

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

Διπλωματική Εργασία

**ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ
προκλήσεις - προοπτικές**

Μαγδαληνή Γεροδήμου

Πειραιάς, 2017

Αφιερώνεται στο γιό μου

ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ

προκλήσεις - προοπτικές

Μαγδαληνή Γεροδήμου

Σημαντικοί όροι: έθνος – κράτος, Κυριαρχία, 21^{ος} αιώνας, προκλήσεις - προοπτικές

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα Πτυχιακή Εργασία επιχειρείται η απάντηση του ερωτήματος κατά πόσο στο σύγχρονο Διεθνές Περιβάλλον έχουν αναπτυχθεί ιδιαίτερες συνθήκες, που οδηγούν στη μείωση και τελικώς εξάλειψη της Εθνικής Κυριαρχίας των κρατών. Η βασική θέση που αναπτύσσεται είναι πως η Εθνικήκυριαρχία, παρά τις όποιες πιέσεις δέχεται, δεν απειλείται στο σύνολό της, στον βαθμό μάλιστα που να αμφισβητείται η υπόσταση του έθνους-κράτους. Ωστόσο, αυτό που παρατηρείται, σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι ο μερικώς μετασχηματισμός της. Αν και υπάρχει μια γενικότερη σύγχυση γύρω από τον όρο Κυριαρχία, μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις διαφορετικούς τρόπους που αυτός χρησιμοποιείται. Την Διεθνή Νομική Κυριαρχία, την Βεσταφαλιανή Κυριαρχία, την Εσωτερική Κυριαρχία και την Κυριαρχία της αλληλεξάρτησης. Οι παραπάνω μορφές αν και συνδέονται, δεν ταυτίζονται. Η απώλεια μιας δεν συνεπάγεται απαραίτητα απώλεια και της άλλης. Οι δύο πρώτες αναφέρονται κυρίως στο ζήτημα της αρμοδιότητας που έχει ένα κράτος να ασκεί εξουσία, εντός των εδαφών του, ενώ οι άλλες δύο σε ζητήματα που σχετίζονται με την αποτελεσματικότητα άσκησης της εξουσίας.

Το κράτος μπορεί να βιώνει δυνάμεις που να αμφισβητούν την εξουσία του, αλλά αυτό δεν είναι σε καμία περίπτωση καινούργιο φαινόμενο. Η Κρατική Εξουσία δεν υπήρξε ποτέ απόλυτη. Η αντίληψη για την ανάγκη προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αν και δεσμεύει το κράτος δεν μπορεί να υποστηριχθεί πως καταργεί στην πράξη την Κρατική Εξουσία. Επιπροσθέτως, η Οικονομική Παγκοσμιοποίηση έχει μεν περιορίσει τις οικονομικές πολιτικές των κρατών, αλλά σε καμία περίπτωση δεν τα έχει αποστερήσει από την ικανότητα να ασκούν έλεγχο πάνω στην οικονομική δραστηριότητα εντός της επικράτειας τους. Άλλωστε, η Οικονομική Παγκοσμιοποίηση εγείρει ζητήματα αποτελεσματικότητας και όχι αρμοδιότητας/εξουσίας. Ωστόσο, η αποτελεσματική άσκηση των κρατικών πολιτικών δεν υπήρξε διαχρονικά δεδομένη, αλλά πάντοτε υπόκεινται σε εξωτερικούς και εσωτερικούς περιορισμούς. Τα Παγκόσμια Οικονομικά και Περιβαλλοντικά προβλήματα, καθώς και τα ζητήματα Ασφάλειας μπορεί να οδηγούν σε περισσότερη αλληλεξάρτηση αλλά η αλληλεξάρτηση δε συνεπάγεται μείωση της Κυριαρχίας. Τα κράτη εξακολουθούν να διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην αντιμετώπιση των προβλημάτων, ενώ παράλληλα διευκολύνουν την διατήρηση και επέκταση της Παγκοσμιοποίησης, γεγονός που επιβεβαιώνει την ύπαρξη της Κυριαρχίας. Παρόλα αυτά, η εντεινόμενη ανάγκη για διεθνή συνεργασία και οι μορφές που αυτή λαμβάνει μέσω των Διεθνών Οργανισμών, κάποιοι εκ των οποίων έχουν Υπερεθνικό χαρακτήρα, συνιστά μια διαφοροποίηση, έναν μετασχηματισμό, από την παραδοσιακή αντίληψη της εθνικής κυριαρχίας.

Ευχαριστώ τον καθηγητή μου κ. Αθανάσιο Πλατιά για τη διαρκή εμπνευση, τον καθηγητή κ. Ιωάννη Κωνσταντόπουλο για την αμέριστη βοήθεια και τον κ. Στάθη Κουτσουράκη για το πολύτιμο βιβλιογραφικό υλικό.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Περίληψη.....	3
Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1: Η έννοια της κυριαρχίας.....	9
Κεφάλαιο 2: Η αμφισβήτηση της εξουσίας του κράτους.....	15
Κεφάλαιο 3: Η επίδραση της οικονομικής αλληλεξάρτησης στο έθνος-κράτος.....	27
Κεφάλαιο 4: Η κρατική κυριαρχία στον 21 ^ο Αιώνα.....	36
Κεφάλαιο 5: Ο μετασχηματισμός της εθνικής κυριαρχίας	49
Επίλογος.....	60
Βιβλιογραφία.....	63

Εισαγωγή

Οι παγκόσμιες εξελίξεις των τελευταίων δεκαετιών αποτέλεσαν τη βάση για την έναρξη συζητήσεων γύρω από τη μελλοντική φύση του σύγχρονου κράτους. Σε Ακαδημαϊκό επίπεδο, ξεκίνησε ένας διάλογος για τις νέες συνθήκες, που διαμορφώνονται ύστερα από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, με την εντατικοποίηση της Οικονομικής Παγκοσμιοποίησης και την ανάδειξη Παγκόσμιων απειλών. Κάποιοι Πολιτικοί Επιστήμονες και Οικονομολόγοι¹ έσπευσαν να προδικάσουν την πτώση του κράτους, ως μορφής Πολιτικής Οργάνωσης, ενώ κάποιοι έφτασαν στο σημείο να κάνουν λόγο για το «τέλος της ιστορίας»² και την **ανάδειξη νέων μορφών διακυβέρνησης**³. Υποστηρίζουν πως στο νέο Παγκόσμιο Πλαίσιο, που διαμορφώνεται, η Εθνικήκυριαρχία των κρατών έχει ή πρόκειται νομοτελειακά στο μέλλον να διαβρωθεί, με αποτέλεσμα το σύγχρονο κράτος, όπως αυτό σχηματίστηκε τους τελευταίους αιώνες, να πάψει να υφίσταται. Οι θιασώτες αυτής της άποψης ανήκουν σε μια ευρύτερη προσέγγιση, που στη διεθνή βιβλιογραφία έχει γίνει γνωστή ως υπερπαγκοσμιοποίηση (**hyperglobalization thesis/perspective**). Ουσιαστικά, οι παραπάνω στοχαστές πιστεύουν πως η **Παγκοσμιοποίηση μας οδηγεί σε σ' ένα νέο στάδιο της ανθρώπινης ιστορίας**. Στον αντίποδα αυτής της προσέγγισης βρίσκονται οι λεγόμενοι **σκεπτικιστές (skeptical thesis/perspective)** της Παγκοσμιοποίησης⁴, οι οποίοι **αμφισβητούν πως βιώνουμε ένα ριζικό μετασχηματισμό της φύσης του έθνους-κράτους**. Για τους εν λόγω Θεωρητικούς, οι όποιες πιέσεις ασκούνται στην Εθνικήκυριαρχία δεν είναι ούτε πρωτόγνωρες αλλά ούτε και ικανές να προκαλέσουν εξαφάνιση των κρατών. Τέλος, στην όλη συζήτηση έχει προστεθεί και μια τρίτη ομάδα (**transformationalist thesis/perspective**), οι εκφραστές της οποίας πιστεύουν πως **παρόλο που το κράτος θα συνεχίσει να υφίσταται, η εθνική του κυριαρχία δε θα παραμείνει ανεπηρέαστη από τις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης**⁵. Με βάση τη

¹ Μερικά από τα πιο επιφανή ονόματα είναι ο Thomas Friedman, ο Kenichi Ohmae, Susan Strange και Martin Van Creveld. Βλέπε Thomas Friedman, *The Lexus and The Olive Tree*, Macmillan Publishers, 1999. Thomas Friedman, *The World is Flat: A Brief History of Twenty First Century*, Macmillan Publishers 2005. Thomas Friedman, *Longitudes and Attitudes, Exploring the World After 11/9*. Published by Farrar, Stratus and Giroux, 2002. Kenichi Ohmae, *The End of Nation State: The Rise of Regional Economies*, Free Press Paperback 1996. Kenichi Ohmae, *The Borderless World, Power and Strategy in The Interlinked Economy*, Haper Collins Books, 1999. Susan Strange, *States and Markes*, Continuum, 1994. Susan Strange, *The Retreat of The State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge University Press, 1996. Susan Strange, *Mad Money: When Markets Outgrow Governments*, University of Michigan Press, 1998. Martin Van Creveld, *The rise and the Decline of The State*, Cambridge University Press, 1999.

² Francis Fukuyama, *The End Of History And The Last Man*, Avon Books, INC. 1992.

³ Ο Fukuyama αναλύει στο γνωστό του πόνημα την θέση του για την επικράτηση της δυτικού τύπου φιλελεύθερη δημοκρατία αλλά και την σταδιακή διαμόρφωση μιας Παγκόσμιας διακυβέρνησης.

⁴ Στην κατηγορία αυτήν μπορούμε να εντάξουμε στοχαστές όπως ο Paul Hirst, Grahame Thompson, David Marsh, Colin Hay, Nicola J. Smith, Nicola Hothi και Kavaljit Singh. Βλέπε: Paul Hirst, Grahame Thompson, *Globalization in Question*, Cambridge: Polity, 2001. David Marsh, Colin Hay, *Demystifying Globalization*, Palgrave Macmillan, 2000. Kavaljit Singh, *Questioning Globalization*, Zed Books, 2005.

⁵ Σ' αυτήν την κατηγορία ανήκουν οι David Held και Anthony McGrew. Βλέπε: David Held, *A globalizing World?: Culture, economics, politics*. London New York, Routledge in association with the Open University 2000. David Held, Anthony

συγκεκριμένη οπτική η Παγκοσμιοποίηση ασκεί πιέσεις στο **έθνος-κράτος**, το οποίο για να ανταπεξέλθει στις νέες συνθήκες **μετασχηματίζεται**. Σκοπός δεν είναι να προβούμε σε μια απλή παρουσίαση των θέσεων των παραπάνω τάσεων, αλλά να συμμετέχουμε ενεργά στον Επιστημονικό διάλογο προβάοντας μια Νέα Επιχειρηματολογία, που θα προκύψει από σύνθεση «*παλαιών*» (χωρίς να επιδιώκεται η ταύτιση με μια από τις προαναφερθείσες Σχολές Σκέψης) και νέων θέσεων και θα στοχεύει στην πληρέστερη κατανόηση των μετασχηματισμών, που υφίσταται η Εθνικήκυριαρχία των κρατών.

Το **βασικό**, λοιπόν, **ερώτημα** το οποίο τίθεται είναι κατά πόσον οι παραπάνω αντιλήψεις σχετικά με την διάβρωση ή όχι της Εθνικής Κυριαρχίας είναι βάσιμες. Με άλλα λόγια, **μπορούμε να ισχυριστούμε πως στις μέρες μας το έθνος-κράτος βιώνει πρωτόγνωρες συνθήκες, που μπορεί να οδηγήσουν ακόμα και στην εξαφάνιση του. Η απάντηση που δίνουμε σε αυτό το πολυσύνθετο ερώτημα είναι αρνητική.** Η κυριαρχία των κρατών βρισκόταν πάντοτε υπό πίεση, τόσο λόγω των εξωτερικών όσο και λόγω των εσωτερικών πιέσεων, που αυτά βίωναν. Παρά όμως τις όποιες δυσκολίες αντιμετώπιζαν και αντιμετωπίζουν δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε μια γενικότερη υποχώρηση του έθνους-κράτους, παρά μόνο σε πολύ συγκεκριμένους τομείς της εθνικής του κυριαρχίας. Τα σύγχρονα κράτη αγωνίζονται σε αυτό το νέο παγκόσμιο περιβάλλον να διατηρήσουν την αποτελεσματικότητά τους και για να το πετύχουν προβαίνουν σε νέες μορφές συνεργασίας γεγονός που σηματοδοτεί μια διαφοροποίηση στον τρόπο που τα κράτη επιλέγουν να ασκήσουν την κυριαρχία τους. Με βάση τα ανωτέρω, θα προσπαθήσουμε να τεκμηριώσουμε την άποψη πως μπορούμε να παρατηρήσουμε **ένα μετασχηματισμό, αλλά όχι υποχώρηση της εθνικής Κυριαρχίας των κρατών.**

Για την πληρέστερη παρουσίαση των θέσεων μας, στην **πρώτη ενότητα** του κυρίως μέρους, θα **αποσαφηνίσουμε την έννοια της κυριαρχίας**, αναλύοντας τους **τέσσερις** διαφορετικούς τρόπους που αυτή έχει χρησιμοποιηθεί. Στη δεύτερη ενότητα, εξετάζεται η Εθνικήκυριαρχία ως **εξουσία (authority)**. Επιχειρείται μια σύγκριση του σήμερα σε σχέση με το παρελθόν και δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην επιρροή, που έχει η συζήτηση για την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Άσκηση Κρατικής Εξουσίας. Στη συνέχεια, θα ακολουθήσει η παρουσίαση των θέσεων των υποστηρικτών της άποψης **πως η Παγκοσμιοποίηση διαβρώνει την εθνική κυριαρχία**, θίγοντας ουσιαστικά το ζήτημα της ικανότητας άσκησης εξουσίας. Στο **τέταρτο κεφάλαιο, επιχειρείται η ανατροπή των επιχειρημάτων** που παρουσιάστηκαν στην

προηγούμενη ενότητα. Κλείνοντας, στην **τελευταία ενότητα**, θα αναδείξουμε τον **μερικό ανασχηματισμό της εθνικής κυριαρχίας των κρατών λόγω των παγκόσμιων ζητημάτων που προκύπτουν σε έναν κόσμο εντεινόμενης αλληλεξάρτησης και της ανάγκης για αποτελεσματικότερη διαχείρισή τους, ενώ ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στη μελέτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ως το πλέον εξελιγμένο μοντέλο διακρατικής συνεργασίας.**

1. Η έννοια της Κυριαρχίας

Έχει παρατηρηθεί πως οι ερευνητές του κράτους και των Διεθνών Σχέσεων, όταν κάνουν λόγο για την εθνική κυριαρχία των κρατών, δεν αναφέρονται πάντα στο ίδιο φαινόμενο, καθώς υπάρχει η τάση να υπερτονίζονται κάποιες από τις ιδιότητες της, ενώ κάποιες άλλες να αγνοούνται τελείως. Ο Νομικός των Διεθνών Σχέσεων Alf Ross έχει τονίσει, σχετικά με την έννοια της κυριαρχίας, πως **«δύσκολα βρίσκεις έναν τομέα όπου το σκοτάδι και η σύγχυση είναι μεγαλύτερη»**⁶.

Όπως είδαμε και στην εισαγωγή, υπάρχουν διαφορετικές αντιλήψεις στην Ακαδημαϊκή Κοινότητα σχετικά με τις επιπτώσεις της Παγκοσμιοποίησης στην Κρατική Κυριαρχία. Οι διαφοροποιήσεις αυτές δεν πηγάζουν μόνο από τις διαφορετικές ερμηνείες των επιπτώσεων του φαινομένου στις κρατικές δομές, αλλά ως ένα σημαντικό βαθμό, εδράζονται σε διαφορετικές ερμηνείες και χρήσεις του όρου εθνική κυριαρχία. **Η εθνική κυριαρχία είναι ένας όρος πολυφυής και σαφώς διφορούμενος**. Συνεπώς για να εξετάσουμε τις διαφορετικές προσεγγίσεις γύρω από την σχέση της Παγκοσμιοποίησης με το κράτος, πρέπει πρώτα να αποσαφηνίσουμε τον όρο κυριαρχία, ο οποίος χρησιμοποιείται με πολλά διαφορετικά νοήματα.

Ορισμένοι μελετητές έχουν την τάση να δίνουν έμφαση σε συγκεκριμένες ιδιότητες της κυριαρχίας, ενώ τείνουν να παραγνωρίζουν άλλες. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια τη δημιουργία στρεβλών αντιλήψεων γύρω από τις πραγματικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει στη σύγχρονη εποχή η Κρατική Κυριαρχία, καθώς το φαινόμενο δεν αναλύεται στο σύνολο του⁷. Η επιχειρηματολογία, που προβάλλουν, αφορά συγκεκριμένες μόνο πτυχές της σχέσης του κράτους με το εξωτερικό του περιβάλλον, ενώ σε πολλές περιπτώσεις, λείπει η αντίληψη της ιστορικής εξέλιξης της εθνικής κυριαρχίας στο σύνολό της. Συνεπώς, καταλήγουν σε λανθασμένα συμπεράσματα για τη μελλοντική πορεία του έθνους-κράτους. Είναι, λοιπόν, σκόπιμο να οριοθετήσουμε τον όρο κυριαρχία ομαδοποιώντας τους τρόπους με τους οποίους έχει χρησιμοποιηθεί.

⁶ Alf Ross, *A Textbook of International Law*, London, 1947, σελ34.

⁷ Quentin Skinner, *The sovereign state: a genealogy*, στο Hent Kalmo and Quentin Skinner, *Sovereignty in Fragments The Past, Present and Future of a Contested Concept*, Cambridge University Press 2010, σελ 26-46.

Σε μια εκτενή μελέτη της Κρατικής Κυριαρχίας, ο Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων **Stephen Krasner**, κατάφερε να συγκεντρώσει και να κατηγοριοποιήσει όλες τις διαφορετικές χρήσεις του όρου. Διαπίστωσε, λοιπόν, πως ο όρος Κυριαρχία έχει χρησιμοποιηθεί με τέσσερις διαφορετικούς τρόπους⁸: **Διεθνής Νομική Κυριαρχία, Βεσπφαιλιανή Κυριαρχία, Εσωτερική Κυριαρχία και Κυριαρχία Αλληλεξάρτησης.**

Διεθνής Νομική Κυριαρχία

Στην πρώτη περίπτωση, ο όρος Κυριαρχία υποδεικνύει την αμοιβαία αναγνώριση, κυρίως από δρώντες με εδαφική υπόσταση (κράτη), της ύπαρξης Δικαστικής Ανεξαρτησίας⁹. Πρακτικά, αυτό σημαίνει την αναγνώριση του κράτους από άλλα κράτη και Διεθνείς Οργανισμούς ως **ισότιμο και ανεξάρτητο**. Αποτελεί βασική στόχευση των κρατών, καθώς εκτός των άλλων, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την σύναψη Διπλωματικών Σχέσεων και την υπογραφή Διακρατικών Συμφωνιών. Το γεγονός αυτό καθιστά τη Διεθνή Νομική Κυριαρχία σε πολλές περιπτώσεις ζωτικής σημασίας για την επιβίωση της Πολιτικής οντότητας που την επικαλείται, τόσο για την **εξασφάλιση Νομιμοποίησης στο εσωτερικό όσο και για την εισροή πόρων ή πολιτικό-στρατιωτικής βοήθειας από το εξωτερικό**. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά η προσπάθεια των επικεφαλής του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος να συγκροτήσουν την Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση στις 23 Δεκεμβρίου του 1947, που ελεγχόταν από το Κουμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος, κατά τη διάρκεια του Ελληνικού Εμφύλιου Πολέμου¹⁰, ώστε να εξασφαλίσουν υλική υποστήριξη από το εξωτερικό και νομιμοποίηση από τους κατοίκους των περιοχών που έλεγχαν.

Η συντριπτική πλειοψηφία των κρατών διαθέτουν αυτή τη μορφή της Κυριαρχίας. Παρά ταύτα, υπάρχουν και κράτη που δεν τους αναγνωρίζεται, τουλάχιστον από ένα μεγάλο αριθμό χωρών, η Διεθνής Νομική τους Κυριαρχία. Δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι η *“Δημοκρατία της Κίνας”* (Ταϊβάν) που έχει αναγνωρισθεί από 21 κράτη και η λεγόμενη *“Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου”*, που έχει αναγνωρισθεί μόνο από την Τουρκία. Η μη αναγνώριση της Νομικής Κυριαρχίας των κρατών αυτών μπορεί να δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα τόσο για τα ίδια τα κράτη

⁸ Stephen D. Krasner, “Sovereignty, Organized Hypocrisy”, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1999, σελ. 4-5.

⁹ Στο ίδιο.

¹⁰ Γιώργος Μαργαρίτης, Ιστορία του Ελληνικού Εμφύλιου Πολέμου 1946-1949, Τόμος 1, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Ιούλιος 2002, σελ 353-358.

όσο και για τους υπηκόους τους, όπως τη μη σύναψη εμπορικών σχέσεων, τη μη αναγνώριση ταξιδιωτικών εγγράφων καθώς και την αδυναμία συμμετοχής τους σε Διεθνείς Οργανισμούς¹¹. Ωστόσο, η **Διεθνής Νομική Κυριαρχία σχετίζεται με τη νομιμοποίηση, που αυτό χαίρει από το Διεθνές Περιβάλλον και όχι με την ικανότητα άσκησης εξουσίας στο εσωτερικό του**. Οπότε, κράτη που στερούνται αυτήν την μορφή κυριαρχίας δεν είναι απαραίτητο ότι στερούνται τις άλλες μορφές της, όπως άλλωστε ισχύει και για τα δύο κράτη που προαναφέραμε.

Βεσφαλιανή Κυριαρχία

Με το ζήτημα της Νομιμοποίησης και εξουσίας σχετίζεται και η δεύτερη μορφή κυριαρχίας, η Βεσφαλιανή. Σύμφωνα με τον **Weber**, *«το κράτος είναι η Πολιτική Οργάνωση που έχει το μονοπώλιο της νομιμοποιημένης χρήσης βίας, με σκοπό την επιβολή της τάξης»* και την αποκλειστική ευθύνη να καθορίζει το νομοθετικό πλαίσιο μέσα σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή¹². Τα δύο βασικά στοιχεία εδώ είναι η εδαφικότητα και ο αποκλεισμός ξένων δρώντων από την διαδικασία λήψης αποφάσεων¹³. Η Συνθήκη της Βεσφαλίας, η οποία θεωρείται ως η απαρχή του σύγχρονου Διακρατικού Συστήματος, αποτελεί μια έμπρακτη αναγνώριση της Κρατικής Κυριαρχίας, καθώς τα συναπτόμενα μέρη συμφωνούν από κοινού να μην παρεμβαίνουν στα εσωτερικά των άλλων κρατών¹⁴. Η αποδοχή της έννοιας της Κυριαρχίας ουσιαστικά συνεπάγεται ένα διαχωρισμό του κράτους από το εξωτερικό του περιβάλλον, στο οποίο δεν ασκεί κυριαρχία.

Ύστερα από το τέλος του Τριακονταετούς και του Ογδοηκονταετούς πολέμου και την υπογραφή της Συνθήκης της Βεσφαλίας το 1648¹⁵, **το σύγχρονο κράτος γίνεται**

¹¹ Ενδεικτικά για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Δημοκρατία της Κίνας (Ταϊβάν) από την μη αναγνώριση της βλέπε: Sigrid Winkler, Taiwan's UN Dilemma: To be or not to be, Brookings Inst. Taiwan-US Quarterly Analysis Number 9. June 2001. Και Victor H. Li, The Law of Not Recognition: The Case of Taiwan, Northwest Journal of International Law and Business, Volume 1, Issue 1 Spring 1979.

¹² Colin Hay, Michael Lister, "Theories of the State", στο Colin Hay, Michael Lister and David Marsh, *The State, Theories and Issues*, Palgrave Macmillan, 2006, σελ 8.

¹³ Stephen D. Krasner, "Sovereignty, Organized Hypocrisy", Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1999, σελ. 20.

¹⁴ Στο ίδιο σελ. 144-145.

¹⁵ Μετά την λήξη του Τριακονταετούς πολέμου στην Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και του Ογδοηκονταετούς πολέμου μεταξύ Ισπανίας και Ολλανδίας, τα εμπλεκόμενα μέρη ύστερα από μια σειρά διαπραγματεύσεων κατέληξαν στην Συνθήκη της Βεσφαλίας. Συμμετείχαν εκτός από τους εμπολέμους εκπρόσωποι από πολλά ευρωπαϊκά κράτη. Η συνθήκη καθόριζε ευρύτερα ζητήματα που αφορούσαν την Ευρώπη εκείνης της εποχής, όπως οριοθέτηση συνόρων αλλά και την θέσπιση κάποιων γενικότερων κανόνων και αρχών. Μεταξύ των άλλων καθορίστηκε πως εντός της εδαφικής επικράτειας τους τα κράτη έχουν το δικαίωμα να ασκούν πλήρη έλεγχο χωρίς τις παρεμβάσεις άλλων κρατών. Η εν λόγω συνθήκη υπήρξε η αφετηρία μιας νέας εποχής σε διπλωματικό επίπεδο, δημιουργώντας μια νέα δυναμική στη συνύπαρξη των εθνικών κρατών.

αποδεκτό πως αποτελεί, στην ουσία, μια αυτοδιοικούμενη πολιτική κοινότητα¹⁶ εφόσον δεν γίνεται αποδεκτή ανώτερη από το κράτος νομική αρχή¹⁷. Κάθε κράτος, πλέον, χαίρει αποκλειστική κυριαρχία επί των γαιών του, καθώς και δικαιοδοσία επί των υπηκόων του τόσο εντός όσο και εκτός των εδαφών του, μαζί με τις τυχόν πολεμικές ενέργειες αυτών.

Συνεπώς, η αντίληψη περί Κρατικής Κυριαρχίας είχε σοβαρές συνέπειες για τη σχέση κράτους-πολιτών, εφόσον το πρώτο αναδεικνύεται ως αποκλειστικά υπεύθυνο για την προάσπιση των δικαιωμάτων των πολιτών, αλλά και για τη ρύθμιση μεγάλου μέρους της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας των υπηκόων του. Οποιαδήποτε προσπάθεια επιρροής των Πολιτικών αυτών από εξωτερικούς παράγοντες, όπως κράτη αλλά και μη κρατικοί δρώντες (π.χ. Καθολική εκκλησία), μετά τη Συνθήκη της Βεσφαλίας **αντιμετωπίζεται ως παραβίαση της αρχής της Κρατικής Κυριαρχίας.**

Τα κράτη έχουν την απόλυτη ευθύνη να χαράξουν τις Πολιτικές που κρίνουν ως αναγκαίες, σε μια σειρά από τομείς, όπως σε αυτούς της Οικονομίας και της Εθνικής Άμυνας, προκειμένου να εξασφαλίσουν αφενός μεν τη διατήρηση των δομών του κράτους που του επιτρέπουν να ασκεί κυριαρχία, αλλά και την ευημερία των πολιτών τους.

Ο σεβασμός της Βεσφαλιανής Κυριαρχίας και της Διεθνούς Νομικής Κυριαρχίας ενός κράτους συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για την ομαλή ένταξη του κράτους αυτού στο διεθνές σύστημα. Στην σύγχρονη εποχή, τα **Ηνωμένα Έθνη** επιβεβαιώνουν τον σεβασμό στην Κρατική Κυριαρχία επισημαίνοντας πως **ο Οργανισμός βασίζεται στην κυρίαρχη ισότητα των κρατών μελών του¹⁸.**

Εσωτερική Κυριαρχία

Ο όρος Εσωτερική Κυριαρχία εμπεριέχει τόσο ζητήματα εξουσίας όσο και ζητήματα αποτελεσματικότητας. Όπως οι Paul Hirst και Grahame Thomson τονίζουν, τα κράτη είναι Πολιτικές Κοινότητες, που έχουν τη εξουσία και τη δύναμη να επηρεάσουν ή ακόμα και να καθορίσουν τις Πολιτικές, Οικονομικές και Κοινωνικές δραστηριότητες που

¹⁶ Paul Hirst, Grahame Thomson, *Globalisation in Question 2nd Edition*, Polity Press 2002, σελ. 260.

¹⁷ Chris Brown, Kirsten Ainley, *Understanding International Relations 3rd Edition*, Palgrave Macmillan 2005, σελ. 116.

¹⁸ Κεφάλαιο I, Άρθρο 2, Παράγραφος 1. <http://www.un.org/aboutun/charter/>

λαμβάνουν χώρα, μέσα στα γεωγραφικά όρια τους¹⁹. Συνεπώς, βασικό στοιχείο της κυριαρχίας είναι όχι μόνο το νομιμοποιημένο δικαίωμα των Πολιτικών Αρχών του κράτους να ασκούν εξουσία, αλλά και η ικανότητα να το πράττουν. Εκτός, λοιπόν, από την τήρηση της νομιμότητας, τα κυρίαρχα κράτη πρέπει να είναι σε θέση να χαράσσουν, άλλα και να εφαρμόζουν, τις κατάλληλες πολιτικές που αφορούν τόσο το εσωτερικό τους όσο και τις εξωτερικές τους σχέσεις.

Χωρίς την ικανότητα να ασκήσουν την πολιτική τους βούληση, ακόμα και αν αυτό δε συνεπάγεται άμεση αμφισβήτηση της νομιμότητας τους, σίγουρα δημιουργούνται ερωτήματα γύρω από τους λόγους ύπαρξής τους, οπού σε ακραίες περιπτώσεις μπορεί να επιφέρει διάσπαση των σχέσεων του κράτους με τους υπηκόους του, καθιστώντας την κυριαρχία του τελευταίου άνευ ουσίας²⁰. Ειδικά σε περιπτώσεις κρατών που ζούνε πολλές Εθνικές ή Θρησκευτικές ομάδες, η αδυναμία άσκησης Πολιτικής από την Κεντρική Κυβέρνηση μπορεί να οδηγήσει ακόμα και σε διάσπαση του κράτους²¹. Πάγια, λοιπόν, επιδίωξη του κράτους είναι η όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη άσκηση της Εσωτερικής Κυριαρχίας, χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται πως ο τρόπος άσκησης της δε διαφέρει ανά περιόδους με την υιοθέτηση των καταλληλότερων Οργάνων Πολιτικής, αναλόγως των περιστάσεων. **Η Εσωτερική Κυριαρχία είναι συνδεδεμένη με την αποτελεσματικότητα και όχι με τα μέσα.** Η διάκριση αυτή παίζει πρωταρχικό ρόλο στην κριτική που θα ασκηθεί στα επόμενα κεφάλαια από τους στοχαστές που υποστηρίζουν πως η Κρατική Κυριαρχία έχει εξασθενήσει.

Κυριαρχία της αλληλεξάρτησης

Η τελευταία χρήση του όρου Κυριαρχία, δηλαδή η κυριαρχία αλληλεξάρτησης, συνδέεται και αυτή με ζητήματα ικανοτήτων των κρατικών αρχών να ελέγχουν τις ροές από και προς το κράτος. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται στη δυνατότητα να θέτουν κανόνες και γενικότερα να ελέγχουν την ροή ατόμων, αγαθών, χρήματος, υπηρεσιών και ρύπων, που εισέρχονται και εξέρχονται των γεωγραφικών τους ορίων²². Όπως είδαμε και παραπάνω, η εδαφικότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έννοια της Κυριαρχίας.

¹⁹ Paul Hirst, Grahame Thomson, *Globalisation in Question 2nd Edition*, Polity Press 2002 σελ. 258.

²⁰ Robert I. Rotberg, *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, στο Robert I. Rotberg, *State Failure And State Weakness In A Time Of Terror*, Brookings Institution Press, 2003, σελ 1-25.

²¹ Mario Silva, *State Legitimacy and Failure in International Law*, Koninklijke Brill, Leiden Netherlands 2014. Sel 74-79.

²² Stephen D. Krasner, "Sovereignty, Organized Hypocrisy", Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1999, σελ 4.

Το κράτος πρέπει να μπορεί να ασκεί τα εκτελεστικά και δικαστικά του καθήκοντα εντός των γεωγραφικών του ορίων. Ο αποτελεσματικός έλεγχος των συνόρων του είναι προϋπόθεση αλλά και αποτέλεσμα της παραπάνω αρχής. Είναι δύσκολο να νοηθεί σύγχρονο κράτος που δεν νομιμοποιείται ή δεν δύναται να ασκήσει, σε οπουδήποτε βαθμό, έλεγχο στις ροές που λαμβάνουν χώρα στα σύνορά του. **Αποτελεί βασική δυνατότητα του κράτους να διαχωρίζεται από το εξωτερικό του περιβάλλον.**

Γίνεται κατανοητό πως ο όρος κυριαρχία εμπεριέχει πολλές ιδιότητες. Οι τέσσερις παραπάνω χρήσεις του όρου κυριαρχία αν και δεν ταυτίζονται, προφανώς συνδέονται. Η ιστορική εμπειρία μας έχει δείξει πως **ένα κράτος μπορεί να πληρεί κάποια από τα χαρακτηριστικά της κυριαρχίας, ενώ κάποια άλλα να μην το διαθέτει**²³. Όπως για παράδειγμα, στην περίπτωση της Ταϊβάν η οποία, όπως τονίσαμε, μπορεί να μην διαθέτει Διεθνή Νομική Κυριαρχία, τουλάχιστον στο βαθμό που διαθέτουν τα άλλα κράτη, αλλά διαθέτει τις άλλες μορφές κυριαρχίας. Ωστόσο, η Διεθνής Αναγνώριση ενός κράτους, η Νομιμοποιημένη Άσκηση Εξουσίας στο εσωτερικό του, η ικανότητα να εφαρμόζει πολιτικές και δυνατότητα να ελέγχει τα σύνορά του συνδέονται.

Η σύνδεση, όμως, των διαφορετικών μορφών εξουσίας **δεν είναι μονοδιάστατη**. Παρά τα όσα υποστηρίζουν οι θιασώτες της άποψης πως βιώνουμε έναν αναπόφευκτο μαρασμό του έθνους-κράτους, **δεν είναι δεδομένο πως η μερική απώλεια (εκούσια ή ακούσια) των διασυνοριακών ελέγχων έχει επίπτωση στην νομιμοποίηση του κράτους στο εσωτερικό ή το εξωτερικό**. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η μεταφορά Κυριαρχίας σε συγκεκριμένους τομείς Πολιτικής μπορεί να καταστήσει το κράτος πιο αποτελεσματικό σε άλλους. Στα κεφάλαια που ακολουθούν, **θα γίνει μια εκτενής παρουσίαση των επιχειρημάτων αυτών που υποστηρίζουν πως η Εθνικήκυριαρχία δέχεται μόνο αρνητικές πιέσεις, που σταδιακά θα την συρρικνώσουν και σε αυτούς που υποστηρίζουν πως η Εθνικήκυριαρχία δεν υπήρξε ποτέ απόλυτη και πως όποιες πιέσεις δέχεται δεν οδηγούν νομοτελειακά στη ριζική εξαφάνιση όλων των μορφών της**.

²³ Στο ίδιο.

2. Η αμφισβήτηση της εξουσίας του κράτους

Όπως είδαμε, στο προηγούμενο κεφάλαιο, ένα βασικό στοιχείο της Κυριαρχίας υπήρξε η αναγνώριση της αρμοδιότητας του κράτους να ασκεί εξουσία, εντός των γεωγραφικών του ορίων. Το ανακύπτον ερώτημα είναι κατά πόσο στο σημερινό Διεθνές Περιβάλλον υπάρχουν παράγοντες που μας οδηγούν στο συμπέρασμα πως η ιδιότητα αυτή των σύγχρονων κρατών τίθεται υπό αμφισβήτηση ή έστω βρίσκεται υπό μερική υποχώρηση.

Η Βεσφαλιανή Κυριαρχία, δηλαδή ο αποκλεισμός εξωτερικών δρώντων από το δικαίωμα άσκησης εξουσίας στο εσωτερικό της Εθνικής Επικράτειας, παρά τις περί του αντιθέτου διακηρύξεις, δεν υλοποιήθηκε πλήρως. Κατά καιρούς, ισχυρά κράτη αμφισβητούσαν την κυριαρχία των πιο αδύναμων ενώ υπήρξαν και περιπτώσεις που Κυβερνήσεις εκχωρούσαν εθελοντικά μέρος της κυριαρχίας τους. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια έχει συντελεστεί μια ουσιαστική μεταβολή, σχετικά με τα όρια της, καθώς όσον αφορά το κομμάτι σεβασμού των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τα κράτη αποδέχονται πλέον ότι δεν βρίσκεται στην αποκλειστική τους αρμοδιότητα, αλλά αποτελεί Συλλογική ευθύνη της Διεθνούς Κοινότητας.

Η Βεσφαλιανή Κυριαρχία ιστορικά δεν έγινε ποτέ απολύτως σεβαστή

Στην πραγματικότητα, από την αρχή της δημιουργίας του έθνους- κράτους, η Βεσφαλιανή Κυριαρχία του κράτους παραβιαζόταν τακτικά. Τόσο η εδαφικότητα όσο και η αυτονομία των κρατών δεν έχαιραν πάντοτε του πλήρη σεβασμού των Κυβερνήσεων. Παρόλο που το όλο Σύστημα της Βεσφαλιανής ειρήνης θεωρητικά βασίστηκε στον αποκλεισμό των ξένων παρεμβάσεων, στην πράξη κάτι τέτοιο δεν εφαρμόστηκε σε απόλυτο βαθμό. Όπως **υποστήριξε και ο Krasner, «ο σεβασμός της κυριαρχίας υπήρξε από την αρχή «οργανωμένη υποκρισία»²⁴** ακριβώς διότι οι διεθνείς δρώντες την παραβίαζαν συστηματικά. Η διεξαγωγή ένοπλων συρράξεων αποτελεί αδιαμφισβήτητη απόδειξη για το γεγονός αυτό. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι ένοπλες συρράξεις αποτελούν έμπρακτη αμφισβήτηση ενός κράτους έναντι του

²⁴ Stephen D. Krasner, "Sovereignty, Organized Hypocrisy", Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1999, σελ 24.

δικαιώματος ενός άλλου κράτους να ασκεί εξουσία σε συγκεκριμένα γεωγραφικά πλαίσια. Οι πόλεμοι που είχαν ως στόχο την κατάκτηση εδαφών αποτέλεσαν σαφείς περιπτώσεις όπου, τουλάχιστον η Βεσφαλιανή Κυριαρχία του αμυνόμενου αμφισβητήθηκε. Επίσης, οι Εμφύλιοι Πόλεμοι αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα αμφισβήτησης της Βεσφαλιανής Κυριαρχίας, δηλαδή του δικαιώματος να ασκεί εξουσία η Κεντρική Κυβέρνηση. Η Επαναστατημένη Ομάδα αντιμάχεται εμπράκτως το αξίωμα της Κεντρικής Εξουσίας να ασκεί Διακυβέρνηση, στο σύνολο ή μέρος των εδαφών του κράτους, από μια άλλη Θρησκευτική, Εθνοτική ή Ιδεολογική Ομάδα.

Η παραβίαση της Βεσφαλιανής Κυριαρχίας δε γίνεται μόνο με τη χρήση αλλά και με την απειλή χρήσης βίας. Ανά τους αιώνες υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις όπου ισχυρά κράτη επιβάλουν, δια της ισχύος τους, τις πολιτικές τους στις κυβερνήσεις πιο αδύναμων κρατών. Οι Επεμβάσεις της Σοβιετικής Ένωσης σε διάφορα κράτη του Συμφώνου της Βαρσοβίας είναι ένα από τα πολλά παραδείγματα. Η Μόσχα, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου επέβαλλε τις απόψεις της στους λιγότερο ισχυρούς «δορυφόρους» της, εξαναγκάζοντας τους στην υλοποίηση συγκεκριμένων Πολιτικών και αλλάζοντας Κυβερνήσεις κατά το δοκούν²⁵.

Η παραβίαση της Βεσφαλιανής Κυριαρχίας δεν προέρχεται μόνο από ξένες παρεμβάσεις, αλλά αρκετές φορές είναι και αποτέλεσμα συνειδητών επιλογών των Εθνικών Κυβερνήσεων, οι οποίες υπό την πίεση εσωτερικών εκτάκτων αναγκών ουσιαστικά εκχωρούν κομμάτι της Εθνικής τους Κυριαρχίας. Τον 19^ο αιώνα έχουμε αρκετές περιπτώσεις κρατών τα οποία λόγω οικονομικών δυσχερειών αποφάσισαν να συνάψουν δάνεια με αρκετά επαχθείς όρους, όπου συν τοις άλλοις, προέβλεπαν ουσιαστικά και την εκχώρηση μέρους της Εθνικής τους Κυριαρχίας, αφού έδιναν τη δυνατότητα στους δανειστές να επεμβαίνουν στο εσωτερικό τους. Το 1881, η Οθωμανική Αυτοκρατορία εγκαθιδρύει το Συμβούλιο για το Δημόσιο Χρέος, το οποίο ελεγχόταν από ξένους Ομολογιούχους και εμπλεκόταν με διάφορους τρόπους στην Οικονομική Διαχείριση της Αυτοκρατορίας²⁶. Κατά τη διάρκεια του Ελληνικού Εμφυλίου, η επίσημη Ελληνική Κυβέρνηση είχε εκχωρήσει, έστω και άτυπα, ορισμένες εξουσίες σε εκπροσώπους της Αμερικανικής Κυβέρνησης, ως αντάλλαγμα για την παροχή Οικονομικής και Στρατιωτικής Βοήθειας²⁷. Η εκχώρηση κυριαρχίας δεν ήταν, στις

²⁵ Gerhard Wettig Stalin and the Cold War in Europe, Rowman & Littlefield 2008. Και Alan Wood, Stalin and Stalinism, Routledge 2005.

²⁶ Για περισσότερες πληροφορίες για τις συνέπειες της οικονομικής εξάρτησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από την Ευρώπη βλέπε: Murat Birdal, The Political Economy Of Ottoman Public Debt, Insolvency And European Financial Control In The Late Nineteenth Century. I.B.Taurus Publishers New York 2010.

²⁷ Για περαιτέρω μελέτη του αμερικανικού παράγοντα στον ελληνικό εμφύλιο βλέπε: Στάθης Ν. Καλύβας, Νίκος Μαρατζίδης, Εμφύλια Πάθη, Εκδ: Μεταίχμιο Αθήνα 2015. Σελ367-386.

περισσότερες περιπτώσεις μόνιμη και αφορούσε συγκεκριμένους τομείς Πολιτικής. Αυτού του είδους οι ενέργειες λάμβαναν χώρα στο πλαίσιο μιας γενικότερης αναγκαιότητας και είχαν ως κύριο στόχο την διάσωση της οικονομίας ή του κράτους γενικότερα και όχι την κατάλυση του. Ήταν η εφαρμογή μιας λογικής κόστους/οφέλους, όπου για να διατηρήσεις ένα ζωτικό κομμάτι της Εθνικής σου Κυριαρχίας παραχωρείς ένα άλλο. Δεν παύει βέβαια να σηματοδοτεί μια υποχώρηση της Κεντρικής Εξουσίας από την πλήρη άσκηση Κυριαρχίας. Συνεπώς, η αμφισβήτηση της αποκλειστικότητας του κράτους να ασκεί εξουσία κάθε άλλο παρά σύγχρονο φαινόμενο είναι. Αυτό όμως που αποτελεί σχετικά **σύγχρονο φαινόμενο είναι η, από ηθικής απόψεως, συζήτηση για τα όρια της Κρατικής Εξουσίας.**

Η πρόκληση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Το θέμα της προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έχει, σε αρκετές περιπτώσεις, γίνει αντιληπτό ως ένα ζήτημα που έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με τον σεβασμό της Εθνικής Κυριαρχίας. Η λογική της μη παρέμβασης στο εσωτερικό των κρατών έχει κατηγορηθεί πως ενισχύει την κρατική ασυδοσία, ακόμα και έναντι των πολιτών τους, οι ελευθερίες των οποίων, -ακόμα και αν καταπατηθούν-, δεν έχουν το δικαίωμα να καταφύγουν σε κανέναν εξωτερικό παράγοντα. Σε πολλές χώρες, υπήρξαν περιπτώσεις παραβίασης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, οι οποίες αντιμετωπίστηκαν ως «εσωτερικά ζητήματα» των κρατών και περιόρισαν το ρόλο της διεθνούς κοινότητας σε αυτόν του παρατηρητή. Με την επίκληση στην Αρχή του Σεβασμού της Εθνικής Κυριαρχίας, ορισμένοι **κυβερνώντες εγκληματούσαν εις βάρος των κατοίκων της χώρας τους**, ζητώντας παράλληλα από Διεθνείς Οργανισμούς και τρίτες χώρες να μην παρεμβαίνουν. Άλλωστε θεωρούσαν τις κυβερνήσεις τους ως μοναδικές αρμόδιες για να ασκήσουν εξουσία, με όποιον τρόπο κρίνουν αυτοί αναγκαίο. Τις **τελευταίες δεκαετίες έχουμε μια μεταστροφή της παγκόσμιας κοινής γνώμης γύρω από αυτό το ζήτημα και την υπογραφή σειράς Διεθνών Συνθηκών, με στόχο τον περιορισμό της αυθαιρεσίας των Κυβερνήσεων πάνω στους υπηκόους τους.**

Η αντίληψη πως υπάρχουν κάποιες παγκόσμιες αξίες που οι κατέχοντες την εξουσία πρέπει να σέβονται είναι αρκετά παλαιά. Η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα δεν αποτελεί την πρώτη επίσημη αναφορά στον σεβασμό των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων. Τους τελευταίους τέσσερις αιώνες έχουμε πολλές

Συνθήκες όπου υπάρχει συμφωνία για σεβασμό των Δικαιωμάτων των θρησκευτικών μειονοτήτων²⁸ όπως τη Συνθήκη της Βιέννης το 1815, του Βερολίνου το 1878, των Βερσαλλιών το 1919, των Παρισίων το 1947 και του Ντίτον το 1995. Η ίδια η Συνθήκη της Βεσφαλίας είχε μέριμνα για τον σεβασμό της ελεύθερης άσκησης την θρησκευτικής λατρείας των μειονοτήτων των Ευρωπαϊκών χωρών. Σε μεταγενέστερες Συνθήκες, τα συμβαλλόμενα μέλη, δεσμεύονταν πως γενικότερα τα δικαιώματα των μειονοτήτων αυτών θα γίνονταν σεβαστά. Οπότε, από **πολιτικής και ηθικής πλευράς, σε διεθνές επίπεδο υπήρχε η αντίληψη, ήδη από το 1648, πως οι εξουσίες του κράτους δεν είναι απεριόριστες, αλλά δεσμεύονται από παγκόσμιους ηθικούς κανόνες.** Συνεπώς, δεν μπορούμε να αποδεχτούμε, παρά τη νέα δυναμική που απόκτησε τις τελευταίες δεκαετίες, πως το όλο ζήτημα αποτελεί μια πρωτόγνωρη απειλή για την Κυριαρχία των κρατών. Ωστόσο, η Αρχή της μη **παρέμβασης στο εσωτερικό των κρατών κυριαρχούσε** της Υπεράσπισης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Οι όποιες εξωτερικές παρεμβάσεις για την υπεράσπιση τους πολλές φορές έκρυβαν τα ιδιοτελή Εθνικά συμφέροντα άλλων παιχτών. Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, με την εξάπλωση της Δημοκρατίας και Ανθρωπιστικών Ιδεωδών, αναπτύχθηκε η απαιτούμενη δυναμική πολιτών.

Τα κράτη, με βάση τις Διεθνείς Συνθήκες, καλούνται να σεβαστούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, θέτοντας περιορισμό στις πρακτικές που τα ίδια εφαρμόζαν και δεν ήταν σύμφωνες με τα διεθνή πρότυπα²⁹. Μέχρι σήμερα, έχουν υπογραφεί πάνω από 22 συνθήκες στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Σύμφωνα με την Διακήρυξη της 18^{ης} Δεκεμβρίου του 1992, τα Ηνωμένα Έθνη επαναβεβαιώνουν πως είναι υπεύθυνα για την προώθηση και την ενθάρρυνση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα την οποία ομόφωνα υιοθέτησαν τα κράτη μέλη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, προβλέπει πως τα δικαιώματα των εθνικών και θρησκευτικών μειονοτήτων πρέπει να γίνονται σεβαστά. Οι κυβερνήσεις καλούνται να προσαρμόσουν την νομοθεσία τους με βάση την παραπάνω αρχή³⁰. Σε άλλο σημείο της Διακήρυξης προβλέπεται η υιοθέτηση και εφαρμογή των κατάλληλων Πολιτικών από τα κράτη για την προάσπιση των νόμιμων δικαιωμάτων των μειονοτήτων³¹. Παρόλο που **υπάρχει μια πρόθεση από την Διεθνή Κοινότητα για προάσπιση των ανθρωπίνων**

²⁸ Irwin Cotler, Jewish NGOs and Religious Human Rights: A Case Study, στο John Witte, Jr και Johan D. van der Vyver, Religious Human Rights in Global Perspective: Religious Perspectives, Martinus Nijhoff Publishers, 1996. σελ 242.

²⁹ Βλέπε Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα της 18^{ης} Δεκεμβρίου του 1992. http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Minorities/Booklet_Minorities_English.pdf

³⁰ Άρθρο 1 Παράγραφος 2 της Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

³¹ Άρθρο 5 Παράγραφος 1 της Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

δικαιωμάτων, ο σεβασμός της Εθνικής Κυριαρχίας αποτελεί επίσης πρωταρχικό μέλημα.

Σε πολλές από αυτές τις συνθήκες αναφέρεται ρητώς πως η **Εθνικήκυριαρχία των κρατών δεν πλήττεται**. Η Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα καταλήγει με την φράση πως **«τίποτα στην παρούσα Διακήρυξη δεν μπορεί να ερμηνευθεί ότι επιτρέπει οποιαδήποτε δραστηριότητα αντίθετη προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών, συμπεριλαμβανομένων της κυριαρχίας, της ισότητας, της εδαφικής ακεραιότητας και της πολιτικής ανεξαρτησίας των Μελών του οργανισμού»**³², στοιχείο που θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως μέριμνα των κρατών για την προάσπιση της Κυριαρχίας τους. Είναι προφανές πως οι περιορισμοί που θέτουν οι παραπάνω Συνθήκες δεν επηρεάζουν όλες τις εκφάνσεις της Εθνικής Κυριαρχίας. Όντως, όπως μας τονίζει και ο Krasner, οι Διεθνείς Συμφωνίες που αφορούν τα Ανθρώπινα Δικαιώματα δεν συνιστούν παραβίαση της Διεθνούς Νομικής Κυριαρχίας που σχετίζεται με τη Δικαστική Ανεξαρτησία των κρατών³³. Ωστόσο, **κάποιες από αυτές τις Συνθήκες σηματοδοτούν μια ελαφριά μετατόπιση από το πνεύμα Βεστφαλιανής κυριαρχίας**. Αρκετοί μελετητές έχουν υποστηρίξει πως η συζήτηση περί **Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αποτελεί σαφής μετατόπιση από τη λογική της απεριόριστης, από εξωτερικά επιβαλλόμενους ηθικούς κανόνες, εξουσίας που απολάμβαναν οι κυβερνώντες στο πλαίσιο της Κυριαρχίας τους**.

Γίνεται, πλέον, αποδεκτό ότι **υπάρχουν όρια στην Κρατική Εξουσία και μάλιστα όρια που δεν τίθενται από εσωτερικούς πολιτικούς συμβιβασμούς, αλλά από Παγκόσμια αποδεκτούς ηθικούς κανόνες**. Πρέπει βέβαια σε αυτό το σημείο να τονιστεί πως οι Κυβερνήσεις μόνο σε πολύ ιδιαίτερες περιπτώσεις, όπως στα αυταρχικά καθεστώτα έχαιραν απεριόριστης εξουσίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις η εξουσία τους **περιορίζεται από τις διατάξεις των Συνταγμάτων τους και τους νόμους του κράτους**. Τα όρια αυτά έχουν τεθεί ύστερα από Πολιτικές διεργασίες που έχουν πραγματοποιηθεί εντός του κράτους. Εν τούτοις, η γενικότερη συζήτηση **περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων έρχεται να διαταράξει την σχέση κράτους-πολιτών, καθώς το πρώτο δεν είναι πλέον αποκλειστικά υπεύθυνο για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων**. Πλέον **εξωγενείς δρώντες έρχονται να διατυπώσουν αντιλήψεις για το τι συνιστά ηθική και αποδεκτή πολιτική συμπεριφορά θέτοντας νέους περιορισμούς στη δράση των κρατικών φορέων**. Το γεγονός αυτό καθιστά

³²Άρθρο 8 Παράγραφος 4 της Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

³³ Stephen D. Krasner, "Sovereignty, Organized Hypocrisy", Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1999, σελ 118.

δύσκολο για τις Κυβερνήσεις να νομοθετούν χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους, σε κάποιες περιπτώσεις περισσότερο, ενώ σε άλλες λιγότερο, τα Διεθνή πρότυπα υπεράσπισης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η εξέλιξη αυτή σηματοδότησε μια **μερική τουλάχιστον υποχώρηση** από την απόλυτη αντίληψη πως το κράτος είναι ο μοναδικός υπεύθυνος για την προάσπιση των πολιτών του. Ο **Kay Hailbronner ισχυρίζεται, αναφερόμενος στα δικαιώματα των μειονοτήτων, πως «το σύγχρονο διεθνές δίκαιο κατάφερε να σπάσει την πανοπλία της εθνικής Κυριαρχίας»³⁴**. Επιπροσθέτως, ο Damrosch τονίζει πως **«πλέον το κράτος δεν μπορεί να πράττει όπως αυτό αποκλειστικά επιθυμεί στο πλαίσιο της δικιάς του δικαιοδοσίας»³⁵**. Έχουμε, λοιπόν, μια μερική απομάκρυνση από την αντίληψη πως οι πολιτικές που εφαρμόζει το κράτος είναι υπεράνω κριτικής από το εξωτερικό.

Στην σύγχρονη εποχή, μια σειρά από μη κρατικούς φορείς θέτουν ουσιαστικά υπό παρακολούθηση τις πρακτικές των Κυβερνήσεων. Η **Διεθνής Αμνηστία**, το **Παρατηρητήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων**, η **Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού** είναι κάποιες μόνο από τις δεκάδες μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε Παγκόσμιο επίπεδο και έχουν ως στόχο τον έλεγχο των παραβιάσεων στον τομέα των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αν και δεν μπορούν νομικά να δεσμεύσουν τα κράτη, ούτε να επιβάλλουν με άλλα πολιτικά μέσα τις θέσεις τους, έχουν πετύχει **δύο πολύ σημαντικούς στόχους**. **Πρώτον** έχουν **συμβάλει στην ανάδειξη του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ένα μείζον ζήτημα, ενισχύοντας την πεποίθηση πως ο σεβασμός δεν έγκειται απλώς στην καλή πρόθεση των κυβερνήσεων, αλλά αποτελεί βασική ηθική τους υποχρέωση**. **Δεύτερον**, αν και δεν έχουν **αποτρέψει πλήρως την παραβίαση τους**, η δημοσιότητα που δίνουν στα αντίστοιχα περιστατικά βλάπτει την εικόνα των κυβερνώντων, τους απονομιμοποιεί στο εσωτερικό και στο εξωτερικό και στην πράξη αυξάνει το πολιτικό κόστος των κρατών που υιοθετούν τέτοιες πρακτικές. Η δημοσιοποίηση σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ικανή να προξενήσει τέτοιες αντιδράσεις που μπορεί να φτάσει ακόμα και στην διεθνή απομόνωση, να αποστερήσει πολυτίμους συμμάχους και να οδηγήσει μέχρι και στην αντικαθεστωτική αλλαγή. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η πτώση του καθεστώτος του Απαρτχάιντ στις αρχές της δεκαετίας του '90, όπου οι πιέσεις της Διεθνούς Κοινότητας που προκάλεσαν οι κατάφωρες παραβιάσεις των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ανάγκασαν την τότε

³⁴ Stephen D. Krasner, "Sovereignty, Organized Hypocrisy", Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1999, σελ 24.

³⁵ Lori Damrosch. Changing Conception of Intervention in International Law. Στο *Emerging Norms of Justified Intervention: A Collection of Essays from a Project of the American Academy of Arts and Sciences*, edited by Laura W. Recond and Carl Kaysen, Cambridge, Mass: American Academy of Sciences. σελ91-111.

κυβέρνηση της Ν. Αφρικής να μεταβάλει όχι μόνο Πολιτικές δεκαετιών αλλά και την φύση του ίδιου του Πολιτικού της Συστήματος³⁶. Ωστόσο, αυτός ο de facto περιορισμός της κρατικής εξουσίας, στο συγκεκριμένο τομέα, δεν συνιστά καινοτομία του προηγούμενου αιώνα. Η θέσπιση Διεθνών Δικαιοδοτικών Οργάνων αποτελεί το καινούριο στοιχείο που έρχεται να δώσει μια νέα διάσταση στην σχέση του κράτους με τους πολίτες του.

Η θέσπιση διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων

Τα κράτη αναγνωρίζουν πως υπάρχουν **ζητήματα ηθικής φύσεως** που ξεφεύγουν της αποκλειστικής αρμοδιότητας του έθνους-κράτους και **λαμβάνουν έναν παγκόσμιο χαρακτήρα**. Σε ορισμένες δε περιπτώσεις, τα κράτη, πέρα από την αποδοχή γενικών αρχών, προβαίνουν και στην εγκαθίδρυση Διεθνών Οργάνων τα οποία έχουν ακόμα και Δικαστικές Εξουσίες, **μεταφέροντας κατ' αυτό τον τρόπο εθελοντικά, ένα κομμάτι της εθνικής τους κυριαρχίας** εκτός του κράτους. Με τον τρόπο αυτό, οι κυβερνήσεις αποδέχονται τον αυτοπεριορισμό τους, δεσμευόμενες να αλλάξουν την αντίληψη τους για το τι μπορεί να γίνει αποδεκτό ως νόμιμη συμπεριφορά και υπακούοντας στις επιταγές ενός ξένου οργάνου.

Το **Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων** (ΕΔΑΔ) αποτελεί ενδεικτικό παράδειγμα. Σκοπός του εν λόγω Οργάνου είναι η εξέταση προσφυγών που αφορούν την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα κράτη-μέλη, όπως αυτά προσδιορίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου που υπογράφηκε το 1950 στο Συμβούλιο της Ευρώπης³⁷. Το ΕΔΑΔ υπήρξε σημαντική καινοτομία καθώς αποτελεί, σε διεθνές επίπεδο, τον πρώτο μηχανισμό προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έναντι κρατικών πράξεων ή παραλείψεων. Σ' αυτό μπορούν να προσφύγουν τόσο κράτη όσο και πολίτες ή μη Κυβερνητικές Οργανώσεις εφόσον όμως εξαντληθούν πρώτα όλα τα ένδικα μέσα στο εσωτερικό του κράτους. Η προσφυγή γίνεται εναντίον του κράτους, το οποίο ουσιαστικά πλέον αποδέχεται για συγκεκριμένα ζητήματα έναν ανώτερο από αυτό κριτή των ενεργειών του. Οι αποφάσεις του ΕΔΑΔ δεσμεύουν τα κράτη μέλη τα οποία καλούνται να συμμορφωθούν με τις αποφάσεις του

³⁶ Patricia di Brigida, The Impact of the International Community on the Fall of the South African Apartheid System: A Realist Perspective, στο Geldon Journal of International Studies, Vol 3, 2003, σελ 93-102.

³⁷ Επίσημη ιστοσελίδα του ΕΔΑΔ: <http://web.archive.org/web/20061206173941/www.echr.coe.int/ECHR/28/4/2016>

και να καταβάλουν μέχρι και αποζημίωση. Το στοιχείο αυτό αποτελεί για ορισμένους μελετητές σαφή παραβίαση της Βεσφαλιανής Κυριαρχίας των κρατών³⁸.

Η συμμετοχή ενός κράτους σε έναν τέτοιο δικαιοδοτικό μηχανισμό εγείρει σοβαρά ερωτήματα γύρω από τις επιπτώσεις στην αυτονομία των κρατών. Το Σεπτέμβριο του 2013, ο Βρετανός Πρωθυπουργός με αφορμή τις διαφωνίες επί θεμάτων που σχετίζονται με το δικαίωμα ψήφου των φυλακισμένων και την απέλαση μεταναστών που έχουν διαπράξει αξιόποινες πράξεις, δήλωσε «*πως η χώρα του εξετάζει το ενδεχόμενο να αποχωρήσει από το ΕΔΑΔ*». Ο διάλογος ο οποίος ξέσπασε γύρω από το θέμα ανέδειξε ενδιαφέρουσες πτυχές που μπορεί να έχει η παραχώρηση Εθνικής Κυριαρχίας καθώς ορισμένοι υποστήριξαν πως μια τέτοια ενέργεια στρέφεται ενάντια στην Κοινοβουλευτική Ανεξαρτησία του Ηνωμένου Βασιλείου και άρα ενάντια στην δημοκρατικά εκφρασμένη βούληση του Βρετανικού λαού³⁹. Η δυνατότητα του ΕΔΑΔ, ενός ξένου Δικαιοδοτικού Οργάνου, να κρίνει αν η Νομοθεσία που ψηφίζεται από το Βρετανικό Κοινοβούλιο είναι μη συμβατή με τον τρόπο που αυτό καθορίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα, θεωρήθηκε πως περιορίζει την Κοινοβουλευτική ελευθερία στην χώρα. Το επιχείρημα αυτό θα μπορούσε, εν μέρει, να ανατραπεί αν αναλογιστεί κανείς πως η συμμετοχή στο ΕΔΑΔ και στην Ευρωπαϊκή Συνθήκη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα είναι **εθελοντική**. Τα κράτη μπορούν να επιλέξουν την υπογραφή της εν λόγω Συνθήκης, είτε για να προασπίσουν τα δικαιώματα των πολιτών τους είτε βέβαια και για λόγους βελτίωσης της εικόνας τους στο εξωτερικό. Συνεπώς, **δεν έχουμε μια μόνιμη εκχώρηση της Εθνικής Κυριαρχίας**. Αντιθέτως, η όποια εκχώρηση θα μπορούσε να ανακληθεί αν το Κοινοβούλιο έκρινε πως η συμμετοχή στο Δικαιοδοτικό Όργανο δεν είναι προς το συμφέρον των Βρετανών πολιτών.

Χαρακτηριστική, επίσης, είναι και η περίπτωση της Τουρκίας. Ύστερα από την πρόσφατη απόπειρα Πραξικοπήματος, της 15^{ης} Ιουλίου του τρέχοντος έτος, όπως δήλωσε ο Αναπληρωτής Πρωθυπουργός της Τουρκίας Numan Kurtulmus, η χώρα του προσωρινώς θα απέχει των υποχρεώσεων της που απορρέουν από την Ευρωπαϊκή Συνθήκη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούν στη χώρα⁴⁰. **Η ευκολία υπαναχώρησης των κρατών από τις δεσμεύσεις τους επιβεβαιώνει πως κατ' ουσία δεν έχουν απολέσει την εθνική τους κυριαρχία σε αυτόν τον τομέα.**

³⁸ Stephen D. Krasner, "Sovereignty, Organized Hypocrisy", Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1999, σελ 119.

³⁹ Eleni Frantzou, *Human Rights and British Values: The role of the European Convention on Human Rights in the UK today*. UCL Policy Briefing, December 2013.

⁴⁰ <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-to-temporarily-suspend-european-convention-on-human-rights-after-coup-attempt.aspx?pageID=238&nlID=101910&NewsCatID=338>

Ένα άλλο ζήτημα που πρέπει να επισημανθεί είναι πως παρόλο που υπάρχουν πλέον θεσπισμένοι Διεθνείς Κανόνες για τον σεβασμό των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων τα κράτη επιλέγουν ορισμένες φορές να μην συμμορφώνονται με αυτούς παρ όλες τις δεσμεύσεις τους. Η υπογραφή της Ευρωπαϊκής Συνθήκης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και η θέσπιση του ΕΔΑΔ αν και αποτελούν σημαντικό βήμα, δεν εξάλειψαν το πρόβλημα. Όπως διαπιστώνουμε από τα επίσημα στοιχεία του ΕΔΑΔ από το 1959 μέχρι το 2015 είχαμε 18577 παραβιάσεις/καταδίκες κρατών⁴¹. Πρέπει επίσης να επισημανθεί πως από τις αποφάσεις αυτές ένα μεγάλο ποσοστό δεν τηρούνται, καθώς οι κυβερνήσεις αρνούνται στην πράξη να ευθυγραμμιστούν με αυτές⁴².

Διαπιστώνουμε λοιπόν πως παρά την όποια αρχική τους δέσμευση **τα κράτη στην πράξη έχουν σοβαρές αντιστάσεις σε όποια απόφαση έρχεται να τους επιβληθεί από το εξωτερικό, απόδειξη της απροθυμίας του να δεχτούνε μείωση της εθνικής τους κυριαρχίας**. Όμως στην σύγχρονη εποχή η ευθυγράμμιση του κράτους με τις επιταγές της Διεθνούς Κοινότητας δεν γίνεται αποκλειστικά σε εθελοντική βάση όπως συμβαίνει στις Διακρατικές συμφωνίες αλλά κάποιες φορές έχουμε **και επιβολή, πυροδοτώντας ακόμα μεγαλύτερη συζήτηση για τα όρια της Βεσφαλιανής Κυριαρχίας στον σύγχρονο κόσμο**.

Η ευθύνη της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Ο σεβασμός στην Εθνικήκυριαρχία δεν αποτελεί πλέον νομιμοποιητική βάση για την αποτροπή ξένων παρεμβάσεων, όταν αυτές γίνονται για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στο άρθρο 1 της Συνθήκης για την Πρόληψη και την Τιμωρία του Εγκλήματος της Γενοκτονίας, η κυριαρχία γίνεται αντιληπτή ως ευθύνη της προστασίας των πολιτών από γενοκτονία, εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και εθνοκαθάρσεις. Η **«ευθύνη της προστασίας» (the responsibility to protect) δεν δεσμεύει μόνο τα κράτη να προστατεύουν τους πολίτες τους αλλά και τη διεθνή κοινότητα**⁴³. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών το 2005, η παραπάνω αρχή βασίζεται στο Διεθνές Δίκαιο για την Προστασία της Διεθνούς

⁴¹ Επίσημη ιστοσελίδα ΕΔΑΔ. http://echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2015_ENG.pdf

⁴²Deborah Forst, The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights - Limits and Ways Ahead, International Constitutional Law Journal, 2013Vol 7 Article 3. Σελ1.

⁴³ United Nations Document. Implementing the responsibility to protect. Report of the Secretary General. 12 January 2009.

Ειρήνης και ασφάλειας αλλά και των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Υιοθετήθηκε ομόφωνα από τα κράτη μέλη του ΟΗΕ. Επισημαίνεται μάλιστα πως η Διεθνής Κοινότητα έχει την ηθική υποχρέωση να χρησιμοποιήσει όλα τα απαραίτητα μέσα για την επίτευξη του σκοπού αυτού⁴⁴. Παράλληλα, ορίστηκε το **Συμβούλιο Ασφαλείας, ως το μοναδικό όργανο που είναι αρμόδιο να εξουσιοδοτήσει τη χρήση βίας εναντίον κρατών που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα.**

Η **χρήση, λοιπόν, μη ειρηνικών μέσων δεν αποκλείεται αν αυτό κριθεί απαραίτητο εφόσον το κράτος** στο οποίο το έδαφος γίνουν οι παραβιάσεις **αποτύχει να επέμβει αποτελεσματικά/ή είναι υπαίτιο για τις παραβιάσεις αυτές.** Ο τρόπος που είναι διατυπωμένο το κείμενο δείχνει πως υφίσταται μέριμνα για τον σεβασμό της εθνικής κυριαρχίας, χωρίς όμως αυτό να απαγορεύει τη χρήση βίας ως έσχατο μέσο. Συγκεκριμένα, υπάρχουν τρεις πυλώνες της *«ευθύνης να προστατεύεις»*. Ο πρώτος αφορά τις **ευθύνες των κρατών**, ο δεύτερος την **διεθνή βοήθεια και την ενίσχυση των δυνατοτήτων (capacity building) και ο τρίτος την άμεση και αποφασιστική (από την διεθνή κοινότητα) παρέμβαση**⁴⁵. Η παραπάνω διάκριση εμμέσως αναγνωρίζει πως το κράτος έχει τη βασική ευθύνη για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πως ο ΟΗΕ οφείλει να το υποστηρίξει. Μόνο **όταν αποδεχθεί η αποτυχία του κράτους, τότε η διεθνής κοινότητα έχει το δικαίωμα να παρέμβει.** Βεβαίως, εδώ τα Ηνωμένα Έθνη μας εισάγουν σε έναν νέο τρόπο αντιμετώπισης της εθνικής κυριαρχίας. Η τελευταία δεν μπορεί να γίνει σεβαστή εφόσον τα κράτη δεν τηρούν τις υποχρεώσεις τους γύρω από το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η **υπεράσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων τίθεται πλέον υπεράνω του σεβασμού της εθνικής κυριαρχίας.** Όπως ο ίδιος ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ δήλωσε *«αν η ανθρωπιστική επέμβαση αποτελεί, όντως, μια μη αποδεκτή παραβίαση στην εθνική κυριαρχία, πως θα ανταποκριθούμε σε μια (κατάσταση όπως της), Ρουάντα, σε μια Σεμπρένιτσα σε καταφανείς και συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που προσβάλλουν κάθε εκατοστό της ανθρωπιάς μας»*⁴⁶.

Η αντίληψη αυτή δεν περιορίζεται μόνο στον ΟΗΕ αλλά και σε άλλους Περιφερειακούς οργανισμούς, όπως η Αφρικανική Ένωση. Το 2000 ο Οργανισμός αυτός συμπεριέλαβε στις αρχές του *«το δικαίωμα να παρεμβαίνει σε ένα κράτος μέλος ύστερα από απόφαση της Συνέλευσης του Οργανισμού για την αντιμετώπιση εξαιρετικών*

⁴⁴Secretary-General's 2009 Report (A/63/677) on Implementing the Responsibility to Protect.

⁴⁵ Στο ίδιο.

⁴⁶ United Nations Document. We The peoples: the role of the United Nations in the twenty-first century. Report of the Secretary General. 27 Μαρτίου 2000. Σελ 35.

περιπτώσεων, όπως εγκλήματα πολέμου, γενοκτονίες και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας»⁴⁷. Το 2000, με πρωτοβουλία της Κυβέρνησης του Καναδά, δημιουργήθηκε η Διεθνής Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία (International Commission on Intervention and State Sovereignty-ICISS). Η ICISS το 2001 εξέδωσε ένα κείμενο στο οποίο, μεταξύ άλλων, αναφερόταν σε μια νέα αντίληψη περί Εθνικής Κυριαρχίας. Η έννοια της κυριαρχίας δεν εμπεριέχει μόνο δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις και συγκεκριμένα την υποχρέωση του κράτους να προστατεύει τους πολίτες του από τις κύριες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁴⁸. Σύμφωνα με το ίδιο κείμενο, όταν ένα κράτος είναι ανίκανο ή απρόθυμο να το πράξει, τότε η ευθύνη πρέπει να περάσει στην διεθνή κοινότητα ενώ **η αρχή της «μη επέμβασης» στο εσωτερικό των κρατών δεν μπορεί να θεωρηθεί ανώτερη σε σχέση με την «ευθύνη της προστασίας»**. Η επίκληση στην παραπάνω αρχή αποτέλεσε τη βάση για τις επεμβάσεις της Διεθνούς Κοινότητας στο εσωτερικό των κρατών.

Ο ΟΗΕ, επιβεβαιώνοντας τη δέσμευση του Οργανισμού στην αρχή της «ευθύνης της προστασίας», εξέδωσε μια σειρά από αποφάσεις που ουσιαστικά οδήγησαν σε παραβίαση της Εθνικής Κυριαρχίας διαφόρων κρατών από το 2006 και μετά. Το 2008 στην Κένυα⁴⁹ και το 2011 στην Ακτή Ελεφαντοστού⁵⁰ ο Οργανισμός ενεπλάκη στην επίλυση εσωτερικών συγκρούσεων, προκειμένου να σταματήσει την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την προστασία μέρους του πληθυσμού των κρατών, που είχε υποστεί εκτεταμένη χρήση βίας από τους Κυβερνώντες. Ημερομηνία σταθμός υπήρξε η 17^η Μαρτίου του 2011⁵¹ όπου το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ζήτησε από την κυβέρνηση της Λιβύης τον τερματισμό των επιθέσεων εναντίων πολιτών της, οι οποίες συνιστούν έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. Παράλληλα, εξουσιοδοτούσε τα κράτη μέλη να κάνουν χρήση όλων των απαραίτητων μέσων για την εφαρμογή της απόφασης. Στηριζόμενες στην παραπάνω απόφαση, δυνάμεις του ΝΑΤΟ προχώρησαν σε αεροπορικούς βομβαρδισμούς των δυνάμεων του Καντάφι, που μετά από μερικούς μήνες, οδήγησε σε Καθεστωτική αλλαγή. Η παραπάνω ενέργεια αποτελεί σαφώς παραβίαση της Εθνικής Κυριαρχίας και μάλιστα με την χρήση ένοπλης βίας αποδεικνύοντας εμπράκτως πως τα κράτη πλέον έχουν μεταβάλει την αντίληψη και τις πρακτικές τους γύρω από αυτό το ζήτημα. Όπως υποστήριξε και η Ακαδημαϊκός Robert L. Levine, **«η ευθύνη της προστασίας» αποτέλεσε την**

⁴⁷ "The common African position on the proposed reform of the United Nations: "The Ezulwini Consensus". *Executive Council, 7th Extraordinary Session, March 7,8, 2005 Addis Ababa, Ethiopia, Ext/EX.CL/2 (VII). African Union. Retrieved 2012-01-07*

⁴⁸ The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. Canada 2001.

⁴⁹ Ύστερα από πρόταση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Ban Ki-moon στις 31 Δεκεμβρίου του 2007.

⁵⁰ Με την Resolution 1975 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

⁵¹ Resolution 1973.

μεγαλύτερη μεταβολή στην έννοια της κυριαρχίας από την Συνθήκη της Βεσφαλίας⁵². Στην περίπτωση της Λιβύης, τα κράτη του ΟΗΕ όχι μόνο έθεσαν με τη βία τέλος στην Πολιτική που εφάρμοζε η Κυβέρνηση, αλλά ουσιαστικά αμφισβήτησαν την γενικότερη Νομιμοποίηση της Κυβέρνησης τερματίζοντας την Εξουσία της.

Ωστόσο, τέτοιου τύπου παρεμβάσεις αν και αποτελούν σημαντικό προηγούμενο είναι μεμονωμένες. Υπάρχουν περιπτώσεις παραβίασης των **Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, όπου η Διεθνής Κοινότητα διστάζει να δείξει την ίδια αποφασιστικότητα, όπως στην περίπτωση της Συρίας** όπου από το 2011 μένεται εμφύλια σύρραξη με το Καθεστώς του Μπασάρ Αλ Άσσαντ να κατηγορείται ακόμα και για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας⁵³. Επιπλέον, Εκθέσεις Διεθνών Οργανισμών και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων αποκαλύπτουν πολλές περιπτώσεις παραβίασης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε πάνω από εκατό χώρες για το 2015, με το 10% αυτών να κρίνονται ιδιαίτερα σοβαρές⁵⁴. Στην συντριπτική πλειοψηφία η Διεθνής Κοινότητα παρέμεινε αδρανής. **Συνεπώς, η «ευθύνη της προστασίας» δεν οδήγησε σε μια συστηματική παραβίαση της Εθνικής Κυριαρχίας, παρά μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις.** Ωστόσο, ακόμα και αν υπήρχε μια καθολική εφαρμογή της, σύμφωνα με τις επιδιώξεις των διεθνών συνθηκών, το πλήγμα για την Εθνικήκυριαρχία θα αφορούσε ένα μέρος μόνο της Βεσφαλιανής Κυριαρχίας του κράτους και σε καμία περίπτωση δεν θα αποτελούσε μια συνολική αμφισβήτηση του συνόλου της. Άλλωστε, οι θιασώτες της άποψης πως το κράτος διαβρώνεται εξαιτίας της διάβρωσης της Κυριαρχίας του δεν στηρίζουν την επιχειρηματολογία τους στις αλλαγές που επέφερε η αναγνωρισμένη πλέον ανάγκη προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα κύρια επιχειρήματά τους **βασίζονται στις επιπτώσεις της οικονομικής Παγκοσμιοποίησης στον τρόπο λειτουργίας των κρατών.**

3. Η επίδραση της οικονομικής αλληλεξάρτησης στο Έθνος-Κράτος

⁵² Anne-Marie Slaughter, A New U.N. For a New Century, Fordham Law. Review Vol 74. 2006. Σελ 2965.

⁵³ Μια σειρά από μη κυβερνητικές οργανώσεις και διεθνείς οργανισμούς, όπως η Διεθνής Αμνηστία το Παρατηρητήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και ΟΗΕ έχουν επιβεβαιώσει τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ενδεικτικά βλέπε Human Rights Council Thirty-second session Agenda item 4 Human rights situations that require the Council's attention. 28 Ιουνίου 2016.

⁵⁴ The State of the World's Human Rights 2015/16, Amnesty International Report. file:///C:/Users/PROBOOK/Downloads/POL1025522016ENGLISH.PDF

Όπως είδαμε, η Κυριαρχία δε σχετίζεται μόνο με το δικαίωμα άσκησης εξουσίας, αλλά και με την ικανότητα άσκησης της. Σύμφωνα με τους οπαδούς της Υπερπαγκοσμιοποίησης, τα κράτη αδυνατούν στη σύγχρονη εποχή να ασκήσουν αποτελεσματικά κυριαρχία. Σ' αυτό το κεφάλαιο εξετάζονται τα επιχειρήματα των υποστηρικτών της άποψης πως η Παγκοσμιοποίηση τείνει να μειώσει αν όχι να καταργήσει την Εθνικήκυριαρχία. Οι νέες οικονομικές συνθήκες σε συνδυασμό με τις νέες μορφές απειλών έχουν καταστήσει το έθνος κράτος ουσιαστικά ανίκανο να σχεδιάσει και να εφαρμόσει μονομερώς τις κατάλληλες προοπτικές που θα του εξασφαλίσουν τόσο την επιβίωση του όσο και τη ευημερία των πολιτών του.

Η ύπαρξη της κρατικής οργάνωσης⁵⁵ έχει συνδεθεί με την προστασία της ζωής, της περιουσίας και την διευκόλυνση της οικονομικής δραστηριότητας των πολιτών. Το κράτος, λοιπόν, για τον άνθρωπο αποκτά έναν εργαλειακό χαρακτήρα που γίνεται περισσότερο κατανοητός μέσα από τη θεωρία/εξ⁵⁶ του Κοινωνικού Συμβολαίου, που αναπτύχθηκαν από την περίοδο του Διαφωτισμού και μεταγενέστερα. Το κράτος, στο πλαίσιο ενός κοινωνικού συμβιβασμού μεταξύ αρχόντων και αρχομένων, πλέον γίνεται αντιληπτό ως το μέσο των εχόντων την εξουσία να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους έναντι των υπηκόων τους. Σ' ένα άναρχο περιβάλλον, **το κυρίαρχο κράτος φαντάζει ως το βασικό αν όχι το μοναδικό προστάτη του ατόμου**⁵⁷. Σ' αυτό εκχωρούνται (από τους πολίτες) οι αρμοδιότητες και εξουσίες ώστε να μπορέσει να υλοποιήσει τις υποχρεώσεις του έναντι των πολιτών. Το κράτος, λοιπόν της Νεωτερικότητας, έχει ένα ρόλο να διαδραματίσει που γίνεται αντιληπτός και μέσα από την ικανότητα για δράση για υλοποίηση πολιτικών. Οι διάφορες μορφές τις εθνικής κυριαρχίας είναι συνυφασμένες με την ικανότητα του κράτους να ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις του.

Σ' αυτό το πλαίσιο, ειδικά κατά τον προηγούμενο αιώνα, τα κράτη προσπάθησαν να ελέγξουν τις εθνικές τους οικονομίες. Τα κομμουνιστικά δε κράτη προσπαθώντας να πετύχουν την οικονομική τους αυτάρκεια επέτειναν τον κρατικό παρεμβατισμό στην οικονομία χειραγωγώντας πλήρως κάθε παραγωγική δραστηριότητα. Ωστόσο και τα καπιταλιστικά κράτη υιοθέτησαν Κενσιανικές πρακτικές για να επηρεάσουν τις

⁵⁵ Σαφώς, η παραπάνω αναφορά αφορά κυρίως τις δυτικό τύπου φιλελεύθερες δημοκρατίες καθώς, ως γνωστών υπάρχουν αρκετά ιστορικά παραδείγματα κρατικών οντοτήτων που παραβίαζαν συστηματικά τα δικαιώματα των υπηκόων τους.

⁵⁶ Την έννοια του Κοινωνικού Συμβολαίου στην πολιτική φιλοσοφία την έχουν χρησιμοποιήσει αρκετοί στοχαστές από τον Διαφωτισμό μέχρι τις μέρες μας. Ορισμένοι σύγχρονοι μελετητές εντάσσουν τους παραπάνω στοχαστές στην ίδια παράδοση πολιτικής σκέψης οπότε κάνουν λόγο για μια θεωρία Κοινωνικού Συμβολαίου με πολλές διαφορετικές εκφάνσεις ενώ αντίθετα η πλειοψηφία των στοχαστών θεωρούν πως πρέπει να γίνει διαχωρισμός, συνεπώς αποδέχονται την ύπαρξη πολλών θεωριών Κοινωνικού Συμβολαίου. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε ενδεικτικά Άρης Στυλιανού, Θεωρίες του Κοινωνικού Συμβολαίου από τον Γκρότιους στον Ρουσσώ. Εκδ. Πόλις, Αθήνα 2006.

⁵⁷ Είδαμε ωστόσο στο προηγούμενο κεφάλαιο πως όσον αφορά τα βασικά ανθρωπινά δικαιώματα η διεθνής κοινότητα έχει αρχίσει να αποδέχεται πως η προστασία τους δεν είναι αποκλειστική εύθνη του κράτους. Πρέπει βέβαια να τονιστεί πως οι ευθύνες του κράτους δεν περιορίζονται σε αυτόν τον τομέα.

αποφάσεις των οικονομικών δρώντων⁵⁸. Και στις δύο περιπτώσεις (αν και με τελείως διαφορετικό τρόπο) ο ρόλος του κράτους είναι ζωτικός, επομένως η ύπαρξη ενός ισχυρού, ικανού να παρεμβαίνει, κρατικού μηχανισμού είναι καίριος για την επιτέλεση του ρόλου του.

Παρόλα αυτά, τις τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, οι εθνικές οικονομίες έγιναν πιο ανοιχτές στο εξωτερικό τους περιβάλλον. Συνεπώς, ο έλεγχος των κρατών πάνω στις εθνικές τους οικονομίες άρχισε να μειώνεται. Σύμφωνα με τους θεωρητικούς της «*υπερπαγκοσμιοποίησης*», η παγκόσμια οικονομική αλληλεξάρτηση είναι υπεύθυνη για την μείωση της ικανότητας του κράτους να ασκεί κυριαρχία στον οικονομικό τομέα. Η θέση της Susan Strange είναι απολύτως ενδεικτική των οπαδών αυτής της αντίληψης: «*οι απρόσωπες δυνάμεις της Παγκόσμιας Αγοράς... είναι τώρα πιο ισχυρές από τα κράτη*»⁵⁹. Σύμφωνα με την παραπάνω θέση, αυτό ουσιαστικά συνεπάγεται το τέλος του έθνους-κράτους, τουλάχιστον με τη μορφή που το γνωρίζουμε, καθώς η κυριαρχία του κράτους στην επικράτεια του δεν αποτελεί απλώς μια λειτουργία του, αλλά βασική αιτία της ύπαρξής του.

Η κινητικότητα του Κεφαλαίου που συνεπάγεται τη Διεθνοποίηση της παραγωγής και την ανάπτυξη των Παγκόσμιων Οικονομικών Αγορών σε συνδυασμό με την άνοδο του Διεθνούς Εμπορίου υποβαθμίζουν την ικανότητα των Κρατικών Αρχών να διαμορφώνουν Οικονομικές Πολιτικές, διότι αποδυναμώνουν τα οικονομικά εργαλεία του κράτους, που είναι αναγκαία για την υλοποίηση των πολιτικών αυτών. Το γεγονός αυτό ουσιαστικά συνεπάγεται απώλεια της Κυριαρχίας Αλληλεξάρτησης, δηλαδή της ικανότητας ελέγχου των διασυνοριακών ροών. Για τον **Ohmae, τα κράτη έχουν μετατραπεί σε άχρηστους και ανίκανους δρώντες που αδυνατούν να επέμβουν στις Παγκόσμιες Αγορές**⁶⁰. Συνεπώς, για τους παραπάνω στοχαστές, τα κράτη δεν εξασκούν στην πράξη κυριαρχία.

A. Οι συνέπειες της Οικονομικής Παγκοσμιοποίησης

Μια από τις βασικότερες αιτίες της διάβρωσης της Κρατικής Κυριαρχίας είναι η αυξανόμενη κινητικότητα του Κεφαλαίου, καθώς περιορίζει την ικανότητα άσκησης

⁵⁸ Για τις οικονομικές αντιλήψεις του Keynes βλέπε: Alan S. Blinder. "Keynesian Economics". στο David R. Henderson .Concise Encyclopedia of Economics (2nd ed.). Indianapolis: Library of Economics and Liberty, 2008.

⁵⁹ Susan Strange, *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge University Press, 1996. σελ 4.

⁶⁰ Kenichi Ohmae, *The End of Nation State*, Harper Collins Publishers 1995, σελ. 5.

Οικονομικής Πολιτικής των Κυβερνήσεων. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων, πολλά εμπόδια στην Παγκόσμια διακίνηση των Κεφαλαίων έχουν αρθεί. Σύμφωνα με τον Atish Ghosh, μια μελέτη του κεφαλαιακών ροών ανάμεσα στα πλέον αναπτυσσόμενα Βιομηχανικά κράτη αποδεικνύει την έλλειψη ουσιαστικών εμποδίων στη διακίνησή τους⁶¹. Το γεγονός αυτό έχει κάνει τον **Kenichi Ohmae να υποστηρίξει ότι τα κεφάλαια δεν γνωρίζουν πλέον γεωγραφικά όρια**⁶².

Τα στοιχεία που προκύπτουν από μελέτες του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) επιβεβαιώνουν πως οι ροές των κεφαλαίων και των Παγκόσμιων Χρηματοπιστωτικών συναλλαγών έχουν παρουσιάσει κατακόρυφη άνοδο από τη δεκαετία του '90 και ύστερα. Την περίοδο 1995-97, περισσότερα από \$150 δις κινήθηκαν προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, τρεις φορές παραπάνω από την περίοδο 1987-89⁶³. Σε παγκόσμιο επίπεδο, το 1992 διακινήθηκαν 2 Τρισεκατομμύρια Δολάρια, ενώ το 2004 το ποσό αυτό έφτασε 9,5 τρισεκατομμύρια Δολάρια⁶⁴. Τα παραπάνω στοιχεία αποδεικνύουν σημαντικές αλλαγές στη φύση των εθνικών οικονομιών.

Σ' ένα παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον, όπου οι ροές κεφαλαίων δεν αντιμετωπίζουν σοβαρούς περιορισμούς, είναι αναμενόμενο πως τα κεφάλαια θα κατευθυνθούν σε αγορές που μπορούν να εξασφαλίσουν τις μεγαλύτερες αποδόσεις. Συνεπώς, το Κεφάλαιο θα κατευθυνθεί σε χώρες με χαμηλή φορολογία, ευέλικτη αγορά εργασίας και χαμηλό κόστος παραγωγής⁶⁵. Αντιθέτως, χώρες που δεν πληρούν τα παραπάνω χαρακτηριστικά θα υποστούν μείωση στη ροή ξένων επενδύσεων και σε συνδυασμό με την αύξηση της τάσης του εγχώριου κεφαλαίου να φύγει σε άλλες αγορές του εξωτερικού, οι προοπτικές παραγωγικής ανάπτυξης θα υποστούν σοβαρό πλήγμα. Συνεπώς, τα κράτη πρέπει να διαμορφώσουν το κατάλληλο οικονομικό περιβάλλον, ώστε να αποτρέψουν την εκροή κεφαλαίων στο εξωτερικό, ενώ παράλληλα να προσελκύσουν ξένες επενδύσεις.

Στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οικονομικού Ανταγωνισμού, τα κράτη επιδιώκουν να αυξήσουν την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Οι περισσότεροι Οικονομολόγοι⁶⁶

⁶¹ Atish R. Ghosh, "International Capital Mobility Amongst the Major Industrialized Countries: Too Little or Too Much?" *The Economic Journal*, Vol. 105, No. 428. (Jan., 1995), σελ. 125.

⁶² Kenichi Ohmae, *The End of Nation State*, Harper Collins Publishers 1995, σελ. 5.

⁶³ Barry Eichengreen, Michael Mussa, Giovanni Dell'Ariccia, Enrica Detragiache, Gian Maria Milesi-Ferretti, Andrew Tweedie, "Liberalizing Capital Movements: Some Analytical Issues", *Economic Issues No17*, International Monetary Fund, February 1999. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues17/index.htm> 19/04/2016.

⁶⁴ UNCTAD, *Development and Globalization*, 35, <http://www.unctad.org/Templates/Download.asp?docid=4848&lang=1&intItemID=3096>.

⁶⁵ Colin Hay, "Globalization's impact on states", στο John Ravenhill, *Global Political Economy*, Oxford University Press 2005. σελ. 239-240.

⁶⁶ Ewe-Ghee Lim, *Determinates of, and the Relation Between, Foreign Direct Investment and Growth: A Summary of the Recent Literature*. IMF Working Paper. 2001.

υποστηρίζουν πως, υπό συγκεκριμένες συνθήκες, οι Ξένες Επενδύσεις αποτελούν βασικό στοιχείο της Οικονομικής Ανάπτυξης των κρατών⁶⁷. Ο Firebaugh υποστηρίζει, μέσω της ανάλυσης οικονομικών στοιχείων από εξήντα επτά λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, πως οι Ξένες Επενδύσεις βοήθησαν την ανάπτυξη της Οικονομίας⁶⁸. Επιπροσθέτως, υπάρχει σαφής σύνδεση των άμεσων ξένων επενδύσεων με τη μείωση της ανεργίας και την αύξηση του εισοδήματος⁶⁹. Αν τα κράτη αποτύχουν σ' αυτή τους την προσπάθεια είναι αρκετά πιθανό να προκαλέσουν επιβράδυνση της Οικονομικής Ανάπτυξης η οποία ενδεχομένως να οδηγήσει ακόμα και σε οικονομική κρίση⁷⁰. Είναι λοιπόν αναμενόμενο τα οικονομικά επιτελεία των Κυβερνήσεων να απορρίψουν πολιτικές του παρελθόντος, που έθεταν περιορισμούς στις Ξένες Επενδύσεις, όπως αυστηρούς κανόνες και βαριά φορολογία στην εγχώρια Χρηματοοικονομική Αγορά. Αυτή η νέα στάση των Κυβερνήσεων προς το ξένο Κεφάλαιο έχει ως συνέπεια την αποστέρηση κάποιων εργαλείων Οικονομικής Πολιτικής τα οποία διέθεταν τα κράτη καθώς και τη μείωση του ελέγχου πάνω στην οικονομική δραστηριότητα.

Σύμφωνα με κάποιους Οικονομολόγους, η ανάγκη προσέλκυσης Κεφαλαίων με τη δημιουργία ευνοϊκού επιχειρηματικού περιβάλλοντος συνδέεται με μια σειρά από αρνητικές εξελίξεις⁷¹. Ειδικότερα, η πίεση για μείωση της φορολογίας στην κίνηση κεφαλαίων και στα κέρδη των επιχειρήσεων έχει επιφέρει πλήγμα στην ικανότητα του κράτους να συλλέγει και να αναδιανέμει χρήματα⁷². Δυσμενείς επιπτώσεις από την ελάττωση της φορολογίας των κερδών ενδέχεται να υπάρξουν και στις Κοινωνικές Παροχές του κράτους. Επίσης, η προσπάθεια του κράτους να δημιουργήσει ένα ελκυστικό περιβάλλον για τους Επενδυτές, σε ορισμένες περιπτώσεις, έχει αρνητικές συνέπειες για τις εργατικές σχέσεις με την κατάργηση, παραδείγματος χάρη, των Συλλογικών Συμβάσεων ή τη μείωση του κατώτερου μισθού. Άλλωστε, οι Χρηματοπιστωτικές Αγορές αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερο σκεπτικισμό τις υψηλές κρατικές δαπάνες γιατί συνδέονται με αυξημένη φορολογία και ορισμένες φορές με πληθωρισμό.

⁶⁷ Δεν συμφωνούν όλοι οι οικονομολόγοι με την παραπάνω αντίληψη. Υπάρχουν και οικονομολόγοι της νέο-μαρξιστικής σχολής όπως ο Andre Gunder Frank που υποστηρίζουν πως οι ξένες επενδύσεις αποτελούν βασικό όργανο εκμετάλλευσης των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών του κέντρου έναντι των υπανάπτυκτων κρατών της περιφέρειας. Καταλήγει δε στο συμπέρασμα πως οι ξένες επενδύσεις αποτελούν βασικό τροχοπέδη ανάπτυξης των κρατών της περιφέρειας. Ενδεικτικά, βλέπε: Frank Andre Gunder, 'Economic Dependence, Class Structure, and Underdevelopment Policy', στο Cockcroft Janes D, Frank Andre Gunder, Johnson L Dale, *Dependence and Underdevelopment, Latin America's Political Economy*, Anchor Books, New York 1972, σελ19-45. Frank Andre Gunder, 'The Development of Underdevelopment', στο Cockcroft Janes D, Frank Andre Gunder, Johnson L Dale, *Dependence and Underdevelopment, Latin America's Political Economy*, Anchor Books, New York 1972, σελ3-18.

⁶⁸ Glenn Firebaugh, 'Growth Effects of Foreign and Domestic Investment', *The American Journal of Sociology*, Vol. 98, No. 1. Ιούλιος, 1992, σελ 110-1.

⁶⁹ Louka T. Katseli, Investment, trade and international competitiveness, in *The New Globalism And Developing Countries*, United Nations University Press, 1997, σελ191.

⁷⁰ Colin Hay, "Globalization's impact on states", στο John Ravenhill, *Global Political Economy*, Oxford University Press 2005. σελ. 239-240.

⁷¹ Δεν συμμερίζονται όλοι οι οικονομολόγοι τις παραπάνω απόψεις. Θα δούμε τον αντίλογο σε επόμενο κεφάλαιο.

⁷² Philip G. Cerny, "International Finance and the Erosion of State Policy Capacity" στο Philip Gummert, *Globalization and Public Policy*, Edward Elgar Publishing Limited 1996. σελ. 86.

Όπως μας επισημάνει ο Geoffrey Garrett και στις δύο περιπτώσεις οι Κεφαλαιαγορές είναι πιθανόν να αντιδράσουν ζητώντας αύξηση των επιτοκίων δανεισμού⁷³. Ο Sebastian Edwards πιστεύει «πως η ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίου έχει δυσχεράνει τις προσπάθειες της Κυβέρνησης να επιτύχει οικονομικές μεταρρυθμίσεις, καθώς η μακροοικονομική σταθερότητα αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επίτευξη αυτών των μεταρρυθμίσεων»⁷⁴. Επιπλέον, η ανάπτυξη των Παγκόσμιων Χρηματοοικονομικών Αγορών επηρεάζει αρνητικά τις Εθνικές μακροοικονομικές Πολιτικές.

Η ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων έχει συρρικνώσει την ικανότητα των κρατών να επηρεάσουν τους μακροοικονομικούς δείκτες, καθώς έχει απολεσθεί η αποτελεσματικότητα ορισμένων οργάνων άσκησης οικονομικής πολιτικής. Η ελεύθερη κυκλοφορία του χρήματος μειώνει την ικανότητα του κράτους να εποπτεύει το επίπεδο της προσφοράς χρήματος και το επιτόκιο δανεισμού που καθορίζει η Κεντρική Τράπεζα του κράτους⁷⁵. Σύμφωνα με τους Mundell και Fleming, σε μια κλειστή οικονομία, η Κυβέρνηση μπορεί να επιλέξει μια συγκεκριμένη Νομισματική Πολιτική η οποία μπορεί να διαφέρει αρκετά από μια αντίστοιχη ενός άλλου κράτους. Για παράδειγμα, εάν μια Κυβέρνηση επιθυμεί τη βελτίωση της εγχώριας οικονομικής δραστηριότητας, μπορεί να ρίξει το επίπεδο των επιτοκίων με στόχο την ενίσχυση της ζήτησης. Ωστόσο, σε μια ανοιχτή οικονομία μια τέτοια ενεργεία θα προκαλούσε τη, μερική έστω, **εκροή** κεφαλαίων σε χώρες που έχουν υψηλότερα επιτόκια⁷⁶. Το ίδιο θα συμβεί και στην περίπτωση που η Κυβέρνηση προσπαθήσει να επηρεάσει τα επιτόκια μέσω των Δημοσιονομικών της Πολιτικών. Όταν το Κεφάλαιο αντιμετωπίζει περιορισμούς στην κίνηση του, οι Κυβερνήσεις μπορούν να μεταβάλλουν τα επιτόκια με την έκδοση Ομολόγων, γεγονός που θα αυξήσει τη ζήτηση για χρήματα και θα μειώσει τις επενδύσεις. Στην αντίθετη όμως περίπτωση οι Κυβερνητικές Πολιτικές δεν θα έχουν τις ίδιες επιπτώσεις επειδή η εσωτερική ζήτηση για δανεισμό μπορεί να ικανοποιηθεί μέσω της παροχής περισσότερων δανείων από χρήματα τα οποία έρχονται από το εξωτερικό⁷⁷. Συνεπώς τα επιτόκια δε θα επηρεαστούν⁷⁸. Όπως συμπεραίνει ο Jeffrey A. Frieden, «σε έναν κόσμο με πλήρη κινητικότητα Κεφαλαίου, οι Εθνικές Πολιτικές δεν μπορούν να επηρεάσουν τα

⁷³ Geoffrey Garrett, "Capital Mobility, Trade, and the Domestic Politics of Economic Policy", *International Organization*, Vol. 49, No. 4. (Autumn, 1995), σελ. 668.

⁷⁴ Edwards Sebastian, "How Effective are Capital Controls?", *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 13, No. 4. (Autumn, 1999), σελ. 67.

⁷⁵ Jan Aart Scholte, "Global Capitalism and the State", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 73, No. 3, Globalization and International Relations. (Jul., 1997), σελ. 443.

⁷⁶ Jeffrey A. Frieden, "Invested Interests: The Politics of National Economic Policies in a World of Global Finance", *International Organization*, Vol. 45, No. 4. (Autumn, 1991), σελ. 431.

⁷⁷ Κάποιοι φιλελεύθεροι αναλυτές υποστηρίζουν πως σε μια πραγματικά ανοιχτή αγορά ο δανεισμός όπως και τα κεφάλαια δεν θα αντιμετώπιζαν διασυνοριακούς περιορισμούς.

⁷⁸ Jeffrey A. Frieden, "Invested Interests: The Politics of National Economic Policies in a World of Global Finance", *International Organization*, Vol. 45, No. 4. (Autumn, 1991), σελ. 432.

επιτόκια»⁷⁹, τουλάχιστον όχι στον βαθμό που συμβαίνει σε λιγότερο ανοιχτές οικονομίες. Ο **Richard Cooper** συνδέει άμεσα την **Ελεύθερη Διακίνηση Κεφαλαίου με την αδυναμία του κράτους να ασκεί νομισματική πολιτική**⁸⁰. Επιπλέον υπάρχει μια τάση οι Κεντρικές Τράπεζες των κρατών να αποκτούν περισσότερη αυτονομία σε μια προσπάθεια να δημιουργήσουν κλίμα εμπιστοσύνης στις Παγκόσμιες Χρηματοοικονομικές Αγορές⁸¹. Τα παραπάνω αποδεικνύουν, όπως έχει δηλώσει και ο **Gummett**, «**ότι η διεθνοποίηση του κεφαλαίου έρχεται σε άμεση αντίθεση με την ικανότητα του κράτους να ασκεί αποτελεσματική οικονομική πολιτική**»⁸². Ωστόσο, η Κινητικότητα του Κεφαλαίου δεν αποτελεί το μοναδικό στοιχείο της Παγκοσμιοποίησης που επιδρά στην οικονομική αυτονομία των κρατών.

B. Η ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου

Μια άλλη πτυχή τα Παγκοσμιοποίησης, η αύξηση του Παγκόσμιου Εμπορίου, δημιουργεί επιπρόσθετα προβλήματα στις Οικονομικές Πολιτικές των χωρών. Οι μεταβολές στις Εμπορικές Συναλλαγές των κρατών το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα υπήρξαν δραματικές. Ο περιορισμός των δασμών και η πτώση του κόστους διακίνησης των εμπορευμάτων διευκόλυνε το Παγκόσμιο Εμπόριο. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (World Trade Organization -WTO) υπολογίζει πως από το 1950 το **Παγκόσμιο Εμπόριο αυξάνεται περισσότερο** από την Παγκόσμια Παραγωγή. Μόνο ανάμεσα στο 1985 και 1994 το ποσοστό αύξησης του Παγκόσμιου Εμπορίου έχει διπλασιαστεί σε σχέση με αυτό της Παγκόσμιας Παραγωγής⁸³. Σύμφωνα με το World Trade Report του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, οι εξαγωγές προϊόντων από τα 2.03 Τρις \$ το 1980 έφτασαν στα 18.26 Τρις \$ το 2011, δηλαδή είχαν κατά μέσω όρο άνοδο της τάξης του 7,3%⁸⁴. Ως αποτέλεσμα, κάποιοι αναλυτές υποστηρίζουν πως μια **νέα Υπερεθνική Οικονομία έχει διαμορφωθεί**⁸⁵. Η νέα οικονομική πραγματικότητα επιδρά στην οικονομική αυτονομία των κρατών.

⁷⁹ Στο ίδιο.

⁸⁰ Richard Cooper. The economics of interdependence. New York, McGrawhill 1968.

⁸¹ Philip G. Cerny, "International Finance and the Erosion of State Policy Capacity" στο Philip Gummett, *Globalization and Public Policy*, Edward Elgar Publishing Limited 1996. σελ. 85.

⁸² Jan Aart Scholte, "Global Capitalism and the State", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 73, No. 3, Globalization and International Relations. (Jul, 1997), σελ. 87.

⁸³ Thomas D. Lairson, David Skidmore, "International Political Economy 3rd Edition", Thomson Wadsworth 2003. σελ. 117.

⁸⁴ B. Trends in international trade, World Trade Organization, σελ 55.

⁸⁵ Christopher Chase-Dunn, Yukio Kawano, Benjamin D. Brewer, "Trade Globalization since 1795: Waves of Integration in the World-System", *American Sociological Review*, Vol. 65, No. 1, Looking Forward, Looking Back: Continuity and Change at the Turn of the Millennium. (Feb., 2000), σελ. 77.

Η Οικονομική Παγκοσμιοποίηση είναι υπεύθυνη για την δημιουργία ενός μηχανισμού μέσω του οποίου το εμπόριο αυξάνει την επιρροή του στις οικονομικές πολιτικές των κρατών. Πλέον, βασική προτεραιότητα των κρατών είναι η ανταγωνιστικότητα των εγχωρίων παραγωγών. Στους τρεις τελευταίους γύρους συνομιλιών της GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) επετεύχθη ο δραματικός περιορισμός των δασμών⁸⁶. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι εγχώριοι παραγωγοί μπορούν να επεκτείνουν τις πωλήσεις τους στο εξωτερικό, αλλά ταυτόχρονα είναι πιο εκτεθειμένοι στους κινδύνους και τις προκλήσεις που θέτει ο παγκόσμιος ανταγωνισμός. Αν τα εγχώρια προϊόντα δεν αποδειχθούν ικανά να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των διεθνών αγορών, η εγχώρια παραγωγή θα υποστεί πτώση, η ανεργία θα αυξηθεί και η ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας θα υποστεί επιβράδυνση⁸⁷. Επιπροσθέτως, υπάρχει σοβαρή πιθανότητα να δημιουργηθεί έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο με ότι αυτό συνεπάγεται για την δημιουργία ελλειμμάτων στον Κρατικό Προϋπολογισμό αλλά και την απώλεια Κεφαλαίων⁸⁸. Για την αποφυγή τέτοιου είδους δυσάρεστων καταστάσεων πρέπει να υπάρξει τόνωση της ανταγωνιστικότητας της εγχώριας παραγωγής η οποία δεν λαμβάνει χώρα πάντα με τον πλέον επωφελή τρόπο για το κράτος.

Η διατήρηση και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας σε περιβάλλον ανοικτού εμπορίου θέτει περιορισμούς στις επιλογές της Κυβέρνησης. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου μέσω των GATT και των Γενικών Συμφωνιών για το εμπόριο των Υπηρεσιών (General Agreement on Trade in Services) τις οποίες υπέγραψαν εκατόν πενήντα κράτη, έθεσε σοβαρά όρια στις προστατευτικές Πολιτικές των κρατών. Εκτός της μείωσης των δασμών ελαχιστοποιήθηκε, σε πολλούς τομείς, η πολιτική των επιδοτήσεων που ουσιαστικά ευνοούσε τους εγχώριους παραγωγούς έναντι των εισαγωγών. Πλέον οι παραγωγοί για να ανταποκριθούν πρέπει να αυξήσουν την ποιότητα της παραγωγής τους ή/και να περιορίσουν το κόστος. Όπου αυτό δεν είναι εφικτό με την χρήση της τεχνολογίας, σύγχρονων διαδικασιών παραγωγής και καινοτόμων ιδεών, υπάρχει πίεση προς το κράτος να αποδεχθεί ελαστικές εργασιακές σχέσεις, να νομιμοποιήσει μείωση των αποδοχών και εκπτώσεις στα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος⁸⁹ αλλά και στις συνθήκες ασφαλείας στους εργασιακούς χώρους⁹⁰. Οι δηλώσεις δυο υψηλόβαθμων αξιωματούχων από αναπτυσσόμενες χώρες όταν

⁸⁶ Robert O'Brien, Mark Williams, *Global Political Economy, Evolution and Dynamics*, Palgrave Macmillan 2004, σελ.153-4.

⁸⁷ Geoffrey Garrett, "Capital Mobility, Trade, and the Domestic Politics of Economic Policy", *International Organization*, Vol. 49, No. 4. (Autumn, 1995), σελ. 669.

⁸⁸ Στο ίδιο.

⁸⁹ Για την σχέση παγκόσμιου εμπορίου και περιβάλλοντος βλέπε: Jonathan M. Harris, *Trade and the Environment*, Global Development And Environment Institute Tufts University, 2004.

⁹⁰ Robert M. Stern, Katherine Terrell, *Labour Standards and the World Trade Organization*, University of Michigan, Αύγουστος 2003.

τέθηκε ζήτημα βελτίωσης των εργασιακών συνθηκών και των ημερομισθίων, είναι ενδεικτικές των συνθηκών που δημιουργεί ο Παγκόσμιος Ανταγωνισμός. Συγκεκριμένα ο Πρωθυπουργός της Μαλαισίας Mathatir δήλωσε πως «*οι δυτικές κυβερνήσεις ανοιχτά προτείνουν να αρθεί το συγκριτικό πλεονέκτημα της Ανατολικής Ασίας, η πρόσφατη πρόταση για θέσπιση κατώτατου μισθού είναι ένα ξεκάθαρο παράδειγμα*»⁹¹. Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκαν και οι δηλώσεις του Υπουργού Εμπορίου και βιομηχανίας της Ινδίας Mousaroli Maran⁹². Για πολλές λοιπόν, αναπτυσσόμενες κυρίως χώρες, **η συμμετοχή τους στο Παγκόσμιο Εμπόριο σήμαινε τον ταυτόχρονο περιορισμό της δυνατότητας του κράτους να παρεμβαίνει σε μια σειρά από ζητήματα, χάριν της παραγωγικότητας.**

Για τους παραπάνω λόγους **το Παγκόσμιο εμπόριο σε συνδυασμό με τις ροές κεφαλαίων έχουν επιφέρει σημαντική μείωση της εθνικής κυριαρχίας καθώς έχουν αποδυναμώσει μεγάλο μέρος των Οργάνων άσκησης Οικονομικής Πολιτικής των κυβερνήσεων μέσω των οποίων ασκούσαν έλεγχο στις εθνικές τους οικονομίες.** Σύμφωνα με τους οπαδούς της Υπερπαγκοσμιοποίησης, η Εσωτερική Κυριαρχία και η Κυριαρχία αλληλεξάρτησης των κρατών περιορίζονται. Τα κράτη πλέον δυσκολεύονται να ελέγξουν τις ροές προϊόντων και χρημάτων στα σύνορα τους ενώ η απώλεια των Οργάνων άσκησης Οικονομικής Πολιτικής που περιγράφηκαν, σηματοδοτεί μείωση και της αποτελεσματικότητας της οικονομικής πολιτικής των κρατών. Αυτό έχει οδηγήσει τους Θεωρητικούς της Υπερπαγκοσμιοποίησης να εκφράζουν την απαισιοδοξία τους αλλά και το σκεπτικισμό τους για **το μέλλον του έθνους κράτους καθώς το τελευταίο φαίνεται ανίκανο να ανταποκριθεί στις σύγχρονες προκλήσεις του νέου περιβάλλοντος.** Το κύριο ζήτημα το οποίο θέτουν είναι κατά πόσο πλέον το κράτος μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των πολιτών του. Με άλλα λόγια **εξακολουθεί το κράτος να αποτελεί το μέσο υλοποίησης του Κοινωνικού Συμβολαίου ή χάνει εντελώς την χρησιμότητα του λόγω της απώλειας εθνικής κυριαρχίας;** Στο επόμενο κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε να δώσουμε απάντηση σ' αυτό το ερώτημα.

⁹¹ Gary S. Fields, International Labor Standards and Decent Work: Perspectives From the Developing World, Cornell University ILR School, 2003. Σελ69.

⁹² Στο ίδιο.

4. Η Κρατική Κυριαρχία στον 21^ο Αιώνα

Η επιχειρηματολογία αυτών που υποστηρίζουν πως η Οικονομική Παγκοσμιοποίηση έχει καταστήσει την άσκηση οικονομικής πολιτικής αδύνατη από τα κράτη, βασίζεται σε μια **μονομερή ερμηνεία** της πραγματικότητας. Η εν λόγω επιχειρηματολογία δίνει υπερβολική έμφαση στις αρνητικές, για την Κρατική Κυριαρχία, πλευρές της Παγκοσμιοποίησης και αποτυγχάνει να ερμηνεύσει τη δυναμική που αναπτύσσεται ανάμεσα στα κράτη και την αυξανόμενη παγκόσμια Οικονομική Ολοκλήρωση. Επιπλέον, **παραγνωρίζει τις πολλές διαστάσεις του όρου Εθνικήκυριαρχία, καθώς επίσης και την διαχρονική εξέλιξη του**. Ουσιαστικά εμμένει στην ανάλυση ορισμένων πτυχών του όρου και μάλιστα σε συγκεκριμένα χρονικά όρια, θεωρώντας δεδομένο πως πριν τη ραγδαία αύξηση των παγκόσμιων οικονομικών συναλλαγών τα κράτη δεν αντιμετώπιζαν προκλήσεις στην άσκηση της εθνικής τους κυριαρχίας.

Πολλοί Θεωρητικοί, που βρίσκονται στην αντίπερα όχθη (**globalization skeptics**), **υποστηρίζουν πως παρά τις δυσκολίες στην άσκηση της εθνικής κυριαρχίας, η οικονομική Παγκοσμιοποίηση, στην ουσία δεν έχει οδηγήσει στην κατάργηση της**. Οι Κυβερνήσεις δεν έχουν απωλέσει την ικανότητά τους να ασκούν εξουσία για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, η Παγκόσμια Οικονομία **δεν έχει ολοκληρωθεί σε τέτοιο βαθμό που να καθιστά την όποια παρέμβαση του κράτους άνευ ουσίας**. Δεύτερον, **η Παγκοσμιοποίηση δεν έχει αποδυναμώσει όλα τα όργανα άσκησης οικονομικής πολιτικής των κρατών**.

Πέραν όμως των βασικών θέσεων των σκεπτικιστών της Παγκοσμιοποίησης, υπάρχουν επιπρόσθετοι λόγοι για τους οποίους το κράτος παραμένει ακμαίο. Παρά την όποια πίεση ασκείται στις εθνικές οικονομίες από τις δυνάμεις των παγκόσμιων χρηματοοικονομικών και εμπορικών αγορών, το έθνος-κράτος δεν έχει χάσει **«το μονοπώλιο της νόμιμης άσκησης φυσικής βίας για την επιβολή της έννομης τάξης»**. Σαφώς, η εντεινόμενη οικονομική αλληλεξάρτηση θέτει προκλήσεις στην Εθνικήκυριαρχία των κρατών, αλλά αυτό **δεν αποτελεί πρωτόγνωρο φαινόμενο**, καθώς τα κράτη πάντα αντιμετώπιζαν προκλήσεις. Σε σπάνιες μόνο περιπτώσεις οι κυβερνήσεις δεν αντιμετώπιζαν προσκόμματα στην επιβολή της θέλησής τους στο εσωτερικό, τα οποία προέρχονταν από το εξωτερικό τους περιβάλλον. Παρ όλες όμως τις προκλήσεις το έθνος-κράτος **δεν έχει στην σύγχρονη εποχή απολέσει την**

ικανότητα να ασκεί πολιτική, κάτι που άλλωστε αποτελεί βασική προϋπόθεση προκειμένου να συνεχίζει να παίζει σημαντικό ρόλο και να συνδιαμορφώνει έναν παγκόσμιο περιβάλλον εντεινόμενης οικονομικής αλληλεξάρτησης.

A. Η Παγκόσμια Οικονομική Ολοκλήρωση βρίσκεται ακόμη σε χαμηλό επίπεδο

Θα ξεκινήσω την κριτική μου, αποδομώντας τα επιχειρήματα των υποστηρικτών της Υπερπαγκοσμιοποίησης και παρουσιάζοντας κάποιες από τις βασικές θέσεις των λεγόμενων «**σκεπτικιστών**» της **Παγκοσμιοποίησης**. Πολλοί στοχαστές ισχυρίζονται πως η Παγκόσμια Οικονομία δεν είναι στην πραγματικότητα παγκοσμιοποιημένη, τουλάχιστον όχι σε βαθμό πρωτόγνωρο για την ανθρώπινη ιστορία. Για τους στοχαστές αυτούς, η σημερινή κατάσταση της Παγκόσμιας οικονομίας έχει αρκετές ομοιότητες με προγενέστερες περιόδους⁹³. Αξιόλογες εμπορικές συναλλαγές και κινήσεις κεφαλαίων είχαν καταγραφεί τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα και μέχρι τον Ά Παγκόσμιο Πόλεμο⁹⁴. Ενδεικτικό του επιπέδου της Οικονομικής Ολοκλήρωσης του 19^{ου} αιώνα είναι το γεγονός πως ο διεθνής δανεισμός υπήρξε πιο έντονος, τη συγκεκριμένη περίοδο, σε σχέση με τα τέλη του 20^{ου} αιώνα⁹⁵.

Οι οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο απέδειξαν πως η Παγκόσμια Οικονομική Ολοκλήρωση δεν αποτελεί μονόδρομο. Μετά το 1914 και μέχρι τις αρχές τις δεκαετίας του 1950, οι παγκόσμιες οικονομικές συναλλαγές βίωσαν σημαντική μείωση⁹⁶. Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου, που χαρακτηρίζεται από έντονο προστατευτισμό, τα κράτη εμπόδισαν την ελεύθερη διακίνηση αγαθών και χρήματος με στόχο την προστασία των εθνικών τους συμφερόντων. Για τους «**σκεπτικιστές**» της Παγκοσμιοποίησης, το γεγονός αυτό αποδεικνύει πως οι υψηλές **διασυνοριακές συναλλαγές, την προ του Ά Παγκοσμίου Πολέμου περίοδο, δεν οδήγησαν νομοτελειακά σε πτώση του έθνους-κράτους ούτε προκάλεσαν μείωση της δυνατότητας του να ασκεί έλεγχο εντός της**

⁹³David Marsh, Nicola J. Smith, Nicola Hothi, "Globalization and the State", στο Colin Hay, Michael Lister and David Marsh, *The State, Theories and Issues*, Palgrave Macmillan, 2006. σελ. 173.

⁹⁴ John Agnew, *Globalization and sovereignty*, Rowman and Littlefield Publishers INC, 2009, σελ 14.

⁹⁵ Stephen D. Krasner, "Sovereignty, Organized Hypocrisy", Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1999, σελ. 127.

⁹⁶ Maurice Obstfeld, Alan M. Taylor, "Globalization and Capital Markets", στο Michael D. Bordo, Alan M. Taylor, and Jeffrey G. Williamson, *Globalization in Historical Perspective*, University of Chicago Press, 2003. σελ. 124-125.

επικράτειάς του. Επίσης, αποδεικνύει πως η αποσύνθεση της Παγκόσμιας Οικονομίας είναι δυνατή⁹⁷.

Ένας άλλος λόγος που αμφισβητείται η λεγόμενη Παγκόσμια Οικονομική Ολοκλήρωση είναι πως **στην πραγματικότητα το μεγαλύτερο ποσοστό των εμπορικών και χρηματοοικονομικών συναλλαγών λαμβάνει χώρα μόνο ανάμεσα σε ένα μικρό αριθμό κρατών.** Όπως μας υπενθυμίζει και ο Kavaljit Singh τα δύο τρίτα των άμεσων ξένων επενδύσεων υλοποιούνται μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών, Ιαπωνίας και χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στις χώρες αυτές, εδρεύουν το 90% των πολυεθνικών εταιριών. Αντιθέτως, άλλες μεγάλες γεωγραφικές περιοχές, όπως η υποσαχάρια Αφρική, παραμένουν απομονωμένες⁹⁸.

Παρά την ελαχιστοποίηση των εμποδίων στην διακίνηση Κεφαλαίων, κυρίως η βιομηχανική παραγωγή εντάσεως εργασίας μεταφέρθηκε στις αναπτυσσόμενες χώρες, ενώ η διαχείριση, η έρευνα και η ανάπτυξη παρέμειναν στις αρχικές τους έδρες⁹⁹. Όπως έχουν παρατηρήσει οι Hirst και Thompson, την δεκαετία του 1990, χώρες **που αντιπροσώπευαν τα δύο τρίτα του παγκόσμιου πληθυσμού έλαβαν το 16% των άμεσων ξένων επενδύσεων**¹⁰⁰. Ο Lispey έχει επίσης υπολογίσει πως ακόμα και στις πιο ανοιχτές οικονομίες μόλις **το 10% των προϊόντων παράγεται από πολυεθνικές εταιρείες**¹⁰¹. **Η αιτία αυτού του φαινομένου είναι πως το κεφάλαιο αντιμετωπίζει ενδογενείς περιορισμούς στην μεταφορά του σε άλλες χώρες. Οι εταιρίες έχουν αναπτύξει ειδικούς δεσμούς με την κοινωνία και με θεσμούς της χώρας προέλευσής τους**¹⁰². Αντιθέτως, κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν πως είναι μειονέκτημα για μια εταιρία να επιχειρεί σε μια ξένη χώρα, καθώς η έλλειψη γνώσης σχετικά με τις κοινωνικές πολιτικές και οικονομικές συνθήκες αποτελούν σοβαρό μειονέκτημα¹⁰³. Τα τεχνολογικά επιτεύγματα και γενικότερα η έρευνα και ανάπτυξη επηρεάζονται άμεσα από το γενικότερο τεχνολογικό περιβάλλον μια χώρας, οπότε είναι λογικό οι επιχειρήσεις να προτιμούν την διατήρηση αυτών των δραστηριοτήτων στις

⁹⁷ Jan Aart Scholte, "Global Trade and Finance" στο John Baylis, Steve Smith, *The Globalization Of World Politics*, Oxford University Press 2001. σελ. 522.

⁹⁸ Σύμφωνα με τον Hadiatou Barry η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην Υποσαχάρια Αφρική είναι αρκετά περιορισμένη. Hadiatou Barry, *Globalization and Economic Growth in Sud-Saharan Africa*, Gettysburg Economic Review Vol. 4. Article 4.

⁹⁹ Kavaljit Singh, "Questioning Globalization", ZED Books 2005, σελ. 164.

¹⁰⁰ David Marsh, Nicola J. Smith, Nicola Hothi, "Globalization and the State", στο Colin Hay, Michael Lister and David Marsh, *The State, Theories and Issues*, Palgrave Macmillan, 2006. σελ. 174.

¹⁰¹ Geoffrey Garrett, "Global Markets and National Politics: Collision Course or Virtuous Circle?", *International Organization*, Vol. 52, No. 4, International Organization at Fifty: Exploration and Contestation in the Study of World Politics. (Autumn, 1998), σελ. 791.

¹⁰² Ash Amin, Nigel Thrift, "Living in the Global", στο Ash Amin, Nigel Thrift, *Globalization, institutions, and regional development in Europe*, Oxford University Press, 1994, σελ. 16.

¹⁰³ Henry Wai-chung Yeung, "Capital, State and Space: Contesting the Borderless World", *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 23, No. 3. (1998), σελ. 302.

χώρες που εδρεύουν οι οποίες είναι συνήθως τεχνολογικά προηγμένες¹⁰⁴. Επιπρόσθετα, ο Singh τονίζει ότι περισσότερο από το 85% της παραγωγής στις αναπτυσσόμενες χώρες καταναλώνεται στην εγχώρια αγορά, για το λόγο αυτό οι περισσότερες επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων πολλών πολυεθνικών, είναι άμεσα εξαρτημένες από την τελευταία¹⁰⁵.

Δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε μια γενικότερη υποχώρηση του έθνους κράτους για τον επιπρόσθετο λόγο πως η Παγκοσμιοποίηση δεν έχει τις ίδιες συνέπειες παντού. Οι συνέπειες της αυξανόμενης οικονομικής αλληλεξάρτησης καθώς και ο τρόπος που κάθε ξεχωριστό κράτος τις αντιμετωπίζει διαφέρουν λόγω των διαφορετικών οικονομικών και πολιτικών τους χαρακτηριστικών. Η Παγκοσμιοποίηση **πιέζει περισσότερο τα μικρά και αδύναμα κράτη.** Παρόλα αυτά αναλυτές όπως ο Singh υποστηρίζουν πως οι δομές των κρατών αυτών δεν έχουν προς το παρόν υποχωρήσει και έτσι δεν έχουν απολέσει την ικανότητα να υπερασπίζονται τα εθνικά τους συμφέροντα¹⁰⁶.

Ένα ισχυρό αντεπιχείρημα θα ήταν πως ακόμα και αν δεχτούμε την θέση αυτών που θεωρούν ότι η Οικονομική Ολοκλήρωση είναι αρκετά μικρότερη από αυτή που κάποιοι πιστεύουν και άρα η επίδρασή της περιορισμένη, υπάρχουν ισχυρές τάσεις που καθιστούν τον σχηματισμό μιας πραγματικά Παγκόσμιας Αγοράς στο μέλλον αρκετά πιθανό. Οπότε, **το όλο ζήτημα στην πραγματικότητα δεν είναι ο βαθμός ολοκλήρωσης αλλά ο συσχετισμός αυτής με την Εθνικήκυριαρχία.** Αν υπάρχει ένας αρνητικός συσχετισμός, οι υποστηρικτές της Υπερπαγκοσμιοποίησης θα ισχυριστούν πως καθίσταται απλώς ζήτημα χρόνου το πότε η Παγκόσμια Οικονομική Ολοκλήρωση θα διαβρώσει πλήρως την Εθνικήκυριαρχία. Παρόλα αυτά, ένας τέτοιος συσχετισμός δεν είναι, όπως θα δούμε στην συνέχεια, ορθός.

B. Τα κράτη διατηρούν την δυνατότητα να ασκούν πολιτικές για τον έλεγχο των εθνικών τους οικονομιών

Η κίνηση αγαθών και κεφαλαίων δεν σημαίνει απαραίτητα αδυναμία άσκησης Οικονομικής Πολιτικής και άρα εσωτερικής κυριαρχίας σε οικονομικό επίπεδο των

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σελ. 300.

¹⁰⁵ Kavaljit Singh, "Questioning Globalization", ZED Books 2005, σελ. 165.

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σελ. 167.

κρατών. Παρά το γεγονός πως η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση περιορίζει τις επιλογές των κρατών και ενδεχομένως τους στερεί κάποια από τα οικονομικά τους εργαλεία, οι Κυβερνήσεις έχουν την ικανότητα να χρησιμοποιήσουν ποικίλες πολιτικές για να επιφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Δυνάμεθα γενικά να παρατηρήσουμε πως **οι αποφάσεις που λαμβάνονται σε Κυβερνητικό επίπεδο μπορούν να έχουν σοβαρές επιπτώσεις στην εγχώρια αλλά και Παγκόσμια Οικονομία.**

Η άσκηση εθνικής μακροοικονομικής πολιτικής δεν έχει καταστεί ανέφικτη. Ενδεχομένως, οι εθνικές κυβερνήσεις να έχασαν κάποια εργαλεία μακροοικονομικής πολιτικής, εντούτοις διατηρούν άλλα εξίσου αποτελεσματικά, που τους επιτρέπουν να επηρεάζουν τους μακροοικονομικούς δείκτες. Όπως περιγράψαμε παραπάνω, οι αρμόδιες κρατικές αρχές δυσκολεύονται να ελέγξουν να επιτόκια, αν και δεν στερούνται νομιμοποίησης να το κάνουν. Ωστόσο, οι Κυβερνήσεις διατηρούν την ικανότητα τους να επηρεάζουν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες των νομισμάτων¹⁰⁷. Ο καθορισμός των συναλλαγματικών ισοτιμιών αποτελεί χρήσιμο όργανο άσκησης μακροοικονομικής πολιτικής. Για παράδειγμα, μια κυβέρνηση μεταβάλλοντας τις ισοτιμίες των συναλλαγμάτων μπορεί να εμποδίσει την εκροή κεφαλαίων, να διευκολύνει τις ξένες επενδύσεις, να τονώσει την ζήτηση εγχώριων αγαθών και να επηρεάσει την πορεία του κρατικού ελλείμματος¹⁰⁸. Σαφώς, υπάρχουν όρια και δυσμενείς επιπτώσεις από την επιλογή της Κυβέρνησης να αυξομειώσει τις Συναλλαγματικές Ισοτιμίες, αλλά αυτές δεν είναι δυσμενέστερες σε Οικονομίες που είναι πιο ενταγμένες στο Παγκόσμιο Εμπόριο. Όπως μας επιβεβαιώνει και ο Geoffrey Garrett, δεν υπάρχουν εμπειρικά στοιχεία που να επιβεβαιώνουν οπουδήποτε συσχέτιση άμεσα στην αύξηση των εμπορικών ροών και την μείωση της δυνατότητας του κράτους να επενεργεί στις Συναλλαγματικές Ισοτιμίες¹⁰⁹.

Οι κρατικές δαπάνες είναι ένα επιπλέον όργανο που έχουν τα κράτη στη διάθεση τους, το οποίο δεν επηρεάζεται από την Οικονομική Παγκοσμιοποίηση. Μια εμπειρική μελέτη της σχέσης ανάμεσα στο Παγκόσμιο Εμπόριο και τις κρατικές δαπάνες, που διεξήγαμε ο Garrett Geoffrey σε δεκαπέντε χώρες, απέδειξε πως παρά τους περί του αντιθέτου ισχυρισμούς των υποστηρικτών της Υπερπαγκοσμιοποίησης, η αύξηση του εξωτερικού εμπορίου δεν είχε οποιαδήποτε αρνητική επίδραση στις δημόσιες δαπάνες¹¹⁰. Αντιθέτως, σε χώρες με Αριστερές Κυβερνήσεις η αύξηση του εξωτερικού

¹⁰⁷ Jeffrey A. Frieden, "Invested Interests: The Politics of National Economic Policies in a World of Global Finance", *International Organization*, Vol. 45, No. 4. (Autumn, 1991), σελ. 433.

¹⁰⁸ Στο ίδιο σελ. 432.

¹⁰⁹ Geoffrey Garrett, "Global Markets and National Politics: Collision Course or Virtuous Circle?", *International Organization*, Vol. 52, No. 4, International Organization at Fifty: Exploration and Contestation in the Study of World Politics. (Autumn, 1998), σελ. 802.

¹¹⁰ Garrett Geoffrey, "Capital Mobility, Trade, and the Domestic Politics of Economic Policy", *International Organization*, Vol. 49, No. 4. (Autumn, 1995), σελ. 673.

εμπορίου συνέπεσε με την αύξηση των δημοσίων δαπανών¹¹¹. Το ίδιο μπορεί να ισχυριστεί κανείς και για την σχέση ανάμεσα στις κρατικές δαπάνες και τις ροές κεφαλαίων. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις δεν επιλέγουν να μεταφέρουν την παραγωγή τους σε χώρες που το μόνο που προσφέρουν είναι χαμηλή φορολογία. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις ενδιαφέρονται επίσης για άλλα χαρακτηριστικά που βοηθούν στην Παραγωγικότητα, την πολιτική και οικονομική σταθερότητα¹¹². Χώρες που έχουν ισχυρό Κράτος Πρόνοιας και άρα δαπανούν μεγάλα ποσά για την Κοινωνική Ασφάλιση, προσελκύουν τις ξένες επενδύσεις¹¹³. Επίσης, οι κατάλληλες υποδομές, κυρίως στον τομέα των Μεταφορών και της Ενέργειας, αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας, ενώ παράλληλα ενισχύουν κλάδους της οικονομίας όπως οι κατασκευές. Συνεπώς, οι δαπάνες για δημόσια έργα έχουν θετική συσχέτιση με την προσέλκυση κεφαλαίου.

Σε αντίθεση με ό,τι αρχικά πίστευαν οι υποστηρικτές της **Υπερπαγκοσμιοποίησης, το κράτος διατηρεί τρόπους να περιορίσει την κίνηση κεφαλαίων και άρα διατηρεί την λεγόμενη Κυριαρχία Αλληλεξάρτησης**. Το αυξανόμενο ποσοστό των Χρηματοοικονομικών ροών οδήγησε τις Κυβερνήσεις στην υιοθέτηση πολιτικών για τον έλεγχο των ξένων Επενδύσεων. Οι Κυβερνήσεις έχουν την ικανότητα να επιβάλουν διάφορους περιορισμούς. Οι Κρατικές Αρχές μπορούν να απαγορεύσουν επενδύσεις που είναι αντίθετες με τα πολιτικά ή οικονομικά συμφέροντα των κρατών, αποκλείοντας ολόκληρους κλάδους της οικονομίας από τις ξένες επενδύσεις. **Περιορισμοί δύναται να τεθούν και στον τρόπο λειτουργίας των επιχειρήσεων**, αναλόγως των Περιβαλλοντολογικών προδιαγραφών που πρέπει να ακολουθούν, αλλά ακόμα και να επιβάλουν διάφορες υποχρεώσεις, όπως το να προμηθεύονται πρώτες ύλες από την εγχώρια αγορά¹¹⁴. Οι παραπάνω Πολιτικές, που σαφώς διαφέρουν από χώρα σε χώρα, είναι μια άλλη απόδειξη **πως το κράτος έχει στην κατοχή του ακόμα τους Μηχανισμούς Άσκησης Ελέγχου πάνω στην οικονομία του. Το εμπόριο είναι ένας επιπλέον τομέας όπου το Κράτος ασκεί έντονο παρεμβατικό ρόλο**.

Μια επιπλέον απόδειξη της διατήρησης της κυριαρχίας αλληλεξάρτησης είναι η εφαρμογή σειράς μέτρων ελέγχου των διασυνοριακών κινήσεων των αγαθών. Αν και

¹¹¹ Στο ίδιο. Και επίσης John Agnew, *Globalization and sovereignty*, Rowman and Littlefield Publishers INC, 2009, σελ 18.

¹¹² Geoffrey Garrett, "Global Markets and National Politics: Collision Course or Virtuous Circle?", *International Organization*, Vol. 52, No. 4, International Organization at Fifty: Exploration and Contestation in the Study of World Politics. (Autumn, 1998), σελ. 799.

¹¹³ Colin Hay, "Globalization's impact on states", στο John Ravenhill, *Global Political Economy*, Oxford University Press 2005. σελ. 241.

¹¹⁴ Peter Dicken, "Global Shift, Reshaping The Global Economic Map In The 21st Century Fourth Edition", SAGE Publications 2003. σελ. 135-137.

όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο οι δασμοί έχουν περιοριστεί σημαντικά, δεν έχουν εντελώς εξαφανιστεί. Πέραν όμως από τους δασμούς υπάρχουν και οι μη δασμολογικοί περιορισμοί. Οι μη δασμολογικοί περιορισμοί συνδέονται κυρίως με ποσοτικούς και ποιοτικούς περιορισμούς. Οι ποσοτικοί περιορισμοί έχουν ως στόχο κυρίως την προστασία της εγχώριας παραγωγής. Οι ποιοτικοί έχουν τη μορφή περιορισμών που σχετίζονται με τη διασφάλιση της ποιότητας των προϊόντων, τα οποία πρέπει να πληρούν συγκεκριμένες τεχνολογικές προδιαγραφές, αλλά και την προστασία της δημόσιας υγείας¹¹⁵. Η επιρροή των μη δασμολογικών περιορισμών στο Παγκόσμιο Εμπόριο είναι αρκετά σημαντική καθώς πάνω από το 15% των εισαγωγών των ανεπτυγμένων χωρών επηρεάζονται από αυτούς, ενώ οι αναπτυσσόμενες χώρες τους χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερη κλίμακα¹¹⁶.

Τα κράτη δε θέτουν μόνο όρια στις εισαγωγές τους αλλά και στις εξαγωγές τους, ειδικά σε συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων. Για παράδειγμα, οι εξαγωγές των προϊόντων της Αμυντικής Βιομηχανίας ή προϊόντων Υψηλής Τεχνολογίας ή «ευαίσθητης» τεχνολογίας, όπως πυρηνικοί αντιδραστήρες, υπόκεινται σε αυστηρούς περιορισμούς¹¹⁷. Γίνεται λοιπόν κατανοητό, πως η **Παγκόσμια Οικονομική Ολοκλήρωση δε μας οδηγεί νομοτελειακά σε μια Παγκόσμια Αγορά ελεύθερης διακίνησης προϊόντων και χρήματος, όπου τα κράτη δεν μπορούν να επηρεάσουν, διότι προς το παρόν φαίνεται ότι τα κράτη διατηρούν σε μεγάλο βαθμό το δικαίωμα να θέτουν όρια.**

Συνεπώς, η άποψη ορισμένων υποστηρικτών της Υπερπαγκοσμιοποίησης, όπως αυτή του Ohmaen¹¹⁸, **«ότι ζούμε σε ένα κόσμο χωρίς σύνορα, είναι εσφαλμένη».**

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως ανεξαρτήτως των αυξανόμενων τάσεων Παγκόσμιας Οικονομικής Ολοκλήρωσης, οι **Κυβερνήσεις διατηρούν σε μεγάλο βαθμό την Κυριαρχία τους στον οικονομικό τομέα.** Για τον Leslie Budd, **«το κράτος εξακολουθεί να παρεμβαίνει, θέτοντας κανόνες και επηρεάζοντας το γενικότερο επιχειρηματικό περιβάλλον με κύριο στόχο την εξυπηρέτηση των εθνικών του συμφερόντων»**¹¹⁹. Το κράτος χάριν της ανταγωνιστικότητας και της οικονομικής

¹¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 134.

¹¹⁶ Στο ίδιο, σελ. 133.

¹¹⁷ Στο ίδιο, σελ. 135.

¹¹⁸ Kenichi Ohmae, "The borderless world, power and strategy in the interlinked economy", Harper Collins Publishers 1995.

¹¹⁹ Leslie Budd, "Globalisation, territory and strategic alliances in different financial centers", Urban Studies, Vol. 32, Issue 2, Mar 1995, σελ. 347.

ανάπτυξης όντως επέλεξε συνειδητά να μη χρησιμοποιεί μια σειρά από οικονομικά εργαλεία (δεν πρέπει ωστόσο να ξεχνάμε πως το κράτος μπορεί αν το κρίνει αναγκαίο να τα ξαναχρησιμοποιήσει), αξιοποιεί όμως άλλα παραμένοντας ικανό να διαμορφώνει και να εφαρμόζει πολιτικές. Είναι, λοιπόν, λανθασμένη η αντίληψη πως η Παγκοσμιοποίηση και η ικανότητα του κράτους να παρεμβαίνει έχουν αρνητική συσχέτιση. Άλλωστε, είναι διαδεδομένη η πεποίθηση (με εξαίρεση νέο-μαρξιστές όπως ο Frank¹²⁰) πως η ανάπτυξη του Παγκοσμίου Εμπορίου και των διασυνοριακών συναλλαγών λειτουργούν υπέρ των κρατών τα οποία είναι, όπως θα αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο, οι κύριοι φορείς που την προωθούν.

Γ. Η οικονομική Παγκοσμιοποίηση δεν έχει επίπτωση σε όλες τις μορφές τις εθνικής κυριαρχίας

Όπως είδαμε και στο δεύτερο κεφάλαιο, ο Krasner έχει δώσει τέσσερις διαφορετικές διαστάσεις της έννοιας Κρατικής Κυριαρχίας. Οι υποστηρικτές της Υπερπαγκοσμιοποίησης κάνουν μια σαφή σύνδεση της έννοιας την κυριαρχίας με την ικανότητα των κρατών να ασκούν εξουσία. Η όλη συζήτηση λοιπόν δεν περιστρέφεται γύρω από τη διεθνή αναγνώριση της υπόστασης του κράτους, ούτε γύρω από το αναγνωρισμένο δικαίωμα του να ασκεί εξουσία στο έδαφος του. **Η απώλεια ή έστω υποχώρηση μιας μορφής Κυριαρχίας δε συνεπάγεται και απώλεια μια άλλης. Ακόμα και αν η μείωση της ικανότητας του κράτους να ελέγχει τις διασυνοριακές ροές επηρεάσει την Εσωτερική Κυριαρχία, δηλαδή την ικανότητα για εφαρμογή αποτελεσματικών πολιτικών, η Κυριαρχία του κράτους με τη Βεσφαλιανή έννοια θα παραμείνει ανέπαφη¹²¹.** Επίσης, ένα κράτος με περιορισμένη εσωτερική κυριαρχία μπορεί να χαίρει πλήρους Διεθνούς Νομικής Κυριαρχίας. Παρά τις αδυναμίες στην άσκηση εσωτερικής πολιτικής, ένα κράτος δίνεται να αναγνωρίζεται ως ισότιμο με τα άλλα και να εξασκεί για παράδειγμα όλα τα δικαιώματα του στους Διεθνείς Οργανισμούς.

Το κράτος παραμένει ο κύριος δρώντας στο Διεθνές Σύστημα παρά την ανάδειξη μη κρατικών δρώντων, εξαιτίας της εντεινόμενης οικονομικής

¹²⁰ Frank Andre Gunder, 'Economic Dependence, Class Structure, and Underdevelopment Policy', στο Cockcroft Janes D, Frank Andre Gunder, Johnson L Dale, *Dependence and Underdevelopment, Latin America's Political Economy*, Anchor Books, New York 1972, σελ19-45. Frank Andre Gunder, 'The Development of Underdevelopment', στο Cockcroft Janes D, Frank Andre Gunder, Johnson L Dale, *Dependence and Underdevelopment, Latin America's Political Economy*, Anchor Books, New York 1972, σελ3-18.

¹²¹ Stephen D. Krasner, "Sovereignty, Organized Hypocrisy", Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1999 , σελ. 10.

ολοκλήρωσης. Στα μάτια των πολιτών οι κρατικοί θεσμοί, ανεξαρτήτως από την εικόνα που έχουν για συγκεκριμένες πολιτικές ηγεσίες, δεν έχουν χάσει την νομιμοποίησή τους¹²². Για τον John Saul, **το γεγονός πως ο εθνικισμός και το έθνος-κράτος είναι ισχυρότερα από την εποχή που ξεκινούσε η Παγκοσμιοποίηση αποδεικνύει την αδυναμία της να διαμορφώσει τις συνθήκες για μετάβαση σε μια άλλη μορφή πολιτικής οργάνωσης**¹²³. Η μάχη μεταξύ διαφορετικών εθνοτικών ομάδων και η δημιουργία νέων κρατών με εθνικό χαρακτήρα ενισχύουν το παραπάνω επιχείρημα.

Η ύπαρξη περιορισμών, ως προς τα μέσα άσκησης Οικονομικής Πολιτικής, δε συνεπάγεται ταυτόχρονη αμφισβήτηση της νομιμοποίησής του να ασκεί εξουσία¹²⁴. Οι Keohane και Nye είχαν κατανοήσει αυτήν τη διαφορά, καθώς όπως είχαν τονίσει **«το πρόβλημα (από τις διακρατικές οικονομικές σχέσεις) δεν είναι η απώλεια της Νομικής Κυριαρχίας, αλλά η απώλεια της πολιτικής και οικονομικής αυτονομίας»**¹²⁵. Παράλληλα, ο Yeung επισημαίνει πως «παρόλο που τα έθνη-κράτη τη δεκαετία του '90 είναι πιο ανοιχτά σε Νεοφιλελεύθερες πολιτικές, δεν έχουν παραχωρήσει την εθνική οικονομική τους κυριαρχία υπέρ των Υπερεθνικών Οικονομικών και Χρηματοοικονομικών συστημάτων»¹²⁶.

Δ. Η ικανότητα του κράτους να εφαρμόζει πολιτικές εντός της επικράτειας του δεν υπήρξε ποτέ απόλυτη

Υπάρχουν όμως και οι υποστηρικτές της άποψης πως η Κυριαρχία συνδέεται άμεσα και με την ικανότητα άσκησης πολιτικής. Όπως είδαμε, ο Krasner αλλά και άλλοι στοχαστές, όπως ο Brown, **αποδέχονται πως Εθνικήκυριαρχία δεν είναι μόνο η Νομική αρμοδιότητα αλλά και η ικανότητα να δρας**¹²⁷. Ο Hedley Bull αντιλαμβάνεται την κυριαρχία ως ανεξαρτησία από το εξωτερικό περιβάλλον¹²⁸. Η θέση αυτή δε δικαιολογεί την αντίληψη ότι στο σύγχρονο κόσμο η Εθνικήκυριαρχία έχει υποστεί υποχώρηση, εξαιτίας της Παγκοσμιοποίησης, διότι προϋποθέτει πως υπήρχε μια περίοδος όπου το κράτος είχε απόλυτο έλεγχο των εδαφών του και την ικανότητα να

¹²² Jo-Anne Pemberton. *Sovereignty: Interpretations*. Palgrave Macmillan. London 2009. Σελ 4.

¹²³ John Ralston Saul, *The Collapse of Globalism and the Reinvention of the world*, Atlantic Books 2005, σελ. 243

¹²⁵ Geoffrey Garrett, "Global Markets and National Politics: Collision Course or Virtuous Circle?", *International Organization*, Vol. 52, No. 4, International Organization at Fifty: Exploration and Contestation in the Study of World Politics. (Autumn, 1998), σελ. 795.

¹²⁶ Henry Wai-chung Yeung, "Capital, State and Space: Contesting the Borderless World", *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 23, No. 3. (1998), σελ. 298.

¹²⁷ Chris Brown, Kirsten Ainley, *Understanding International Relations 3rd Edition*, Palgrave Macmillan 2005. σελ. 116.

¹²⁸ Ian Clark, *Globalization and International Relations Theory*, Oxford University Press 1999. σελ. 73.

επιβάλλει τη θέλησή του, ανεξαρτήτως κόστους. Ωστόσο, όπως υποστηρίζει και ο Holton, **«η Εθνική κυριαρχία δεν υπήρξε ποτέ απόλυτη και χωρίς προϋποθέσεις»**¹²⁹. Οι Κυβερνήσεις πάντοτε αντιμετώπιζαν πολιτικούς και οικονομικούς περιορισμούς (τόσο από το εξωτερικό όσο και από το εσωτερικό περιβάλλον) που μείωναν την αποτελεσματικότητά τους. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου τα ευρωπαϊκά κράτη υπήρξαν πολύ λιγότερο ικανά σε σχέση με σήμερα να εφαρμόσουν τη βούλησή τους στο εσωτερικό λόγω πολιτικών και οικονομικών προβλημάτων. Η Παγκοσμιοποίηση θέτει προκλήσεις, κάποιες εκ των οποίων είναι πρωτόγνωρες. Τα κράτη όμως πάντοτε αντιμετώπιζαν προκλήσεις. Αυτά που δεν κατάφεραν να τις αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά έπαυαν να υφίστανται. **Το κράτος-έθνος όμως, ως θεσμός στο σύνολό του, δεν είχε αμφισβητηθεί παρότι δεν κατάφερε να υλοποιήσει τον απόλυτο έλεγχο της επικράτειάς του**, εν αντιθέσει με τις θεωρητικές κατασκευές ορισμένων μελετητών της κυριαρχίας.

Ε. Η Παγκόσμια Οικονομική Ολοκλήρωση προϋποθέτει την ύπαρξη ισχυρών κρατικών οντοτήτων

Κρίσιμο σημείο στην επιχειρηματολογία αυτών που υποστηρίζουν ότι η μείωση της Εθνικής Κυριαρχίας είναι η σύνδεση της Κυριαρχίας με την αυτονομία¹³⁰. Η διαδικασία της Παγκοσμιοποίησης αυξάνει την αλληλεξάρτηση ανάμεσα στα μέλη του διακρατικού συστήματος. Το ερώτημα όμως που τίθεται δεν είναι αν τα κράτη μπορούν πλέον να εφαρμόσουν αυτόνομες πολιτικές σε περιβάλλον αυξανόμενης οικονομικής αλληλεξάρτησης, αλλά κατά πόσο αυτή η αλληλεξάρτηση μπορεί να οδηγήσει τα κράτη να προβούν σε υποχωρήσεις σχετικά με το αναγνωρισμένο δικαίωμά τους να ασκούν κυριαρχία στο έδαφος¹³¹. Η απάντηση του Thomson είναι πως **«η αλληλεξάρτηση απαιτεί μάλλον την κυριαρχία παρά την περιορίζει»**¹³². Μπορούμε να κατανοήσουμε αυτήν την θέση, αν εξετάσουμε τον ρόλο που τα κράτη παίζουν στο σύγχρονο κόσμο.

Το καπιταλιστικό κράτος του 21^{ου} αιώνα κάθε άλλο παρά το ρόλο του νυχτοφύλακα παίζει για την Παγκόσμια Οικονομία. Η Οικονομική Παγκοσμιοποίηση δε θα ήταν εφικτή χωρίς τη συνεισφορά των κρατών. Όπως

¹²⁹ Robert J. Holton, *Globalization and the Nation-State*, Macmillan Press LTD 1998. σελ. 83-84.

¹³⁰ Ο όρος "αυτονομία" δεν χρησιμοποιείται με το νομικό του νόημα.

¹³¹ Ian Clark, *Globalization and International Relations Theory*, Oxford University Press 1999. σελ. 75.

¹³² Στο ίδιο. σελ. 80.

υποστηρίζει και ο Henry Yeung, το καπιταλιστικό κράτος συνεχίζει να παρέχει θεσμικές διευθετήσεις και «στρατηγικές» ικανότητες και με αυτόν τον τρόπο να διευκολύνει τη συσσώρευση χρήματος και τους στόχους του Παγκόσμιου Κεφαλαίου¹³³. Η μείωση των δασμών και γενικότερα των περιορισμών που οδήγησε στην Οικονομική Ολοκλήρωση ήταν αποτέλεσμα Κυβερνητικών αποφάσεων, για την πληρέστερη επίτευξη των εθνικών τους συμφερόντων. Συνεπώς, **η Παγκόσμια Οικονομική Ολοκλήρωση λαμβάνει χώρα, όχι λόγω του παραγκωνισμού του έθνους-κράτους, αλλά εξαιτίας των ρυθμιστικών του ικανοτήτων**¹³⁴. Βασική λειτουργία των κρατών είναι η προστασία της Οικονομίας και η αποφυγή μεγάλων οικονομικών κρίσεων¹³⁵. Επιπλέον, τα κράτη παρέχουν τις απαραίτητες συνθήκες για τη συσσώρευση κεφαλαίου. Χωρίς τις κρίσιμες υποδομές όπως δρόμοι, σιδηρόδρομοι, λιμάνια, αεροδρόμια αλλά και την πρόνοια του κράτους για την εκπαίδευση και την προστασία του εργατικού δυναμικού, η παραγωγή αγαθών και το εμπόριο δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Σημαντική επίσης είναι και προστασία της ιδιοκτησίας, η τήρηση της τάξης και του Κράτους Δικαίου τα οποία διευκολύνουν την ανάπτυξη της αγοράς. Εκτός από την παροχή του ασφαλούς περιβάλλοντος για τις οικονομικές δραστηριότητες, οι Εθνικές Κυβερνήσεις με τις πολιτικές τους στοχεύουν στην περαιτέρω ενίσχυση και προώθηση των εθνικών οικονομιών. Ενδεικτικά είναι τα Προγράμματα Έρευνας και Ανάπτυξης των διάφορων Ακαδημαϊκών ή άλλων Ιδρυμάτων τα οποία χρηματοδοτούνται από Κρατικές επιδοτήσεις. Οι Κρατικές αρχές επιπροσθέτως είναι επιφορτισμένες με την πρόληψη προβλημάτων που ενδέχεται να προκύψουν στις Αγορές και οι οποίες μπορεί να διαταράξουν την οικονομική ομαλότητα και να έχουν μεγάλο κοινωνικό κόστος¹³⁶. Δεν πρέπει βέβαια να ξεχνάμε πως τα κράτη είναι σημαντικοί κάτοχοι κεφαλαίου. Πολλά κράτη κατέχουν μεγάλο ποσοστό της ιδιοκτησίας παραγωγικών μονάδων, πολλές εκ των οποίων είναι πολυεθνικές επιχειρήσεις.

Βασικότερο στοιχείο για την εξάπλωση της Οικονομικής και όχι μόνο Παγκοσμιοποίησης είναι η ύπαρξη των κατάλληλων πολιτικών συνθηκών σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι έντονες πολιτικές αναταραχές των αρχών του 20 αιώνα με το ξέσπασμα του «Μεγάλου Πολέμου» σχετίζονται άμεσα με τη συρρίκνωση του παγκόσμιου εμπορίου και το τέλος της πρώτης χρυσής εποχής της Παγκοσμιοποίησης¹³⁷. Οι έντονοι πολιτικοί ανταγωνισμοί και πολύ περισσότερο το ξέσπασμα ενόπλων συρράξεων, ανάμεσα ακόμα και σε σημαντικούς οικονομικούς παίκτες, οδήγησαν μοιραία σε **από-Ολοκλήρωση** της

¹³³ Henry Wai-chung Yeung, "Capital, State and Space: Contesting the Borderless World", *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, Vol. 23, No. 3. (1998), σελ. 296.

¹³⁴ Στο ίδιο. Σελ. 298.

¹³⁵ Στο ίδιο.

¹³⁶ Kavaljit Singh, "Questioning Globalization", ZED Books 2005, σελ.171.

¹³⁷ Niall Ferguson, *Sinking Globalization*, Foreign Affairs, March/April 2005 σελ 64-77.

Παγκόσμιας Οικονομίας. Παράλληλα, η μελέτη τόσο της πρώτης (1870-1914)¹³⁸ όσο και της δεύτερης (μέσα 20^{ου} αιώνα έως σήμερα) είναι αποτέλεσμα των σχετικώς ομαλών πολιτικών συνθηκών που επικρατούσαν σε παγκόσμιο επίπεδο και εν μέρει της ισχύος δυο μεγάλων θαλασσοκράτειρων δυνάμεων. Κατά τη λεγόμενη **«Pax Britannica»** αλλά και τη σημερινή **«Pax Americana»** η επικράτηση μιας σχετικής σταθερότητας σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά και η προστασία των κύριων οδών (θαλάσσιων κυρίως) του παγκόσμιου εμπορίου απέτελεσαν τον αναγκαίο παράγοντα για την αύξηση της οικονομικής αλληλεξάρτησης. Επιστήμονες των Διεθνών Σχέσεων των Οικονομικών και της Ιστορίας, στο πλαίσιο της Θεωρίας της Ηγεμονικής Σταθερότητας, έχουν τονίσει **το ρόλο των Μεγάλων Δυνάμεων στην διάδοση του Παγκόσμιου Εμπορίου**¹³⁹. Τα τελευταία εβδομήντα χρόνια, η ναυτική ισχύς των Ηνωμένων Πολιτειών συντέλεσε στο να κρατηθούν ανοιχτοί οι κύριες δίοδοι των εμπορικών θαλασσιών οδών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η στάση των ΗΠΑ στον πόλεμο Ιράν-Ιράκ την περίοδο 1980-88, όπου οι πρώτες είχαν αναλάβει το ρόλο προστάτη των τάνκερ που μετέφεραν αραβικό πετρέλαιο στον Περσικό Κόλπο από επιθέσεις των δυνάμεων του Ιράν¹⁴⁰. **Οι Οικονομικοί δρώντες δε θα μπορούσαν να επιχειρήσουν χωρίς την επίτευξη των παραπάνω συνθηκών. Η περίοδος άλλωστε του μεσοπολέμου το απέδειξε.**

Ενδεχόμενες μεταβολές στη διανομή της παγκόσμιας ισχύος ίσως να προκαλέσουν στο μέλλον αναταράξεις που θα εμποδίσουν την περαιτέρω σύσφιξη των Παγκόσμιων Οικονομικών Σχέσεων. Η κούρσα εξοπλισμών σε περιοχές όπως η Ανατολική Ασία/Νότια Κινεζική θάλασσα ή ο Περσικός Κόλπος¹⁴¹, που έχουν μεγάλη σημασία για το Παγκόσμιο Εμπόριο μπορεί να έχουν δυσμενείς επιπτώσεις. Οι πολιτικές των κρατών της περιοχής και των Μεγάλων Δυνάμεων είναι αυτές που θα καθορίσουν αν θα διατηρηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την απρόσκοπτη διεξαγωγή του Παγκόσμιου Εμπορίου. Η στενή σχέση Παγκόσμιας Οικονομίας και πολιτικής συντελούν στο συμπέρασμα πως **οι κύριοι πολιτικοί δρώντες, δηλαδή τα κράτη, θα**

¹³⁸ Για κάποιους μελετητές υπάρχουν και άλλοι περίοδοι παγκοσμιοποίησης στην ανθρώπινη ιστορία, όπως την περίοδο μεταξύ 16^{ου} και 18^{ου} αιώνα ή ακόμα και κάποιες περιόδους στην αρχαιότητα. Η πλειοψηφία πλειοψηφία όμως των οικονομολόγων θεωρούν τις προαναφερθείσες περιόδους ως κατεξοχήν περιόδους με αυξανόμενη οικονομική αλληλεπίδραση.

¹³⁹ Ένας από τους βασικούς εκφραστές της συγκεκριμένης σχολής υπήρξε ο Robert Keohane. Ενδεικτικά βλέπε Robert Keohane, The theory of hegemonic stability and changes in international economic regimes, 1967-1977, στο Ole R. Hosti, Randolph M. Silverson και Alexander L. George, Change in the International System, Boulder, Colorado, Westview Press, 1980 σελ 131-162.

¹⁴⁰ David B. Crist, Gulf of Conflict A History of U.S.-Iranian Confrontation at Sea, Washington Institute for Near East Policy, Policy Focus Vol. 95, Ιούνιος 95 σελ1-4.

¹⁴¹ Επίσημη έκθεση του Αμερικανικού Κογκρέσου του 2012 μελετάει τις δυσμενείς επιπτώσεις που θα είχε για την Παγκόσμια Οικονομία το κλείσιμο των στενών του Ορμούζ από το Ιράν και εξετάζει πιθανούς τρόπους δράσεις για την διασφάλιση της ελεύθερης ναυσιπλοΐας. Kenneth Katzman, Neelesh Nerurkar, Iran's Threat to the Strait of Hormuz, Congressional Research Service 7-5700, Ιανουάριος 2012.

συνεχίσουν να είναι βασικοί παράγοντες για να καταστεί η Παγκοσμιοποίηση εφικτή.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, πως χωρίς την ύπαρξη ισχυρών κρατικών οντοτήτων η Παγκοσμιοποίηση ουσιαστικά δεν θα ήταν εφικτή. Όπως διαπιστώνει και ο **Jeffry Frieden**, «η Παγκοσμιοποίηση είναι ακόμα μια επιλογή όχι γεγονός». Είναι μια επιλογή των κυβερνήσεων που συνειδητά αποφασίζουν να μειώσουν τους περιορισμούς στο εμπόριο και τις επενδύσεις, να υιοθετήσουν νέες πολιτικές προς το Διεθνές Κεφάλαιο και να χαρτογραφήσουν νέες οικονομικές πορείες. «Οι εθνικές πολιτικές και οι σχέσεις ανάμεσα στα κράτη είναι οι πηγές της Παγκοσμιοποίησης. Η Παγκοσμιοποίηση χρειάζεται την υποστήριξη των Κυβερνήσεων και οι Κυβερνήσεις την εσωτερική πολιτική υποστήριξη»¹⁴². Κάτι τέτοιο αποτελεί επιβεβαίωση της κυριαρχίας τους, καθώς χωρίς αυτή τα κράτη θα ήταν ανίσχυρα. Αν δεν διατηρούσαν την εθνική τους κυριαρχία, τόσο με την έννοια της αρμοδιότητας όσο και με την έννοια της ικανότητας να δρουν, τα κράτη δε θα μπορούσαν να επιτελέσουν τον παραπάνω ρόλο. Καθώς όμως νέες προκλήσεις εμφανίζονται, τα κράτη καλούνται να προσαρμοστούν δείχνοντας την κατάλληλη ευελιξία, ακόμα και στον τρόπο άσκησης της εθνικής τους κυριαρχίας, όπως θα δούμε και στο επόμενο κεφάλαιο.

¹⁴² Jeffrey A. Frieden, *Global Capitalism: Its Fall and Rise in the Twentieth Century* New York: W. W. Norton, 2006, xvi–xvii.

5. Ο μετασχηματισμός της εθνικής κυριαρχίας

Όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, η Εθνικήκυριαρχία έχει πολλές εκφάνσεις. Η ύπαρξη του κράτους είναι ουσιαστικά συνδεδεμένη με κάποιες από αυτές τις μορφές. Δεν μπορούμε να φανταστούμε ένα κράτος το οποίο θα έχει απολέσει όλες τις μορφές κυριαρχίας του. Ωστόσο, η μεγιστοποίηση κάποιων εκφάνσεων, όπως η κυριαρχία αλληλεξάρτησης (η πλήρης ικανότητα ελέγχου των κάθε είδους ροών από και προς το κράτος) αλλά και η Βεσφαλιανή Κυριαρχία σπάνια αποτέλεσαν αυτοσκοπό. Αυτές οι μορφές κυριαρχίας γίνονται περισσότερο κατανοητές ως μέσο για την επίτευξη συγκεκριμένων στοχεύσεων. Τα κράτη στη σύγχρονη εποχή έχουν κατανοήσει πως για την καλύτερη επίτευξη των επιδιώξεών τους απαιτείται μια πιο **ευέλικτη προσέγγιση** στο ζήτημα της κυριαρχίας που θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή ως **μερικός μετασχηματισμός** της τουλάχιστον όσον αφορά κάποιες πτυχές της. Την εποχή της Συνθήκης της Βεσφαλίας, τα κράτη προσπάθησαν να αποτρέψουν έξωθεν παρεμβάσεις και **διακήρυξαν την πρόθεσή τους να είναι αυτά μόνο υπεύθυνα για τις εσωτερικές τους υποθέσεις. Στο σύγχρονο περιβάλλον, έχει γίνει κατανοητή ακριβώς η αντίθετη απαίτηση.** Για αρκετά ζητήματα (αλλά σίγουρα όχι για όλα), τα κράτη επιζητούν τη διεθνή συνεργασία, καθώς λύσεις δεν μπορούν να δοθούν στο επίπεδο του κράτους έθνους. Σαφώς, αυτό επηρεάζει και τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε την Εθνικήκυριαρχία.

Σε ένα κόσμο με αυξανόμενη **οικονομική αλλά και πολιτική αλληλεξάρτηση**, οι κυβερνητικές πολιτικές των μεμονωμένων κρατών αν δεν είναι συντονισμένες δεν έχουν την απαιτούμενη αποτελεσματικότητα. Η ανάγκη για την από κοινού διευθέτηση των παγκόσμιων προβλημάτων με την υιοθέτηση **ενός είδους Παγκόσμιας Διακυβέρνησης μέσω του πολυμερισμού (multilateralism)** σηματοδοτεί μια **πρόκληση για το έθνος-κράτος**. Η οικονομική κρίση που βίωσε η Παγκόσμια Οικονομία στα τέλη της δεκαετίας του 2000 πυροδότησε μια συζήτηση για το νέο ρόλο που πρέπει από κοινού να διαδραματίσουν τα κράτη, ώστε να τιθασέψουν δυνάμεις/τάσεις της αγοράς που δρουν στο παγκοσμιοποιημένο οικονομικό περιβάλλον και δύνανται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις να καταστούν ειδικότερα επιζήμιες για τη διεθνή σταθερότητα. Η κρίση απέδειξε πως η εφαρμογή ασυντόνιστων οικονομικών πολιτικών δεν είναι επαρκής και σίγουρα σε ορισμένες περιπτώσεις δεν αποτελεί την καλύτερη δυνατή επιλογή για την διαχείριση κρίσεων που χρήζουν συλλογικής δράσης. **Τα κράτη δεν είναι πλέον αυτόνομα (αν ήταν ποτέ βέβαια),**

καθώς οι πολιτικές τους επηρεάζονται και επηρεάζουν το παγκόσμιο γίνεσθαι. Συνεπώς, η αυξανόμενη Οικονομική Ολοκλήρωση καθιστά απαραίτητη τη δημιουργία ενός Παγκόσμιου Ρυθμιστικού Πλαισίου. Δεν είναι, όμως, μόνο τα οικονομικά ζητήματα που χρήζουν Παγκόσμιας αντιμετώπισης. Υπάρχουν ζητήματα ασφάλειας που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα κράτη τα οποία δύσκολα μπορούν να διαχειριστούν μόνα τους.

Η Παγκοσμιοποίηση θέτει προκλήσεις για την εκπλήρωση του βασικότερου ίσως ρόλου του κράτους, που είναι η παροχή ασφάλειας εντός των γεωγραφικών του ορίων από εσωτερικές και εξωτερικές απειλές. Το πρόβλημα της διεθνούς τρομοκρατίας είναι ένα φαινόμενο με παγκόσμια διάσταση¹⁴³ που απαιτεί τη συνεργασία των διαφόρων κυβερνήσεων. Επίσης περιβαλλοντικά ζητήματα, όπως η ατμοσφαιρική μόλυνση, η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, η παράνομη μετανάστευση, αλλά και το ξέσπασμα επιδημιών δεν μπορούν πλέον να αντιμετωπιστούν στα στενά όρια του έθνους κράτους, εφόσον οι αιτίες τους όπως και οι συνέπειές τους δεν περιορίζονται σε αυτό¹⁴⁴. Η δημιουργία Διεθνών Οργανισμών είχε ακριβώς ως στόχο την διευκόλυνση της Διεθνούς Συνεργασίας σε Διακυβερνητικό Επίπεδο. Σε κάποιες περιπτώσεις και κυρίως σε αυτήν της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, τα κράτη προσπάθησαν να εμβαθύνουν τις σχέσεις τους, εκχωρώντας μέρος της εθνικής τους κυριαρχίας προς χάριν της αποτελεσματικότητας.

A. Η ανάγκη για Παγκόσμιο Ρυθμιστικό Πλαίσιο και η ανάπτυξη της Διεθνούς Συνεργασίας

Από το 1945, ο αριθμός των (πολυμερών) Διακυβερνητικών διευθετήσεων έχει αυξηθεί κατακόρυφα. Ο Scholte υπολογίζει πως πάνω από 100 Περιφερειακές Εμπορικές Συνθήκες έχουν υπογραφεί τα τελευταία 50 χρόνια¹⁴⁵. Την ίδια περίοδο, ένας μεγάλος αριθμός Διεθνών Οργανισμών με κυριότερους τον **Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών**, την **Ευρωπαϊκή Ένωση**, το **Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ)**, την **Παγκόσμια Τράπεζα** και τον **Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου**. Όπως τονίζει και ο Singh, οι Οργανισμοί αυτοί δεν είναι ανεξάρτητοι αλλά δημιουργήθηκαν και

¹⁴³ Norrin M. Ripsman, T. V. Paul, *Globalization and the National Security State*, Oxford University Press 2010. Σελ31.

¹⁴⁴ James Rosenau, *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton, N.J.: Princeton University Press. 1990.

¹⁴⁵ Jan Aart Scholte, "Global Trade and Finance" στο John Baylis, Steve Smith, *The Globalization Of World Politics*, Oxford University Press 2001. σελ. 449.

εξαρτώνται από κράτη¹⁴⁶ και εκφράζουν και εφαρμόζουν τη θέληση των κρατών-μελών τους. Για παράδειγμα, τα κράτη μέσω του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας στοχεύουν στην προώθηση Πολιτικών που σχετίζονται με τον πληθωρισμό, το επίπεδο των επιτοκίων, το ισοζύγιο πληρωμών, την ανεργία και τις δημόσιες δαπάνες¹⁴⁷. Το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα διευκολύνουν τα κράτη στον έλεγχο της διακίνησης κεφαλαίου και θέτουν συγκεκριμένους Ρυθμιστικούς Κανόνες. Τέτοιου είδους θεσμικές διευθετήσεις και στρατηγικές, οι οποίες αποτελούν ένα ελάχιστο επίπεδο Παγκόσμιας Οικονομικής Διακυβέρνησης, γίνονται αντιληπτές από ορισμένους αναλυτές ως απόδειξη μαρασμού του έθνους-κράτους. Το επιχείρημά τους είναι πως τα κράτη δεν ασκούν πλέον Κυριαρχία στο έδαφος τους, καθώς η εγχώρια οικονομική δραστηριότητα επηρεάζεται από τις αποφάσεις αυτών των Οργανισμών. Όπως όμως υποστηρίζει και ο Sassen, «το γεγονός αυτό δε σηματοδοτεί υποχώρηση της Κρατικής Κυριαρχίας αλλά μετασχηματισμό της»¹⁴⁸ (θα αναλύσουμε εκτενώς το επιχείρημα αυτό στην συνέχεια).

Η διεθνής πολυμερής συνεργασία προτάσσεται ως λύση και στα σύγχρονα ζητήματα Ασφάλειας (χρησιμοποιούμε τον όρο ασφάλεια με την διευρυμένη έννοια)¹⁴⁹. Όπως υποστηρίζουν οι David Held και Anthony McGrew, έχουμε περάσει σε μια εποχή της «διεθνοποίησης της ασφάλειας»¹⁵⁰. Συνεπώς, η σημασία των Περιφερειακών και των Παγκόσμιων οργανισμών ασφάλειας έχει μεγεθυνθεί. Πλέον, οι απειλές περιλαμβάνουν μια σειρά από μη κρατικούς δρώντες, οι οποίοι εκμεταλλεύονται τις τεχνολογικές εξελίξεις, αλλά και την αδυναμία αποτελεσματικού ελέγχου των συνόρων (μείωση της Κυριαρχίας αλληλεξάρτησης) καθιστούν τη δράση τους δυνητικά επικίνδυνη για όλα τα κράτη. Οι Διεθνείς Οργανισμοί ασφάλειας προσφέρουν δυνατότητα συντονισμένης δράσης που καλύπτει ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές, πέραν των στενών Κρατικών ορίων, αυξάνοντας έτσι την ικανότητα αντιμετώπισης των μη κρατικών δρώντων¹⁵¹. Το ίδιο ισχύει και για την αντιμετώπιση επιδημιών και Περιβαλλοντικών καταστροφών, καθώς μόνο μέσω της Διεθνούς Συνεργασίας επιτυγχάνεται τόσο η καταπολέμηση των αιτιών όσο και ο

¹⁴⁶ Kavaljit Singh, "Questioning Globalization", ZED Books 2005, σελ.173.

¹⁴⁷ Jan Aart Scholte, "Global Trade and Finance" στο John Baylis, Steve Smith, *The Globalization Of World Politics*, Oxford University Press 2001. σελ. 449. και Nicholas Bayne, "Continuity and Leadership in an Age of Globalization", στο Michael R. Hodges, John J. Kirton, Joseph P. Daniels, *The G8's Role in the New Millennium*, Ashgate Publishing Company 1999. σελ. 26-35.

¹⁴⁸ Ian Clark, *Globalization and International Relations Theory*, Oxford University Press 1999. σελ. 83.

¹⁴⁹ Τις τρεις τελευταίες δεκαετίες οι ερευνητές της διεθνούς ασφάλειας κάνουν λόγο για ανάγκη διεύρυνσης του όρου ώστε εκτός τις "παραδοσιακές" απειλές από άλλα κράτη να περιλαμβάνουν και άλλα ζητήματα όπως τρομοκρατία, οργανωμένο έγκλημα, φυσικές και περιβατολογικές καταστροφές και επιδημίες. Ενδεικτικά της όλης συζήτησης βλέπε James J. Wirtz, *A New Agenda for Security and Strategy?* στο John Baylis, James Wirtz Colin S. Gray και Eliot Cohen, *Strategy in the Contemporary World*, Second Edition, Oxford University Press, σελ 337-356.

¹⁵⁰ David Held and Anthony McGrew, "Globalization and the Liberal Democratic State," *Government and Opposition* . 28, no. 2 Άνοιξη 1993. Σελ 267.

¹⁵¹ Norrin M. Ripsman, T. V. Paul, *Globalization and the National Security State*, Oxford University Press 2010. Σελ177

περιορισμός της διάδοσης των παραπάνω απειλών. Αν και η Διεθνής και ιδίως Περιφερική συνεργασία στον τομέα της Άμυνας δεν είναι κάτι το πρωτόγνωρο, καθώς από την αρχαιότητα έως σήμερα είχαμε τη δημιουργία συνασπισμών για την από κοινού αντιμετώπιση αντιπάλων, οι νέες **προκλήσεις ασφάλειας συντελούν σε περισσότερη εμβάθυνση και θεσμοθέτηση της συνεργασίας. Ούτε η εμβάθυνση αλλά ούτε και η θεσμοθέτηση οδηγούν σε αφαίμαξη της κυριαρχίας.** Όπως τονίζουν οι Ripsman και Paul στην ερευνά τους για τις επιπτώσεις της Παγκοσμιοποίησης στον τομέα της άμυνας, «*οι αλλαγές που επέφερε δεν είναι δραματικές*»¹⁵². Ειδικά στον τομέα της άμυνας, όπου στους ανάλογους Διεθνείς Θεσμούς οι αποφάσεις παίρνονται συνήθως με ομοφωνία και τα κράτη βέβαια διατηρούν τη δυνατότητα να αποχωρήσουν.

Ο Πολυμερισμός δεν περιορίζει την ικανότητα ή την αρμοδιότητα του κράτους να ασκεί εξουσία εντός των ορίων του. Οι Εθνικές Κυβερνήσεις προβαίνουν σε Διεθνείς Συμφωνίες και διευθετήσεις, με σκοπό την επίτευξη πολιτικών στοχεύσεων που δεν μπορούν να επιτύχουν με την ίδια αποτελεσματικότητα, αν δρούσαν από μόνες τους. Συνεπώς, **η Παγκόσμια Διακυβέρνηση δεν έχει ως στόχο να υποσκελίσει την κρατική εξουσία, αλλά αντιθέτως να την καταστήσει πιο αποτελεσματική.** Ωστόσο, αυτή η νέα τάση για **Θεσμοθετημένη Πολυμερή Συνεργασία αποτελεί μια αξιοσημείωτη αλλαγή στον τρόπο διακυβέρνησης και στην αντίληψη για τα όρια του κράτους.** Τα κράτη που υιοθετούν τέτοιες πρακτικές ουσιαστικά αποδέχονται πως υπάρχουν συγκεκριμένοι τομείς που είναι πρόθυμα να μην εξασκήσουν την κυριαρχία τους, καθώς αποδέχονται τις αποφάσεις άλλων φορέων. Είναι αυτό που ο **Sassen έχει χαρακτηρίσει ως «extraterritoriality».** Ο ίδιος πιστεύει πως η παραπάνω πρακτική των κρατών «*είναι πλήρως συμβατή με την Εθνικήκυριαρχία, αφού ουσιαστικά την προϋποθέτει*»¹⁵³.

Η αποδοχή, από πλευράς των κρατών των αποφάσεων των Διεθνών Οργανισμών, είναι μια έμπρακτη άσκηση της Εθνικής τους Κυριαρχίας. Η αυξανόμενη από κοινού σχεδίαση και άσκηση πολιτικής μεταξύ κρατών και Διεθνών Οργανισμών **δεν υπονομεύει την Εθνικήκυριαρχία, καθώς είναι απολύτως καθοδηγούμενη από τα ίδια τα κράτη**¹⁵⁴.

¹⁵² Στο ίδιο σελ. 162-182 Όπως επισημαίνουν οι Ripsman και Paul Δεν έχουμε αποδείξεις μείωσης των διακρατικών συγκρούσεων ούτε στοιχεία που αποδεικνύουν πως τα κράτη δεν συνεχίζουν να έχουν ως κύριο μέλημα τους την ασφάλεια έναντι άλλων κρατών γεγονός που συνηγορεί στην ανάγκη διατήρησης της Εθνικής Κυριαρχίας.

¹⁵³ Ian Clark, *Globalization and International Relations Theory*, Oxford University Press 1999. σελ.84.

¹⁵⁴ Thomas C. Heller, Abraham D. Sofaer, *Sovereignty, The Practitioners' Perspective*, στο Stephen D. Krasner, *Problematic Sovereignty, Contested Rules and Political Possibilities*, Columbia University Press, 2000 New York. Σελ41.

Χωρίς την ύπαρξη των κρατών, οποιαδήποτε προσπάθεια εφαρμογής μιας Παγκόσμιας Διακυβέρνησης δε θα είχε τη δέουσα επιτυχία, καθώς μόνο τα κράτη μέσω των διάφορων εσωτερικών πολιτικών διαδικασιών «μπορούν να παράσχουν την απαραίτητη νομιμοποίηση ως την αποκλειστική φωνή των πληθυσμών της Εθνικής Επικράτειας»¹⁵⁵. Η συμμετοχή εκπροσώπων του Κράτους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων των Διεθνών Οργανισμών καλύπτει, εν μέρει, την ανάγκη για νομιμοποίηση των Οργανισμών στην εσωτερική κοινή γνώμη που είναι απαραίτητο στοιχείο για την εφαρμογή της¹⁵⁶.

B. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως νέο μοντέλο διαμόρφωσης της Εθνικής Κυριαρχίας

Το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα αποτελεί μια πρωτοποριακή μορφή Πολιτικής Οργάνωσης που σαφώς έχει επιπτώσεις για την Εθνική κυριαρχία των κρατών-μελών. Τα κράτη αποδέχτηκαν μείωση των αρμοδιοτήτων τους, εκχώρησαν εξουσίες και προσαρμόστηκαν σε νέους τρόπους πολιτικής δράσης, όπου, πλέον, σε αρκετούς τομείς υπάρχει συναπόφαση. Το γεγονός αυτό σηματοδότησε το μετασχηματισμό της Εθνικής τους Κυριαρχίας, αλλά όχι την απώλεια του συνόλου αυτής. **Σε αντίθεση με ότι υποστηρίζουν διάφορες φωνές εντός της Ευρώπης, τα κράτη δεν έχουν χάσει την παλαιά τους υπόσταση και οι μέχρι τώρα εξελίξεις δείχνουν την ύπαρξη αρκετών αντιστάσεων στην υλοποίηση μιας τέτοια προοπτικής.**

Παραχώρηση μέρους της κυριαρχίας

Η Συνθήκη της Ρώμης, η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, η Συνθήκη του Μάαστριχτ και οι άλλες συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης προωθούν τη δημιουργία νέων θεσμών και πολιτικών που περιορίζουν την αυτονομία των κρατών. **Η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση βασίζεται στην εθελοντική εκχώρηση μέρους της εθνικής κυριαρχίας των κρατών.** Οι Υπερεθνικοί θεσμοί (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Επιτροπή, Ευρωπαϊκή Κεντρική

¹⁵⁵Paul Hirst, Grahame Thomson, *Globalisation in Question 2nd Edition*, Polity Press 2002. σελ. 276.

¹⁵⁶ Σαφώς εδώ εγείρονται πολλά ζητήματα που σχετίζονται με τον τρόπο λήψης αποφάσεων των διεθνών οργανισμών (με ομοφωνία, με πλειοψηφία κ.τ.λ.), το ζήτημα εκπροσώπησης κρατών με μεγάλο πληθυσμό, το ρόλο των ισχυρών κρατών κ.α.. Η ανάλυση των ζητημάτων αυτών είναι πέραν των σκοπών αυτής της ερευνητικής εργασίας.

Τράπεζα) συνυπάρχουν μαζί με τους διακυβερνητικούς (Συμβούλιο, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο) δημιουργώντας ένα Πολιτικό Σύστημα, όπου οι Κυβερνήσεις έχουν συνειδητά επιλέξει να ορίσουν τομείς όπου θα λαμβάνονται από κοινού αποφάσεις (όπως Κοινή Εξωτερική πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας), τομείς που θα διατηρήσουν την Αποκλειστική Ευθύνη (όπως Ασφαλιστικό) και τομείς (όπως Νομισματική Πολιτική στο πλαίσιο της ΟΝΕ) όπου η διαμόρφωση πολιτικής θα είναι αρμοδιότητα Υπερεθνικών Οργάνων. Ενδεικτικό του περιορισμού της Εθνικής Κυριαρχίας είναι πως οι **Κοινοτικοί Νόμοι υπερισχύουν των Εθνικών**. Επίσης, σε ορισμένα ζητήματα όπως αυτά της Εσωτερικής Αγοράς, Οικονομικής και Κοινωνικής συνοχής, Έρευνας και Ανάπτυξης, Περιβάλλοντος και άλλα δευτερευούσης κυρίως σημασίας, ακόμα και σε διακρατικούς θεσμούς έχει **θεσπιστεί η δυνατότητα να παίρνονται αποφάσεις, μέσω ειδικής πλειοψηφίας και όχι ομοφωνίας**. Σύμφωνα με τον Campbell, αυτά τα δύο χαρακτηριστικά σηματοδοτούν πως πλέον **τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν διατηρούν το «μονοπώλιο της κυριαρχίας»¹⁵⁷**. Δεν πρέπει όμως και πάλι να μας διαφεύγει πως **τα αρμόδια Όργανα νομοθετούν εντός συγκεκριμένου πλαισίου που απορρέει από τις Διακρατικές Συμφωνίες**. Το ερώτημα το οποίο τίθεται είναι κατά πόσο η ΕΕ αποτελεί μια ανταγωνιστική μορφή Πολιτικής Οργάνωσης που δύναται να υποκαταστήσει το έθνος-κράτος, αφαιρώντας από αυτό την Κυριαρχία του, δηλαδή την εξουσία και ικανότητα να ασκεί Πολιτική.

Το όραμα της Ευρωπαϊκής ενοποίησης, τα όρια του και οι συνέπειες για την Εθνικήκυριαρχία

Με βάση τους οπαδούς της θεωρίας του **νεολειτουργισμού¹⁵⁸**, η διαδικασία αυτή, μέσω της **εκχύλισης (spillover)**, θα οδηγήσει Ντετερμινιστικά σε ολοένα και μεγαλύτερη Ολοκλήρωση του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος, αφαιρώντας κρίσιμες λειτουργίες από τα Ευρωπαϊκά Κράτη. Η θεωρία αυτή έχει, σε πολύ μεγάλο βαθμό, διαψευστεί από τις πολιτικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα στην Ένωση τα τελευταία χρόνια. Η οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη και οι διαφωνίες στην αντιμετώπιση του μεταναστευτικού θέτουν σοβαρά ερωτήματα για το μέλλον της Ένωσης¹⁵⁹. Το μεγαλύτερο μέρος της κριτικής

¹⁵⁷ Francis Campbell, 'Federalism Arrangements, Negarchy, and International Security: The Philadelphia System and the European Union' in Andreas Heinemann-Grüder, ed., *Federalism Doomed? European Federalism Between Integration and Separation*. New York: Berghahn Books, 2002. Σελ46.

¹⁵⁸ Ben Rosamond. *Theories of European integration*. New York: St. Martin's Press. 2000.

¹⁵⁹ Σε διεθνές συνέδριο για την πορεία της ΕΕ το 2015, ακούστηκαν πολλές φωνές ειδικών για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ευρωπαϊκή ενοποίηση. Βλέπε *Is the European Integration in Trouble? A symposium of views*. International Economy Fall1, σελ12-26. http://www.international-economy.com/TIE_F15_EUIntegrationSymp.pdf

εστιάστηκε στην αγνόηση του πολιτικού παράγοντα ως καταλύτη της διαδικασίας Ολοκλήρωσης, καθώς η εκχύλιση έγινε αντιληπτή ως μια σχεδόν αυτοματοποιημένη διαδικασία, η οποία σχεδόν μηχανιστικά θα ακολουθούνταν από τις πολιτικό-γραφειοκρατικές ελίτ των Βρυξελλών, αξιοποιώντας τη δυναμική που θα δημιουργούσε η ολοκλήρωση στον οικονομικό τομέα. Όπως παρατηρεί και ο **Eilstrup Sangiovanni**, **«τα κράτη αποφασίζουν την προώθηση της διαδικασίας Ολοκλήρωσης και μάλιστα υπολογίζοντας το εθνικό τους συμφέρον»**¹⁶⁰. Δε δείχνουν όλα τα κράτη την ίδια επιθυμία για Ολοκλήρωση και η Συνθήκη του Άμστερνταμ έδωσε την δυνατότητα εθελούσιας αποχής από την συμμετοχή σε υπερεθνικά όργανα, εφόσον οι χώρες μέλη το επιθυμούν¹⁶¹. **Τα έθνη**, σε μια σειρά από δημοψηφίσματα, **έθεσαν σοβαρά εμπόδια στην περαιτέρω Ολοκλήρωση, μην επικυρώνοντας τη Συνθήκη για την εγκαθίδρυση ενός Συντάγματος για την Ευρώπη**¹⁶². Αμφισβήτησαν, με αυτό τον τρόπο, την πορεία που είχαν σχεδιάσει οι αρχηγοί των κρατών για την Ένωση. Σύμφωνα με κάποιους¹⁶³, το γεγονός αυτό δείχνει πως οι λαοί ακόμα δεν επιθυμούν τη ριζική αποδυνάμωση του έθνους κράτους είτε γιατί ταυτίζονται περισσότερο μαζί του είτε λόγω του λεγόμενου δημοκρατικού ελλείμματος της Ε.Ε.¹⁶⁴. Δεν συμερίζονται όμως όλοι αυτές τις απόψεις.

Υπάρχουν υποστηρικτές της άποψης πως η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση είναι μια διαδικασία που πρέπει να συνεχιστεί, ώστε να δημιουργηθεί ένα **φεντεραλιστικό κράτος** το οποίο στην ουσία δε θα έχει αφήσει παρά ελάχιστες λειτουργίες στα σημερινά Ευρωπαϊκά κράτη. Το Κίνημα των Ευρωπαίων Φεντεραλιστών πιέζει για μεγαλύτερη οικονομική και πολιτική ολοκλήρωση, επικαλούμενο την ανάγκη για αποτελεσματικότητα στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που δέχεται η Γηραιά Ήπειρος¹⁶⁵. **Ο φεντεραλισμός βασίζεται στο διαχωρισμό των εξουσιών ανάμεσα στα εθνικά κράτη και τους φεντεραλιστικούς/ομοσπονδιακούς θεσμούς.** Προτείνουν τη μεταβίβαση περισσότερων εξουσιών σε Ευρωπαϊκό επίπεδο¹⁶⁶. Σύμφωνα με τους φεντεραλιστές, στην παρούσα φάση, η διαδικασία αυτή δεν έχει προχωρήσει σε ικανοποιητικό βαθμό.

¹⁶⁰ Eilstrup M. Sangiovanni. *Debates on European Integration*. Palgrave Macmillan: Basingstoke. 2006. Σελ 98.

¹⁶¹ Thomas C. Heller, Abraham D. Sofaer, *Sovereignty, The Practitioners' Perspective*, στο Stephen D. Krasner, *Problematic Sovereignty, Contested Rules and Political Possibilities*, Columbia University Press, 2000 New York. Σελ 37.

¹⁶² Πρώτη απόρριψη ήρθε από τους Γάλλους στις 29 Μαΐου του 2005 και αργότερα από τους Ολλανδούς την 1^η Ιουνίου του ίδιου έτος, θέτοντας τέλος στην διαδικασία επικύρωσης από τις υπόλοιπες χώρες της Ένωσης.

¹⁶³ Sean Carey. *Undivided Loyalties: Is National Identity an Obstacle to European Integration?* Vol. 3, No. 4, 2002 σελ. 387-413.

¹⁶⁴ Για εκτενής μελέτη για το δημοκρατικό έλλειμμα βλέπε: Chris Terry, *Closing The Gap, Talking Europe's Democratic Deficit*. Electoral-Reform Organization. <https://www.electoral-reform.org.uk/sites/default/files/Tackling-Europes-democratic-deficit.pdf>

¹⁶⁵ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις θέσεις τους βλέπε επίσημη ιστοσελίδα των Ευρωπαίων Φεντεραλιστών: <http://www.federalists.eu/>

¹⁶⁶ Όπως είδαμε τέτοιου είδους αντιλήψεις προκαλούν αντιδράσεις στο εσωτερικό των κρατών, καθώς δεν υπάρχει συμφωνία για τα όρια της εκχωρούμενης κυριαρχίας, με αποτέλεσμα η όλη διαδικασία να αντιμετωπίζει προβλήματα.

Οι φεντεραλιστές υποστηρίζουν πως η υπάρχουσα Νομισματική Ένωση της Ευρωζώνης πρέπει να ολοκληρωθεί με Δημοσιονομική και Οικονομική ενοποίηση. Η μακροχρόνια εξασφάλιση μακροοικονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης επιβάλλει την ικανότητα χρηματοδότησης πανευρωπαϊκών Οικονομικών Προγραμμάτων που θα προκύψουν εφόσον η Ε.Ε. αποκτήσει ουσιαστικές προσόδους, μέσω της επιβολής φορολογίας. Επιπροσθέτως, υποστηρίζουν την άρση όλων των εναπομεινάντων εμποδίων στην παροχή υπηρεσιών, ώστε το όραμα της Ενιαίας Αγοράς να ολοκληρωθεί πλήρως. Προτείνουν επίσης την ανάπτυξη πλήρως ολοκληρωμένων δικτύων στις Μεταφορές, την Ενέργεια και την Ψηφιακή Οικονομία και τη δημιουργία Ευρωπαϊκών Φορολογικών Καθεστώτων για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις και εργαζόμενους.

Παρά το γεγονός πως στα περισσότερα υφιστάμενα Φεντεραλιστικά Συστήματα, όπως αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών, υπάρχει σαφής διαχωρισμός αρμοδιοτήτων μεταξύ του Ομοσπονδιακού Κράτους και των Κρατικών Οντοτήτων που το απαρτίζουν, η πολυπλοκότητα της Ε.Ε. ενδεχομένως να απαιτούσε μια πιο ευέλικτη προσέγγιση σε περισσότερους τομείς, όπου τα κράτη-μέλη θα μοιράζονται αρμοδιότητες σε αρκετά επίπεδα. Αυτό πιθανώς, σύμφωνα πάντα με τους φεντεραλιστές, να ισχύσει ακόμα και σε τομείς όπου το κράτος είχε την αποκλειστική αρμοδιότητα χάραξης των πολιτικών, όπως αυτό της Παιδείας, με τη δημιουργία Κοινών Προγραμμάτων Εκπαίδευσης και Ερευνητικών Προγραμμάτων. Επίσης, ένας άλλος τομέας θα μπορούσε να είναι αυτός της Κοινωνικής Ασφάλισης, με τους Ομοσπονδιακούς Θεσμούς να παρεμβαίνουν με Προγράμματα κινητικότητας εργατών και τη θέσπιση Υπερεθνικών οργανισμών για την ασφάλιση των εργατών, που κινούνται από χώρα σε χώρα.

Οι φεντεραλιστές δέχονται σε πολύ ευαίσθητους τομείς η ΕΕ να παίξει ένα δευτερεύοντα ρόλο, όπως αυτοί της Εξωτερικής Πολιτικής και της Πολιτικής Ασφάλειας αν και τονίζουν πως αυτή πρέπει να είναι μια μεταβατική κατάσταση μέχρι η Ένωση να αναλάβει τον πρώτο λόγο στη χάραξη των παραπάνω πολιτικών. Σταδιακά, λοιπόν, κρίνεται απαραίτητη η εφαρμογή ενός **Οδικού Χάρτη** παρόμοιου με αυτόν της δεκαετίας του '90 που οδήγησε στη Νομισματική Ένωση, ώστε να καθιερωθεί μια πραγματική Ευρωπαϊκή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας. Στόχος τους είναι τα τεθούν όλες οι στρατιωτικές δυνατότητες των χωρών της Ένωσης κάτω από μια Ευρωπαϊκή Διοίκηση. Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, πρέπει να μεταφερθούν και αρμοδιότητες που σχετίζονται με εσωτερικά ζητήματα, όπως η Νομοθεσία και οι Διαδικασίες Ασύλου, η Μεταναστευτική Πολιτική, ζητήματα Εσωτερικής Ασφαλείας και Καταπολέμησης του Οργανωμένου Εγκλήματος.

Λαμβάνοντας, ενδεχομένως, υπ' όψιν τη σημασία της εθνικής ταυτότητας για το μέσο ευρωπαϊό πολίτη, οι φεντεραλιστές δηλώνουν πως επιδίωξή τους δεν είναι η κατάργηση των ευρωπαϊκών εθνικών κρατών υπέρ της σύστασης ενός ενιαίου πανίσχυρου Ευρωπαϊκού Υπερεθνικού κράτους. Ούτε επιθυμούν την υποβάθμιση των κρατών σε ρόλο συμβουλευτικό προς την Κεντρική Διοίκηση¹⁶⁷. Για τους φεντεραλιστές η συμμετοχή των κρατών σε ένα Ομοσπονδιακό Σύστημα είναι κρίσιμης σημασίας για τη Δημοκρατική Αντιπροσώπευση των λαών, καθώς επιτρέπει στα πρώτα να λαμβάνουν μέρος στη θέσπιση των ευρωπαϊκών νόμων, να είναι παρόντα στους Ομοσπονδιακούς Θεσμούς και να συμμετέχουν στις Διακυβερνητικές διαπραγματεύσεις και τους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων. Ωστόσο, η θέση τους αυτή δεν είναι συμβατή με τις μεταρρυθμίσεις που προτείνουν.

Όπως είδαμε παραπάνω, οι φεντεραλιστές υποστηρίζουν τη συγκρότηση ενός μοντέλου Πολιτικής Οργάνωσης, που πλήττει όλες τις μορφές της Εθνικής Κυριαρχίας, ακόμα και αν όπως υποστηρίζουν δεν επιθυμούν την κατάργηση των Ευρωπαϊκών κρατών. Παρά τις διαβεβαιώσεις τους περί του αντιθέτου, οι οποίες μπορεί να γίνονται για να καθησυχάσουν τα ισχυρά εθνικά αισθήματα των λαών της Ευρώπης, η κυριαρχία των κρατών θα υποστεί αισθητή μείωση. Κρίσιμες εξουσίες και αρμοδιότητες θα μεταφερθούν σε Ομοσπονδιακό επίπεδο. Όλες οι μορφές κυριαρχίας θα επηρεαστούν, ακόμα και η Διεθνής Νομική Κυριαρχία, που σπάνια επηρεάζεται από τις αυξομειώσεις των άλλων τριών μορφών. Ο βαθμός Ολοκλήρωσης στους τομείς της Ασφάλειας και Άμυνας θα επηρεάσει εμπράκτως και τη Διεθνή παρουσία των κρατών, τα οποία αν και θα αναγνωρίζονται ως κρατικές οντότητες, ενδεχομένως να διαδραματίσουν ένα δευτερεύοντα ρόλο στον καθορισμό των σχέσεων τους με τα υπόλοιπα κράτη. Δεν αποκλείεται, λοιπόν, στο μέλλον αν εφαρμοστούν οι επιδιώξεις των φεντεραλιστών τα Ευρωπαϊκά κράτη να υποβαθμιστούν σε status ανάλογο με αυτό των Πολιτειών της Αμερικής. Ωστόσο, όλα αυτά απέχουν πολύ από το να γίνουν πραγματικότητα.

Παρά τις όποιες επιδιώξεις των υποστηρικτών της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, η τελευταία δεν έχει προχωρήσει σε βαθμό που θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι έχει αποστερήσει από τα κράτη το μεγαλύτερο κομμάτι της Κυριαρχίας τους. Αντιθέτως, τα κράτη ακόμα διατηρούν τον πρώτο λόγο σε πολλά ζητήματα. Αν και θεωρητικά υπάρχουν κοινά εξωτερικά σύνορα, η Άμυνα των χωρών δεν είναι αρμοδιότητα ενός Υπερεθνικού φορέα (όπως συμβαίνει σε πολλά

¹⁶⁷ Την παραπάνω θέση ασπάζονται τα μέλη του λεγόμενου Spinelli Group το οποίο αποτελεί με φεντεραλιστική ομάδα με εκατόν δέκα εκπροσώπους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και οπαδούς σε όλη την Ευρώπη. Ενδεικτικό κείμενο των θέσεων τους: http://www.learneurope.eu/files/3113/7466/3396/European_federalism.pdf

ομοσπονδιακά κράτη), ενώ βασικές λειτουργίες του κράτους όπως η φορολόγηση και ο καθορισμός του Προϋπολογισμού παραμένουν σε εθνικό επίπεδο. Ενδεικτικό της ισχύος των Βρυξελλών σε αυτό το επίπεδο είναι πως ο **Προϋπολογισμός της Ε.Ε. για τη χρηματοδότηση των πολιτικών της ανήλθε το 2014 μόλις στο 1% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος των 28 κρατών μελών της**¹⁶⁸. Για τους παραπάνω λόγους, η Ε.Ε. δεν μπορεί να θεωρηθεί ένα κεντρικό κράτος, αλλά μια Συνομοσπονδία εθνικών κρατών, κάτι που αποδεικνύεται και από τις Θεσμικές διευθετήσεις¹⁶⁹ της παρά την ύπαρξη και υπερεθνικών χαρακτηριστικών. Όπως τονίζουν, άλλωστε, οι Heller και Sofaer *«τα κράτη μέλη της Ε.Ε. διατηρούν των έλεγχο, ακόμα και συσχετιζόμενα με άλλα κράτη μέλη, της επικράτειας τους, των πληθυσμών τους και της εξωτερικής τους πολιτικής ... η πολυεπίπεδη διακυβέρνηση (της Ε.Ε.) παραμένει αντικείμενο συμφωνίας, συμμόρφωσης και εφαρμογής των κρατών»*¹⁷⁰.

Η εκχώρηση μέρους της Εθνικής Κυριαρχίας είναι το βασικό στοιχείο, όπως και στην περίπτωση των πολυμερών Διακυβερνητικών διευθετήσεων, που μας κάνει να πιστεύουμε πως μιλάμε για μετασχηματισμό της Εθνικής Κυριαρχίας. Άλλωστε, η έξοδος της Μεγάλης Βρετανίας από την Ε.Ε. μας υπενθυμίζει ότι η εκχώρηση της Εθνικής Κυριαρχίας σε έναν Υπερεθνικό φορέα δεν έχει μόνιμο χαρακτήρα. Βεβαίως, έστω και προσωρινά, το κράτος χάνει μια σημαντική του δυνατότητα τη νομοπαρασκευαστική, έστω σε συγκεκριμένους τομείς. Η απώλεια αυτή λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο απόκτησης κερδών από το κράτος και σε καμία περίπτωση δεν σηματοδοτεί ένα συνολικό μαρασμό του.

Ο κυριότερος παράγοντας, για την συνέχιση της ύπαρξης του έθνους-κράτους και άρα διατήρησης μιας μορφής κυριαρχίας, είναι η σύνδεση του με τους πολίτες του. Κανένας Διεθνής Οργανισμός, τουλάχιστον προς το παρόν, δεν έχει καταφέρει να υποκαταστήσει την ταύτιση των πολιτών με το κράτος τους. Η άνοδος του ευρωσκεπτικισμού, τα τελευταία χρόνια, αποδεικνύει τις δυσκολίες του πιο επιτυχημένου Υπερεθνικού εγχειρήματος. Παρά τα σημαντικά βήματα προς την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια και την Πολιτισμική συγγένεια των λαών της Ευρώπης, οι τελευταίοι έχουν ισχυρές αντιστάσεις στο να ταυτιστούν με τις δομές μιας ενιαίας πολιτικά Ευρώπης. **Η κρίση χρέους των χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου και η Προσφυγική κρίση ανέδειξαν τάσεις περιχαράκωσης, τόσο των πολιτών όσο των Πολιτικών ηγεσιών σε λογικές**

¹⁶⁸ Georgieva, Kristalina. "Financial Report 2014". *Europa*. European Commission. Retrieved 21 October 2015.

¹⁶⁹ Jo-Anne Pemberton. *Sovereignty: Interpretations*. Palgrave Macmillan. London 2009. Σελ172

¹⁷⁰ Thomas C. Heller, Abraham D. Sofaer, *Sovereignty, The Practitioners' Perspective*, στο Stephen D. Krasner, *Problematic Sovereignty, Contested Rules and Political Possibilities*, Columbia University Press, 2000 New York. Σελ37.

υπεράσπισης του Εθνικού συμφέροντος. Πέραν όμως από τη συναισθηματική σύνδεση των πολιτών, τίθεται και ζήτημα Δημοκρατικής Εκπροσώπησης, καθώς οι υπερεθνικοί οργανισμοί αντιμετωπίζουν πρόβλημα Δημοκρατικής Νομιμοποίησης. Μαζί με την απώλεια εθνικής Κυριαρχίας έχουμε στην ουσία και απώλεια έκφρασης της Πολιτικής βούλησης των πολιτών, τουλάχιστον έως ότου δημιουργηθούν Υπερεθνικοί θεσμοί που θα δώσουν ικανοποιητικές απαντήσεις στο ζήτημα της δημοκρατικής εκπροσώπησης. Αυτό βέβαια είναι δύσκολο να συμβεί όσο στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι Διεθνείς Οργανισμοί παραμένουν καθαρά γραφειοκρατικοί μηχανισμοί με ελάχιστη ή ανύπαρκτη σύνδεση με τις κοινωνίες των κρατών-μελών τους. Υπό αυτές τις συνθήκες, **οποιαδήποτε υποχώρηση σε μια μορφή εθνικής κυριαρχίας παρατηρηθεί δεν θα σηματοδοτεί αυτομάτως και το μαρασμό του κράτους, ως μορφής Πολιτικής Οργάνωσης.**

Επίλογος

Το έθνος-κράτος διατηρεί, τουλάχιστον προς το παρόν, την υπόστασή του. Οι υποστηρικτές της άποψης, πως το κράτος είναι πλέον μια παρωχημένη μορφή Πολιτικής Οργάνωσης που τείνει να εκλείψει, έχουν μια μυωπική αντίληψη της πραγματικότητας. Τα κράτη πάντοτε αντιμετώπιζαν προκλήσεις στην άσκηση της εξουσίας τους. Η Κυριαρχία τους συχνά αμφισβητούνταν. Η αδυναμία να την υπερασπιστούν πολλές φορές τα οδηγούσε στον αφανισμό. Το κράτος όμως ως Πολιτικός θεσμός διατηρείται ακμαίος. Σε διεθνές επίπεδο, τα κράτη παραμένουν βασικοί δρώντες και διαμορφωτές των εξελίξεων. Προς το παρόν, η ανάγκη για από κοινού αντιμετώπιση των Παγκόσμιων προβλημάτων έχει αναδείξει μεν το ρόλο της πολυμερούς συνεργασίας, αλλά δεν έχει καταφέρει να δώσει την ώθηση σε μια Παγκόσμιου επιπέδου Πολιτική Οργάνωση, που θα λειτουργήσει ανταγωνιστικά προς το έθνος-κράτος.

Είναι λογικό να αναμένουμε την αύξηση της αλληλεξάρτησης και της πίεσης για περισσότερη συνεργασία. Στο μέλλον, η τεχνολογική πρόοδος είναι βέβαιο πως θα καταστήσει την κίνηση αγαθών, υπηρεσιών και ανθρώπων ακόμα πιο εύκολη. Ταυτόχρονα, μεγάλες περιβαλλοντολογικές αλλά και προκλήσεις ασφάλειας κάνουν την εμφάνισή τους. Υπάρχει η άποψη πως το έθνος-κράτος θα γίνεται ολοένα και λιγότερο ικανό να δώσει αξιόπιστες απαντήσεις στα παραπάνω προβλήματα. Το ζήτημα είναι αν θα οδηγηθούμε σε διακρατικές λύσεις, όπου τα κράτη θα συνεχίζουν να παίζουν καθαριστικό ρόλο, ή θα διαμορφωθεί μια τάση ενίσχυσης Υπερεθνικών δρώντων, που σταδιακά θα προκαλέσουν την αφαίμαξη των αρμοδιοτήτων των παλαιών κρατών, μέχρι να καταστήσουν τα τελευταία εντελώς παρωχημένα. Η ύπαρξη σοβαρών διαφωνιών για ζητήματα που αφορούν Διεθνή Οικονομικά θέματα, ανάμεσα σε υφιστάμενες και αναδυόμενες δυνάμεις, καθιστούν ιδιαίτερα αμφίβολη την εγκαθίδρυση μιας Υπερεθνικής Παγκόσμιας Διακυβέρνησης στο άμεσο μέλλον¹⁷¹.

Το κρίσιμο όμως σημείο δεν είναι οι προκλήσεις αλλά οι πολιτικές αντιλήψεις των πολιτών. Προς το παρόν, οι λαοί, ιδιαίτερα στα εθνικώς ομοιογενή κράτη, δείχνουν μια συναισθηματική σύνδεση- ταύτιση με τα κράτη τους και κατανοούν την συμμετοχή τους στο πολιτικό γίγνεσθαι μέσω των πολιτικών διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα εντός των κρατών αυτών. Αν υποθέσουμε πως όντως το έθνος

¹⁷¹ Global Trends 2030: Alternative Worlds, Εκδ. National Intelligence Council. Δεκέμβριος 2012. Σελ 55-58.

κράτος ως ο κατεξοχήν πολιτικός σχηματισμός της Νεωτερικότητας βρίσκεται σε μαρασμό, τίθεται το καίριο ερώτημα ποιος πρόκειται να το αντικαταστήσει. Η πτώση του κράτους θα επέλθει όχι απλώς λόγω της εμφάνισης προκλήσεων, αλλά όταν θα αρχίσουν να διαμορφώνονται πολιτικοί σχηματισμοί ανταγωνιστικοί προς το κράτος, που θα συνδυάζουν μεγαλύτερη ικανότητα διαχείρισης των προαναφερθέντων προβλημάτων με την ταυτόχρονη αποδοχή τους από τους πολίτες. Με άλλα λόγια, **χρειάζεται ένα νέο «κοινωνικό συμβόλαιο» με τους λαούς, προς νομιμοποίηση νέων πολιτικών σχημάτων.** Τα πολιτικά σχήματα αυτά, με τα οποία οι λαοί θα μπορούν να ταυτιστούν, θα υποκαταστήσουν τους υφιστάμενους πολιτικούς σχηματισμούς.

Μπορούν οι υπερεθνικοί οργανισμοί να αντικαταστήσουν σε βάθος χρόνου το έθνος κράτος, όπως το τελευταίο αντικατέστησε τις Αυτοκρατορίες; Ενδεχομένως, υπό συγκεκριμένες συνθήκες, αυτό να είναι εφικτό αλλά θα απαιτούσε κάτι πολύ παραπάνω από Οικονομική αλληλεξάρτηση. **Η συνειδητοποίηση της ανάγκης δημιουργίας Υπερεθνικών Οργανισμών σε παγκόσμιο επίπεδο με ουσιαστικές αρμοδιότητες προϋποθέτει πως η ανθρωπότητα θα περάσει σε άλλο στάδιο ωρίμανσης. Ακόμα και αν δεν σχηματιστεί ένας Παγκόσμιος Κοινός Πολιτισμός, μέσω της Πολιτισμικής Παγκοσμιοποίησης τουλάχιστον, θα έχει εγκαθιδρυθεί μια κουλτούρα διαλόγου και σεβασμού ανάμεσα στις διάφορες εκφάνσεις του ανθρώπινου πολιτισμού. Η διαδικασία αυτή δεν είναι ούτε εύκολη, ούτε δεδομένη και το μόνο σίγουρο είναι ότι τουλάχιστον σε Παγκόσμια κλίμακα δεν έχει ξεκινήσει.**

Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως η Ε.Ε. αποτελεί μια προσπάθεια δημιουργίας Υπερεθνικού Οργανισμού, που θα αντικαθιστούσε σταδιακά τα κράτη, αν και πολλοί θα υποστήριζαν πως δεν ήταν αυτός ο στόχος της. Αρκετοί βέβαια θα συμφωνούσαν πως οι τελευταίες πολιτικές εξελίξεις, ειδικά μετά το λεγόμενο **“Brexit”** και την αδυναμία της Ένωσης να αντιμετωπίσει τα σοβαρά προβλήματα που προκύπτουν, οδηγούν στην αντίθετη κατεύθυνση.

Συμπερασματικά, λοιπόν, αυτό που διαφαίνεται δεν είναι ο μαρασμός του έθνους-κράτους, αλλά ο μετασχηματισμός πτυχών της κυριαρχίας που κάνει τις Διεθνείς Συνεργασίες πιο εύκολες, γεγονός που μάλλον υποδεικνύει την ικανότητα του να προσαρμόζεται και να επιβιώνει στις νέες Παγκόσμιες συνθήκες.

...ο «πόλεμος» του 21^{ου} αιώνα ξεκίνησε ήδη ανάμεσα στους Φιλελεύθερους διεθνιστές και τους «ταυτοτιστές», αυτούς που προτιμούν την υποτιθέμενη ασφάλεια των εθνικών τοιχών (Identitarian movement);

Βιβλιογραφία

Καλύβας Ν. Στάθης, Νίκος Μαρατζίδης, Εμφύλια Πάθη, Εκδ: Μεταίχμιο Αθήνα 2015.
Μαργαρίτης Γιώργος, Ιστορία του Ελληνικού Εμφύλιου Πολέμου 1946-1949, Τόμος 1, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Ιούλιος 2002.

Στυλιανού Άρης, Θεωρίες του Κοινωνικού Συμβολαίου από τον Γκρότιους στον Ρουσσώ. Εκδ. Πόλις, Αθήνα 2006
Agnew John, Globalization and sovereignty, Rowman and Littlefield Publishers INC, 2009.

Amin Ash, Thrift Nigel, "Living in the Global", στο Ash Amin, Nigel Thrift, Globalization, institutions, and regional development in Europe, Oxford University Press, 1994.

Barry Hadiatou, Globalization and Economic Growth in Sud-Saharan Africa, Gettysburg Economic Review Vol. 4. Article 4.

Bayne Nicholas, "Continuity and Leadership in an Age of Globalization", στο Michael R. Hodges, John J. Kirton, Joseph P. Daniels, The G8's Role in the New Millennium, Ashgate Publishing Company 1999.

Birdal Murat, The Political Economy Of Ottoman Public Debt, Insolvency And European Financial Control In The Late Nineteenth Century. I.B.Taurus Publishers New York 2010

Blinder Alan S. "Keynesian Economics". στο David R. Henderson .Concise Encyclopedia of Economics (2nd ed.). Indianapolis: Library of Economics and Liberty. 2008.

Brown Chris, Ainley Kirsten, Understanding International Relations 3rd Edition, Palgrave Macmillan 2005.

Budd Leslie, "Globalisation, territory and strategic alliances in different financial centers", Urban Studies, Vol. 32, Issue 2, Mar 1995, σελ. 347.

Campbell Francis, 'Federalism Arrangements, Negarchy, and International Security: The Philadelphia System and the European Union' in Andreas Heinemann-Grüder, ed., Federalism Doomed? European Federalism Between Integration and Separation. New York: Berghahn Books, 2002.

Carey Sean. Undivided Loyalties: Is National Identity an Obstacle to European Integration? Vol. 3, No. 4, 2002 σελ. 387-413.

Cerny G. Philip, "International Finance and the Erosion of State Policy Capacity" στο Philip Gummett, Globalization and Public Policy, Edward Elgar Publishing Limited 1996.

Chase-Dunn Christopher, Kawano Yukio, Brewer D. Benjamin, "Trade Globalization since 1795: Waves of Integration in the World-System", American Sociological Review, Vol. 65, No. 1, Looking Forward, Looking Back: Continuity and Change at the Turn of the Millennium. (Feb., 2000).

Clark Ian, *Globalization and International Relations Theory*, Oxford University Press 1999.

Cooper Richard. *The economics of interdependence*. New York, McGrawhill 1968.

Cotler Irwin, *Jewish NGOs and Religious Human Rights: A Case Study*, στο John Witte, Jr και Johan D. van der Vyver, *Religious Human Rights in Global Perspective: Religious Perspectives*, Martinus Nijhoff Publishers, 1996. σελ 235-294.

Creveld Martin Van, *The rise and the Decline of The State*, Cambridge University Press, 1999.

Crist B. David, *Gulf of Conflict A History of U.S.-Iranian Confrontation at Sea*, Washington Institute for Near East Policy, Policy Focus Vol. 95, Ιούνιος 95.

Damrosh Lori. *Changing Conception of Intervention in International Law. Στο Emerging Norms of Justified Intervention: A Collection of Essays from a Project of the American Academy of Arts and Sciences*, στο Laura W. Recond and Carl Kaysen, Cambridge, Mass: American Academy of Sciences.

Di Brigida Patricia, *The Impact of the International Community on the Fall of the South African Apartheid System: A Realist Perspective*, στο Geldon Journal of International Studies, Vol 3, 2003, σελ 93-102

Dicken Peter, "Global Shift, Reshaping The Global Economic Map In The 21st Century Fourth Edition", SAGE Publications 2003. σελ. 135-137.

Eichengreen Barry, Mussa Michael, Giovanni Dell'Araccia, Detragiache Enrica, Milesi-Ferretti Gian Maria, Tweedie Andrew, "Liberalizing Capital Movements: Some Analytical Issues", *Economic Issues No17*, International Monetary Fund, February 1999.

Ferguson Niall, *Sinking Globalization*, *Foreign Affairs*, March/April 2005 σελ 64-77.

Forst Deborah, *The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights - Limits and Ways Ahead*, *International Constitutional Law Journal*, 2013Vol 7 Article 3

Frank Andre Gunder, 'Economic Dependence, Class Structure, and Underdevelopment Policy', στο Cockcroft Janes D, Frank Andre Gunder, Johnson L Dale, *Dependence and Underdevelopment, Latin America's Political Economy*, Anchor Books, New York 1972, σελ19-45.

Frank Andre Gunder, 'The Development of Underdevelopment', στο Cockcroft Janes D, Frank Andre Gunder, Johnson L Dale, *Dependence and Underdevelopment, Latin America's Political Economy*, Anchor Books, New York 1972, σελ3-18.

Firebaugh Glenn, 'Growth Effects of Foreign and Domestic Investment', *The American Journal of Sociology*, Vol. 98, No. 1. Ιουλιος., 1992, σελ 110-1.

Frantzou Eleni, *Human Rights and British Values: The role of the European Convention on Human Rights in the UK today*. UCL Policy Briefing, December 2013.

Frieden A. Jeffry, *Global Capitalism: Its Fall and Rise in the Twentieth Century* New York: W. W. Norton, 2006, xvi–xvii.

Frieden A. Jeffry, "Invested Interests: The Politics of National Economic Policies in a World of Global Finance", *International Organization*, Vol. 45, No. 4. (Autumn, 1991).

Friedman Thomas, Longitudes and Attitudes, Exploring the World After 11/9. Published by Farrar, Stratus and Giroux, 2002.

Friedman Thomas, The Lexus and The Olive Tree, Macmillan Publishers, 1999.

Friedman Thomas, The World is Flat: A Brief History of Twenty First Century, Macmillan Publishers 2005.

Fields S. Gary, International Labor Standards and Decent Work: Perspectives From the Developing World, Cornell University ILR School, 2003.

Fukuyama Francis, The End Of History And The Last Man, Avon Books, INC. 1992.

Garrett Geoffrey, "Capital Mobility, Trade, and the Domestic Politics of Economic Policy", International Organization, Vol. 49, No. 4. (Autumn, 1995).

Garrett Geoffrey, "Global Markets and National Politics: Collision Course or Virtuous Circle?", International Organization, Vol. 52, No. 4, 1998, σελ 787-824.

Ghosh R. Atish, "International Capital Mobility Amongst the Major Industrialized Countries: Too Little or Too Much?", The Economic Journal, Vol. 105, No. 428. (Jan., 1995).

Goldblatt David, Perraton Jonathan, Held David, McGrew Anthony, Global Transformations: Politics, Economics, Culture, Paperback 1999.

Harris M. Jonathan, Trade and the Environment, Global Development And Environment Institute Tufts University, 2004.

Hay Colin, "Globalization's impact on states", στο John Ravenhill, Global Political Economy, Oxford University Press 2005.

Hay Colin, Lister Michael, "Theories of the State", στο Colin Hay, Michael Lister and David Marsh, The State, Theories and Issues, Palgrave Macmillan, 2006.

Held David, A globalizing World?: Culture, economics, politics. London New York, Routledge in association with the Open University 2000.

Held David, McGrew Anthony, Globalization/anti-globalization: beyond the great divide (2nd ed.). Cambridge, UK Malden, Massachusetts: Polity Press, 2007.

Held David and Anthony McGrew, "Globalization and the Liberal Democratic State," Government and Opposition 28, no. 2 Άνοιξη 1993.

Hirst Paul, Grahame Thomson, Globalisation in Question 2nd Edition, Polity Press 2002, σελ 260.

Holton J. Robert, Globalization and the Nation-State, Macmillan Press LTD 1998.

Hurst Paul, Thompson Grahame, Globalization in Question, Cambridge: Polity, 2001.

Katseli t. Louka, Investment, trade and international competitiveness, in The New Globalism And Developing Countries, United Nations University Press, 1997.

Katzman Kenneth, Nerurkar Neelesh, Iran's Threat to the Strait of Hormuz, Congressional Research Service 7-5700, Ιανουάριος 2012.

Keohane Robert, The theory of hegemonic stability and changes in international economic regimes, 1967-1977, στο Ole R. Hosti, Randolph M. Silverson και Alexander L. George, Change in the International System, Boulder, Colorado, Westview Press, 1980 σελ 131-162.

Krasner D. Stephen, "Sovereignty, Organized Hypocrisy",

Lairson D. Thomas, David Skidmore, "International Political Economy 3rd Edition", Thomson Wadsworth 2003. σελ. 117.

Li H. Victor, The Law of Not Recognition: The Case of Taiwan, Northwest Journal of International Law and Business, Volume 1, Issue 1 Spring 1979.

Lim Ewe-Ghee, Determinates of, and the Relation Between, Foreign Direct Investment and Growth: A Summary of the Recent Literature. IMF Working Paper. 2001.

Marsh David, Hay Colin, Demystifying Globalization, Palgrave Macmillan, 2000.

Marsh David, Smith J. Nicola, Hothi Nicola, "Globalization and the State", στο Colin Hay, Michael Lister and David Marsh, The State, Theories and Issues, Palgrave Macmillan, 2006.

O'Brien Robert, Williams Mark, Global Political Economy, Evolution and Dynamics, Palgrave Macmillan 2004, σελ.153-4.

Obstfeld Maurice, Taylor M. Alan, "Globalization and Capital Markets", στο Michael D. Bordo, Alan M. Taylor, and Jeffrey G. Williamson, Globalization in Historical Perspective, University of Chicago Press, 2003. σελ. 124-125.

Ohmae Kenichi, "The borderless world, power and strategy in the interlinked economy", Harper Collins Publishers 1995.

Ohmae Kenichi, The End of Nation State: The Rise of Regional Economies, Free Press Paperback 1996. Kenichi Ohmae, The Borderless World, Power and Strategy in The Interlinked Economy, Haper Collins Books, 1999.

Ohmae Kenichi, The End of Nation State, Harper Collins Publishers 1995.

Pemberton Jo-Anne. Sovereignty: Interpretations. Palgrave Macmillan. London 2009.

Ripsman M. Norrin, T. V. Paul, Globalization and the National Security State, Oxford University Press 2010.

Rosamond Ben. Theories of European integration. New York: St. Martin's Press, 2000.

Rosenau James, Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity. Princeton, N.J.: Princeton University Press. 1990.

Ross Alf, A Textbook of International Law , London, 1947.

Rotberg I Robert, Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators, στο Robert I. Rotberg, State Failure And State Weakness In A Time Of Terror, Brookings Institution Press, 2003, σελ 1-25.

Sangiovanni M. Eilstrup. Debates on European Integration. Palgrave Macmillan: Basingstoke. 2006.

Saul John Ralston, The Collapse of Globalism and the Reinvention of the world, Atlantic Books 2005.

Scholte Jan Aart, "Global Capitalism and the State", International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 73, No. 3, Globalization and International Relations. (Jul., 1997)

Scholte Jan Aart, "Global Trade and Finance" στο John Baylis, Steve Smith, The Globalization Of World Politics, Oxford University Press 2001. σελ. 522.

Sebastian Edwards, "How Effective are Capital Controls?", The Journal of Economic Perspectives, Vol. 13, No. 4. (Autumn, 1999).

Silva Mario, State Legitimacy and Failure in International Law, Koninklijke Brill, Leiden Netherlands 2014.

Singh Kavaljit, "Questioning Globalization", ZED Books 2005.

Skinner Quentin, The sovereign state: a genealogy, στο Hent Kalmo and Quentin Skinner, Sovereignty in Fragments The Past, Present and Future of a Contested Concept, Cambridge University Press 2010, σελ 26-46.

Slaughter Anne-Marie, A New U.N. For a New Century, Fordham Law. Review Vol 74. 2006. Σελ 2961-2970.

Stern M. Robert, Terrell Katherine, Labour Standards and the World Trade Organization, University of Michigan, Αύγουστος 2003

Strange Susan, Mad Money: When Markets Outgrow Governments, University of Michigan Press, 1998.

Strange Susan, States and Markes, Continuum, 1994.

Strange Susan, The Retreat of The State: The Diffusion of Power in the World Economy, Cambridge University Press, 1996.

Wettig Gerhard, Stalin and the Cold War in Europe, Rowman & Littlefield 2008.

Winkler Sigrid, Taiwan's UN Dilemma: To be or not to be, Brookings Inst. Taiwan-US Quarterly Analysis Number 9. June 2001.

Wirtz J. James, A New Agenda for Security and Strategy? στο John Baylis, James Wirtz Colin S. Gray και Eliot Cohen, Strategy in the Contemporary World, Second Edition, Oxford University Press, σελ 337-356.

Wood Alan, Stalin and Stalinism, [Routledge](#) 2005.

Yeung Wai-chung Henry, "Capital, State and Space: Contesting the Borderless World", Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 23, No. 3. 199.

Κεφάλαιο I, Άρθρο 2, Παράγραφος 1. <http://www.un.org/aboutun/charter/>

Βλέπε Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα της 18^{ης} Δεκεμβρίου του 1992.

http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Minorities/Booklet_Minorities_English.pdf

Επίσημη ιστοσελίδα του ΕΔΑΔ:

<http://web.archive.org/web/20061206173941/www.echr.coe.int/ECHR/28/4/2016>

[Secretary-General's 2009 Report \(A/63/677\) on Implementing the Responsibility to Protect](#)

Contestation in the Study of World Politics. (Autumn, 1998), σελ. 799.

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις θέσεις τους βλέπε επίσημη ιστοσελίδα των Ευρωπαίων Φεντεραλιστών: <http://www.federalists.eu/>

United Nations Document. Implementing the responsibility to protect. Report of the Secretary General. 12 January 2009.

United Nations Document. We The peoples: the role of the United Nations in the twenty-first century. Report of the Secretary General. 27 Μαρτίου 2000.

["The common African position on the proposed reform of the United Nations: "The Ezulwini Consensus"](#). Executive Council, 7th Extraordinary Session, March 7,8, 2005 Addis Ababa, Ethiopia, Ext/EX.CL/2 (VII). African Union. Retrieved 2012-01-07

The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. Canada 2001

Resolution 1973 Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (2011)
http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110927_110311-UNSCR-1973.pdf

Resolution 1975 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (2011)
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cote%20d'Ivoire%20SRES%201975.pdf>

Global Trends 2030: Alternative Worlds, Εκδ. National Intelligence Council. Δεκέμβριος 2012.

Georgieva, Kristalina. ["Financial Report 2014"](#). Europa. European Commission. Retrieved 21 October 2015.

The State of the World's Human Rights 2015/16, Amnesty International Report.
<file:///C:/Users/PROBOOK/Downloads/POL1025522016ENGLISH.PDF>

Is the European Integration in Trouble? A symposium of views. International Economy Fall1, σελ12-26. [http://www.international-economy.com/TIEF15 EUIntegrationSymp.pdf](http://www.international-economy.com/TIEF15%20EUIntegrationSymp.pdf)

Chris Terry, Closing The Gap, Talking Europe's Democratic Deficit. Electoral-Reform Organization. <https://www.electoral-reform.org.uk/sites/default/files/Tackling-Europes-democratic-deficit.pdf>